FRIEDRICH NIETZSCHE

EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER

ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR-3

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

III. BASIM

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE
EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER
ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR - 3

ÖZGÜN ADI
SCHOPENHAUER ALS ERZIEHER
UNZEITGEMÄSSE BETRACHTUNGEN - 3

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
MUSTAFA TÜZEL

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
GÜLÇİN SESİL SAR

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, EKİM 2015 İSTANBUL
III. BASIM, HAZİRAN 2019 İSTANBUL

ISBN 978-605-332-588-8 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
DÖRTEL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
ZAFER MAH. 147. SOK. 9-13A
ESENYURT İSTANBUL
Tel: (0212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

FRIEDRICH NIETZSCHE

EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER

ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR · 3

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

1.

Sayısız ülkeler ve halklar görmüş, birden fazla kıtada bulunmuş o seyyah, kendisine insanların her yerde karşısına çıkan özelliğinin hangisi olduğu sorulduğunda, tembelliğe eğilimleri var, demişti. Kimileri, insanların tümünün de korkak olduklarını söyleseydi daha doğru ve geçerli bir şey söylemiş olurdu, diye düşüneceklerdir. İnsanlar törelerin ve kanıların ardına saklanıyorlar. Aslında her insan çok iyi bilir ki: Dünyaya yalnızca bir defalığına, tek örnek olarak gelmiştir ve bu kadar şaşırtıcı renklilikteki birçok şeyi, kendisindeki gibi tek bir şey halinde bir araya getiren bir o kadar da tuhaf rastlantı, ikinci bir kez gerçekleşmeyecektir: Bilir ama bir vicdan rahatsızlığı gibi gizler bunu — niçin? Geleneğe uyulmasını isteyen ve kendisini de gelenekle gizleyen komşusundan duyduğu korku yüzünden. Bireyi komşusundan korkmaya, sürü gibi düşünüp davranmaya ve kendisini olduğu gibi yaşamamaya iten nedir? Ender rastlanan birkaç kişide, utangaçlıktır belki. Genel çoğunlukta ise, rahatına düşkünlüktür, üşengeçliktir, kısacası seyyahın sözünü ettiği o tembellik eğilimidir. Seyyahın hakkı var: İnsanlar korkak olduklarından daha fazla tembeller ve özellikle de, mutlak bir dürüstlüğün ve çıplaklığın kendilerine yükleyeceği zorluklardan korkarlar en çok. Yalnızca sanatçılar, böyle ödünç alınmış davranışlarla ve eğreti kanılarla kayıtsızca ortalıkta dolaşmaktan nefret ederler ve herkesin sırrını, vicdan ra-

hatsızlığını, her insanın bir defalık bir mucize olduğunu ifşa ederler; biz insanlara, insanın kaslarının en küçük bir kıpırtısına kadar bizzat kendisi, yalnızca kendisi olduğunu ve daha fazlasını, insanın bu biricikliğinin kesin bir sonucu olarak, güzel ve bakılmaya değer olduğunu, doğanın her yapıtı gibi yeni ve inanılmaz olduğunu ve kesinlikle can sıkıcı olmadığını söylemeye cesaret ederler. Büyük düşünür, insanları aşağıladığında onların tembelliğini aşağılamaktadır: çünkü bu tembellik yüzünden birer seri imalat ürünü, önemsiz, ilişki kurmaya ve eğitilmeye değmez olarak görünmektedirler. Kitleye dâhil olmak istemeyen insanın yapması gereken tek şey, kendine razı olmayı bırakmaktır; kendisine seslenen vicdanını dinlemelidir: "Kendin ol! Şimdi yaptığın, düşündüğün ve arzuladığın şeylerin hiçbirisi sen değilsin."

Her genç ruh bu seslenişi gece gündüz duyar ve titrer; çünkü bu ses ona, gerçek özgürlüğünü düşündüğünde, ezelden beri belirlenmiş olan mutluluk payını anımsatır: Kanıların ve korkunun zincirine bağlı kaldığı sürece, bu mutluluğa ulaşması için hiçbir biçimde yardım edilemez ona. Oysa bu özgürlük olmadan nasıl da umarsız ve anlamsız olabilir yaşam! Kendi dehasından uzaklaşmış ve şimdi sağa sola, ileriye geriye ve dört bir yana doğru göz ucuyla bakan insandan daha ruhsuz ve daha itici bir yaratık yoktur dünyada. Böyle bir insanı tutabilmek de mümkün değildir artık, çünkü çekirdeksiz bir yüzeyden, kırılgan, boyalı, abartılı bir maskeden, korku ve elbette acıma duygusu bile uyandıramayan, süslenmiş bir hayaletten ibarettir o. Tembellerin zamanı öldürdüğü haklı olarak söylenir; kendi kurtuluşunu toplumun kanılarına, yani kişisel tembelliklere dayandıran bir zamanın, gerçekten günün birinde öldürüleceğinden, yani yaşamın sahici kurtarılışının tarihinde üstünün çizileceğinden ciddi ciddi kaygı duyulmalıdır. Gelecek kuşakların canlı kanlı insanların değil de toplumla aynı kanıdaki sözde insanların hüküm sürdüğü zamanlardan geride kalanlarla

ilgilenmekteki isteksizliği, kim bilir ne kadar büyük olacaktır; belki de bu yüzden bizim zamanımız, uzak gelecekteki herhangi bir dünya için tarihin en karanlık ve en bilinmeyen, çünkü insanlıktan en uzak kesiti olabilir. Kentlerimizin yeni caddelerinde yürüyorum da, toplumla aynı kanıdakiler soyunun inşa ettiği tüm bu iğrenç binaların, bir yüzyıl sonra ayakta olmayacaklarını, elbette bu binaları inşa edenlerin kanılarının da yıkılmış olacağını düşünüyorum. Buna karşılık, kendilerini bu zamanın yurttaşı olarak hissetmeyenlerin tümü de ne kadar umutlu olabilirler; çünkü bu zamana ait olsalardı kendi zamanlarını öldürmeye hizmet edecekler ve kendi zamanlarıyla birlikte yok olup gideceklerdi — oysaki onlar, bu yaşamda kendileri de yaşamaya devam etsinler diye zamanı canlandırmaya çalışıyorlar.

Gelecekten hiçbir umudumuz olmasa bile — mucizevi varoluşumuz en güçlü bir biçimde tam da bu şimdiki zaman içinde yüreklendirir bizi, kendi ölçütlerimize ve yasamıza göre yaşamak için: Ortaya çıkmak için sonsuz zamanımız varken, özellikle bugün yaşıyor oluşumuz; neden ve niçin özellikle şimdi ortaya çıktığımızı göstermek için kısacık bir bugünden fazla zamana sahip olmayışımız, akıl almaz bir durumdur. Kendi varoluşumuz hakkında kendimize karşı sorumluyuz; bu yüzden, bu varoluşun gerçek dümencileri de kendimiz olmalıyız ve varoluşumuzun kör bir rastlantısallığa benzemesine izin vermemeliyiz. Biraz pervasızca, biraz tehlikeli yaşamalı bu varoluşu: Üstelik en kötü durumda da, en iyi durumda da nasıl olsa yitireceğimize göre. Neden bu toprağa, bu işe bağlanıp kalmalı, neden komşunun dediklerine kulak asmalı? Birkaç yüz metre ötede hiçbir bağlayıcılığı kalmayan görüşlere bağlı kalmak, kasabalılığın dik âlâsıdır. Doğu ve Batı, birisinin korkaklığımızla eğlenmek için gözümüzün önünde tebeşirle çizdiği çizgilerdir. Özgürlüğe ulaşmayı deneyeceğim, der genç ruh kendi kendine; oysa, tesadüfen iki ulusun birbirlerinden nefret ediyor ve birbirle-

riyle savaşıyor oluşları, ya da iki kıtanın arasında bir denizin varlığı, ya da dört bir yanda, birkaç bin yıl önce var olmayan bir dinin öğretiliyor oluşu engelleyecektir onu. Bunların hiçbirisi kendin değilsin der, kendine. Hiç kimse kuramaz sana, tam da yaşam ırmağının üstünden geçmesi gereken köprüyü, senden başka hiç kimse. Gerçi sayısız yol ve köprü vardır, sayısız yarı tanrı vardır seni ırmağın öte yakasına taşımak isteyen; ama seni isterler bunun bedeli olarak; kendini rehin verecek ve yitireceksindir. Tek bir yol vardır dünyada, senden başka kimsenin gidemeyeceği: Nereye mi götürür bu yol? Sorma, yürü o yolu. Kimdi şu cümleyi söyleyen: "Bir adam, yolunun onu nereye götürdüğünü bilemediği zamanlardakinden daha fazla yücelemez asla"?

Peki, nasıl buluruz kendimizi yeniden? İnsan kendini nasıl tanıyabilir? Karanlık ve üstü örtülmüş bir konudur bu; tavşanın yedi kat derisi olduğu söylenir ya, insan yetmiş yedi kat deriyi soyunur da üstünden, hâlâ diyemez ki gönül rahatlığıyla: "İşte şimdi gerçekten sensin bu, artık bir örtü kalmadı üstünde." Ayrıca kendini böyle kazmaya başlamak ve özünün çukurundaki en yakın katmana zorla inmeye çalışmak, eziyet verici ve tehlikeli bir girişimdir. İnsanın böyle bir çaba sırasında kendine, hiçbir hekimin iyileştiremeyeceği kadar zarar vermesi işten bile değildir. Ayrıca: Ne gerek var ki buna, zaten her şey, dostluklarımız ve düşmanlıklarımız, bakışımız ve el izimiz, belleğimiz ve unuttuklarımız, kitaplarımız ve el yazımız, özümüze ilişkin kanıtları ortaya seriyorken? En önemli sorgulamayı yapmak içinse şöyle bir yöntem var. Genç ruh yaşamına dönüp baksın ve şu soruyu sorsun kendine: Şimdiye kadar neyi sevdin içtenlikle, ne çekti ruhunu kendine, ona hükmeden ve aynı zamanda seni mutlu eden neydi? Bu yüce şeyler dizisini gözünün önüne getir, belki varlıkları ve sonuçlarıyla bir yasa sunarlar sana, asıl benliğinin temel yasasını. Karşılaştır bu şeyleri, birinin bir diğerini nasıl bütünlediğini, genişlettiğini, aştığını, yücelttiğini gör,

şimdi üzerinden çıkarak kendine doğru yükseldiğin bir merdiven oluşturduklarını gör; çünkü senin gerçek özün, senin derinliklerinde gizli değil, senden çok çok yükseklerde ve en azından senin normal olarak kendi benin zannettiğin şeyin üstündedir. Senin hakiki eğiticilerin ve biçimlendiricilerin, özünün gerçek ilk anlamının ve ilkesinin hammaddesinin ne olduğunu söylerler sana tamamen: eğitilemez ve biçimlendirilemez ama her hâlükârda zor ulaşılabilen, bağlanmış, felç olmuş bir şeydir bu: Eğiticilerin, özgürleştiricilerinden başka bir şey olamazlar. Her türlü eğitimin sırrı da budur işte: yapay uzuvlar, balmumundan burunlar, gözlüklü gözler vermez sana, — bu armağanları verebilen, sahte bir eğitim görüntüsüdür yalnızca. Oysa özgürleştirmedir eğitim, bitkinin narin çekirdeğine tecavüz edecek her türlü ayrıkotunun, molozun, asalağın ayıklanması, ışık ve ısının sökün etmesi, gece yağmurun sevgiyle inmesidir; anaç ve merhametli olduğu yerde doğayı taklit etmek ve ona hürmet etmektir, gaddar ve acımasız nöbetlerine engel olduğu ve iyiye yöneldiği yerde, üvey ana tavrının ve hazin anlayışsızlığının dışavurumlarının üstüne bir örtü serdiği yerde, doğanın tamamlanışıdır.

Elbette, kendini bulmanın, koyu bir bulutun içindeymiş gibi, olağanlıkla yaşanılan uyuşukluktan çıkıp kendine gelmenin başka yolları da vardır ama ben, eğiticilerini ve biçimlendiricilerini düşünmekten daha iyi bir yol bilmiyorum. Ve bugün, kendisiyle gurur duyduğum bir öğretmeni ve bir terbiye ustasını, Arthur Schopenhauer'i anmak istiyorum — daha sonra başkalarını da anmak üzere.

2.

Schopenhauer'in yazılarına attığım o ilk bakışın benim için nasıl bir olay olduğunu betimlemek istersem, gençliğimde diğerlerinden daha sık ve ısrarcı bir biçimde tekrarlanan

bir düşünce üzerinde biraz durabilirim. Eskiden, tam gönlümün istediği gibi, arzularımın peşinde koşuyorken, kendi kendimi eğitmeye yönelik korkunç çabanın ve yükümlülüğün, kader tarafından hafifletileceğini düşünürdüm: Tam zamanında eğitici olarak bir filozof bulursam eğer: Kişinin kendisinden daha fazla güvendiği için, düşünmeksizin itaat edebileceği, hakiki bir filozof. Sonra sordum elbette kendime: Hangi ilkelere göre eğitirdi bu filozof seni? Sonra bu filozofun günümüzde çok yaygın olan iki eğitim düsturu hakkında ne diyeceğini düşündüm. Bu düsturlardan biri, eğiticinin talebelerinin asıl güçlerini hemen tanımasını ve sonra bir erdemin gerçek olgunluğa ve verimliliğe ulaşmasına yardımcı olmak için, tüm kuvvetleri ve öz suları, tüm güneş ışınlarını oraya yöneltmesini gerektirir. Diğer düstur ise, mevcut tüm kuvvetleri dikkate almasını, onlara özen göstermesini ve onları birbirleriyle uyumlu bir ilişki içine sokmasını ister. Fakat kuyumculuk sanatına kesin bir yatkınlığı olanı, bu yüzden zorla müziğe mi yöneltmek gerekir? Oğlunu hep yeniden "sevimli korno"ya, yani "lanet olası düdük çalmaya" zorlayan Benvenuto Cellini'nin[1] babasına mı hak vermeli? Böylesine güçlü ve mutlaka kendini belli eden yetenekler için bunun doğru olacağı söylenemez; bu yüzden belki de uyumlu eğitim düsturunu, tek başlarına pek bir önem taşımayan gereksinim ve eğilimlerden oluşan bir yumağı içlerinde barındıran zayıf yaratılışlı kişilere mi uygulamak gerekir? Peki bir yaratılışta uyumlu bütünlüğü ve çok sesli ahengi nerede buluruz? Uyumun bizi en çok hayran bıraktığı insanlar tam da aralarında Cellini'nin de bulunduğu, içlerindeki her şeyin, bilginin, arzunun, sevginin ve nefretin bir odak noktasına, bir kök kuvvete yöneldiği ve özellikle bu canlı merkezin zorlayıcı ve hâkim olan büyük gücüyle, ileriye ve geriye, yukarıya ve aşağıya doğru uyumlu bir devinimler sisteminin oluşturulduğu insanlar değil midir? Dolayısıyla, söz konusu

1 Benvenuto Cellini, (1500-1571) İtalyan kuyumcu ve mimar. (ç.n.)

iki düstur belki hiç de zıt değillerdir birbirlerine? Belki de bu düsturlardan birisi, insanın bir merkezinin olması gerektiğini, diğeri ise insanın aynı zamanda bir periferisinin de olması gerektiğini söylüyorlardır yalnızca? Hayalimdeki eğitici filozof, merkezi gücü keşfetmekle kalmayacak; onun öteki güçlere karşı yok edici bir etkide bulunmasını önlemeyi de bilecektir: Belki de, onun eğitiminin görevi, sanırım insanı bir bütün olarak, canlı bir devinim içindeki bir güneş ve gezegenler sistemi biçiminde yeniden oluşturmak ve onun en üst mekaniğinin yasasını kavramaktır.

Bu arada hayalimdeki bu filozofu bulamamıştım ve arada bazılarını deniyordum; biz modern insanların, yalnızca eğitim görevlerini ciddiyet ve kesinlik içinde algılamak açısından bile Yunanlar ve Romalılara kıyasla ne denli sefil göründüğümüzü anladım. Yüreğinizde böyle bir gereksinimle tüm Almanya'yı, özellikle de tüm üniversiteleri dolaşabilirsiniz, ama aradığınızı bulamazsınız; çok sayıda daha küçük ve daha basit arzunun bile yerine getirilmesi olanaksızdır burada. Örneğin Almanların arasında kendini ciddi ciddi bir hatip olarak eğitmek, ya da yazarlığın okuluna gitmek niyetindeki bir kimse, ne bir usta ne de bir okul bulamaz hiçbir yerde; bu ülkede konuşmanın ve yazmanın, özenli bir yol göstericiye sahip olmaksızın ve en meşakkatli çıraklık yılları yaşanmaksızın ustalığa erişilemeyecek birer sanat olduğu üzerinde henüz hiç düşünülmemiş gibidir. Çağdaşlarımızın kendilerinden duydukları kibirli hoşnutluğu, en açık ve utanç verici bir biçimde gösteren şey ise, onların eğitici ve öğretmenlerden taleplerinin, biraz pintilik, biraz da hasislik yüzünden yetersiz oluşudur. En seçkin ve en iyi eğitim görmüş insanlarımıza bile, evde özel ders veren öğretmenler ne kadar yetersizdirler; tuhaf kafaların ve köhnemiş kurumların keşmekeşinde neler neler Gymnasium[2] olarak tanımlanmaz ve beğenilmez ki; bir insanı insan olarak eğitme gö-

2 Almanya'nın bizdeki lise dengi okulları. (ç.n.)

revinin zorluğunu düşünürsek, en yüksek öğretim kurumu olarak, üniversite olarak nelerle, hangi rehberlerle, hangi kurumlarla yetinmiyoruz ki! Alman bilginlerinin bilimlerine yönelişlerindeki o hayran olunan tarz bile, onların insanlıktan çok bilimi düşündüklerini, yenilmiş bir birlik gibi, kendilerini bilime feda etmeyi öğrendiklerini ve yeni kuşakları da bu fedakârlık için yetiştirdiklerini gösteriyor her şeyden önce. Bilimle kurulan ilişki, daha üst bir eğitim düsturuna göre yönlendirilip sınırlandırılmadığı ve "ne kadar çok, o kadar iyi" temel ilkesine göre gittikçe daha çok dizginlerinden boşandığı sürece, bilginler için elbette ekonomideki laisser faire[3] ilkesinin, halkların ahlakı açısından zararlı oluşu kadar zararlıdır. İnsanlığını unutmaması ya da kurutmaması gereken bilginlerin eğitiminin son derece zorlu bir sorun olduğunu kim biliyor hâlâ — oysaki, bilime düşüncesizce ve çok erkenden adanmak yüzünden iki büklüm olmuş ve kamburu çıkmış çok sayıda örnek dikkate alınırsa, bu zorluk çıplak gözle de görülebilir. Her türlü yüksek eğitimin yokluğunun çok önemli bir kanıtı daha var; daha önemli, daha tehlikeli ve özellikle de çok yaygın bir kanıt. Günümüzde hatiplik, yazarlık eğitimi verilemeyeceği, — çünkü bunun için eğiticilerin mevcut olmadığı — bu noktada açıklık kazandı; şimdi bir bilginin de — onu eğitecek bilimin insanlık dışı bir soyutlama oluşundan ötürü — çarpık ve tuhaf olması gerektiği hemen hemen açıklık kazandığına göre; nihayet sormak gerekir kendisine: Çağdaşlarımız arasında hepimiz için, bilginler ve bilgin olmayanlar, seçkinler ve sıradanlar için ahlaksal açıdan bize örnek olacak ve ünlü kişiler neredeler hani? Zamanımızın yaratıcı ahlakının somut timsali nerede? Her gelişmiş seçkin topluluğu tüm zamanlarda ilgilendirmiş olan, ahlaki sorunlar üzerine kafa yormak nerede kaldı? Ünlü kişiler ve o tarzda bir kafa yorma yok artık; atalarımızın biriktirdiği, bize miras kalmış ahlaklılık serma-

3 Bırakınız yapsınlar. (Fr.)

yesinden yiyoruz artık, onu çoğaltmak yerine tüketmesini biliyoruz yalnızca; toplumumuzda böyle konular hakkında ya hiç konuşulmuyor, ya da tiksinti uyandıran, natüralist bir idmansızlıkla ve deneyimsizlikle konuşuluyor. Böylece, okullarımızın ve öğretmenlerimizin bir ahlak eğitimini basitçe yok saydıkları ya da formalitelerle yetindikleri bir noktaya vardık: Erdem ise, öğretmenler ve öğrencilere hiçbir şey ifade etmeyen, bıyık altından gülünen eski moda bir sözcük oldu, — gülünmüyorsa daha kötü, çünkü o zaman ikiyüzlülük yapılıyor demektir.

Ahlaksal güçlerin tümündeki bu ruhsuzluğun ve seviye düşüklüğünün açıklaması zor ve karışıktır; ne ki, muzaffer Hıristiyanlığın antik dünyamızın ahlakı üstündeki etkisi dikkate alındığında, zamanımızın yenik Hıristiyanlığının, yani onun giderek daha olasılaşan yazgısının etkisi de görmezden gelinemez. Hıristiyanlık, idealinin yüksekliği nedeniyle antik ahlak sistemlerine ve herkeste eşit ölçüde hüküm süren doğallığa öyle bir galebe çaldı ki bu doğallık karşısında kör kalındı ya da ondan tiksinti duyuldu; sonra bu daha iyi ve daha yüce olan kabul edildiği halde, ona ulaşılamadığında, iyi ve yüce olana, yani antik erdeme de ne kadar dönülmek istense de dönülemiyor artık. Modern insan Hıristiyanlık ve Antikçağ arasında, ürkütülmüş ya da yalancı ahlak Hıristiyanlığı ile, bir o kadar yüreksiz ve tutuk antikleştirme arasındaki bu gidiş gelişlerde yaşıyor ve bu sırada kendini kötü hissediyor; doğal olan karşısındaki miras alınmış korku ve doğal olanın yeniden çekicilik kazanması, bir yerde bir dayanak bulma arzusu, iyi ile daha iyi arasında yalpalayan bilginin zayıflığı, tüm bunlar modern ruhlarda bir huzursuzluğa, bir dağınıklığa neden oluyor, bunlar da onu verimsizliğe ve neşesizliğe mahkûm ediyorlar. Modern ruh ahlak eğiticilerine hiçbir zaman bu kadar çok gereksinim duymamıştı ve onları bulmak hiçbir zaman bu kadar olanaksız değildi; kendilerine en çok gerek duyulan zamanlarda, büyük salgınlarda,

aynı zamanda en fazla tehlike altındadırlar. Peki, modern insanlığın, başkalarını da ayakta tutabilsinler ve ellerinden tutup yol gösterebilsinler diye ayaklarını yere sağlam basan, sağlıklı hekimleri nerede? Zamanımızın en iyi kişiliklerinin üzerine bir kasvet ve duygusuzluk çökmüş, kalplerinde verdikleri sahtelik ve dürüstlük kavgasından duydukları sonsuz bir bıkkınlık, özgüvenlerindeki huzursuzluk — bütün bunlar yüzünden başkaları için yol gösterici ve aynı zamanda terbiyeci olma yeteneklerini yitiriyorlar.

Demek ki, kendine eğitici olarak gerçek bir filozofu, zamanımızdaki yetersizliği aşmayı ve düşüncede ve yaşamda b a s i t ve d ü r ü s t, yani sözcüğün en derin anlamıyla zamana aykırı olmayı öğretebilen birini bulmak istiyorum diye düşünmek, gerçekten de olmayacak duaya âmin demekti; çünkü şimdi insanlar öylesine çok yönlü ve karmaşık oldular ki, daha ağızlarını açıp kapamaya başladıklarında, iddialarda bulunduklarında ve bunlara göre davranmak istediklerinde dürüstlükten çıkmaları gerekiyor.

Böylesi zorunluluklar, gereksinimler ve arzular içindeyken tanıdım Schopenhauer'i.

Daha ondan okudukları ilk sayfada, tüm sayfalarını okuyacaklarından ve her sözü dinleyeceklerinden emin olan okurlarındanım ben Schopenhauer'in. Ona hemen güvenmiştim ve şimdi de dokuz yıl önceki gibi güveniyorum. Sanki benim için yazmış gibi anladım onu: Benim için anlaşılır bir durum ama bunu dile getirmek küstahça ve budalaca. Bu yüzdendir, arada sırada küçük bir hatasını yakalasam da onda hiçbir paradoks bulmayışım; zaten, yazarın kendisi de sahici bir güven duymadan öne sürdüğü için güven uyandırmayan, yazarın kendini göstermek, baştan çıkartmak ve öne çıkmak için öne sürdüğü iddialardan başka nedir ki paradokslar? Schopenhauer asla öne çıkmak istemez: çünkü o kendisi için yazar ve hiç kimse, hele ki kendini yasa haline getiren bir filozof, aldatılmaktan hoşlanmaz: Hiç kimseyi

aldatma, kendini bile! Hemen hemen her sohbetin beraberinde getirdiği ve yazarların âdeta bilinçsizce taklit ettikleri o zarif toplumsal hileyle bile aldatma; hatip kürsüsünden aşağıya doğru ve belagatin yapay yöntemleriyle yapılan o daha bilinçli hileyle hiç aldatma. Oysa Schopenhauer kendi kendisiyle konuşur: kişi ille de bir dinleyici olduğunu düşünmek isterse, babasının yol gösterdiği oğul olarak düşünsün kendini. Dürüst, dobra, iyi niyetli bir konuşmadır bu, sevgiyle kulak veren bir dinleyiciye hitaben. Böylesi yazarlar eksik bizde. Konuşanın güçlü gönül rahatlığı, daha sesinin ilk çınlayışında avucuna alır bizi; bir dağ ormanına girmiş gibi oluruz, derin derin nefes alırız ve ansızın kendimizi yeniden iyi hissederiz. Burada her zaman, hep aynı türden güçlendirici bir hava vardır, hissederiz bunu; burada taklit edilemez bir rahatlık ve doğallık vardır, kendi evlerinin, üstelik çok zengin bir evin efendisi olan insanlardaki gibi: Bir kez bir zekâ belirtisi gösterdiklerinde buna en çok kendileri şaşıran ve bu yüzden konuşmalarına huzursuz ve doğallığa aykırı bir hava sinen yazarlardakinin tam tersine. Schopenhauer konuştuğunda, doğası gereği katı ve ham uzuvlara sahip olan, tıknefes ve bu yüzden beceriksiz, tutuk ya da yapmacık görünen bilgin de gelmez aklımıza; diğer yandan Schopenhauer'in haşin ve bir ayıyı andıran ruhu iyi Fransız yazarlarının yumuşak huylu ve saraylı zarafetini özlemekten çok aşağılamayı öğretir ve hiç kimse taklit edilmiş, âdeta üzeri yaldızlanmış Alman yazarlarının pek bir meraklı oldukları görünüşte Fransızlıktan eser bulamaz onda. Bu noktada, Schopenhauer'in anlatımı zaman zaman Goethe'yi anımsatıyor ama bunun dışında, Alman ustalarını kesinlikle çağrıştırmıyor bana. Derin anlamı olanı basitçe, etkileyici olanı belagat yapmadan, kesin-bilimsel olanı aşırı titizliğe saplanıp kalmadan söylemeyi beceriyorsa: Hangi Almandan öğrenmiş olabilirdi ki bunu? Lessing'in müşkülpesent, aşırı hareketli ve –müsaadenizle– son derece Almanlık dışı

tavrından da uzak tutuyor kendini: Düzyazısal anlatım söz konusu olduğunda, Lessing'in Almanlar arasındaki en baştan çıkarıcı yazar olduğu düşünülürse, ne büyük bir kazanç bu. Schopenhauer'in anlatım tarzı hakkındaki en büyük sözümü hemen söylemek için, onun bir cümlesini alıntılıyorum: "Bir filozof hiçbir şiirsel ya da retorik araçtan yararlanmayacak kadar dürüst olmalıdır." Toplumsal kanılar çağında, dürüstlüğün önemli bir şey hatta bir erdem olduğu kanısı, yasaklanmış kişisel kanılardan biridir; bu yüzden, Schopenhauer'in yazar olarak da dürüst olduğunu yeniden söylediğimde, onu övmüş değil, yalnızca betimlemiş olurum; dürüst olan yazarların sayısı o kadar az ki, aslında yazan bütün insanlardan kuşku duymak gerekiyor. Dürüstlük bakımından Schopenhauer'le eşit, hatta ondan daha üstün gördüğüm tek bir yazar biliyorum: O da Montaigne'dir. Böyle bir insanın yazı yazmış olması, sahiden bu dünya üzerinde yaşamanın zevkini artırmıştır. En azından ben, bu en özgür ve en güçlü ruhla tanıştığımdan bu yana, öyle bir durumdayım ki, onun Plutarkhos hakkında söylediklerini söylemem gerekiyor: "Ona henüz bir bakış atmıştım ki, bir bacağım ya da bir kanadım oldu." Yeryüzünü kendine yurt edinme görevi verilseydi, onunla birlikte üstlenirdim bu görevi. —

Schopenhauer'in dürüstlüğünün yanı sıra, Montaigne'le ikinci bir ortak yanı daha var: Gerçekten neşe veren bir neşelilik. Aliis laetus sibi sapiens.[4] Birbirinden çok farklı iki neşe türü vardır. Gerçek bir düşünür, ister ciddiyetini ister şakasını, ister insani kavrayışını, isterse de tanrısal merhametini dile getirsin her zaman neşe ve ferahlık verir; nobran jestler, titreyen eller, elemli gözlerle değil, emin ve sade, yürekli ve güçlü, belki biraz asil ve sert ama her hâlükârda muzafferane: İşte tam da budur, en derinden, en içten neşelendiren: Muzaffer tanrıyı, savaşarak yendiği tüm öteki canavarların yanında görmek. Buna karşılık, vasat yazarlarda ve soğuk

4 Başkalarına karşı neşeli, kendine karşı bilge. (Lat.) (ç.n.)

düşünürlerde karşılaşılan neşe, onları okurken, bizim gibilerin neşesini bozar: Örneğin David Strauss'un neşesi karşısında hissettim bunu. Böyle neşeli çağdaşlara sahip olmaktan düpedüz utanır insan, çünkü zamanımızı ve bu zamanda yaşayan insanları, sonraki kuşakların nezdinde rezil ederler. Bu türden neşeli düşünürler, birer düşünür olarak görmeye ve savaşmaya niyetlendikleri acıları ve canavarları görmezler bile; bu yüzden, onların neşesi, aldatıcı olduğu için neşe bozar: çünkü burada bir zafer elde edildiği inancını uyandırmaya çalışır. Aslında yalnızca zaferin olduğu yerde vardır neşe; bu durum, her sanat yapıtı için olduğu gibi, sahici düşünürlerin yapıtları için de geçerlidir. İçerik, varoluş sorununun kendisi kadar ürkütücü ve ciddi olabilir: Bu yapıt ancak yarı-düşünürler ve yarı-sanatçılar bu içeriğin üzerine yetersizliklerinin sisini yaydıkları zaman sıkıcı ve eziyet verici olacaktır. Öte yandan insanların başına gelebilecek en neşeli ve en iyi şey, en derin şeyi düşündükleri ve özellikle en canlı şeyi sevmeleri gerektiği için ve sonunda bir bilge olarak güzel olana eğilim duyan galiplerden birine yakın olmaktır. Onlar gerçekten konuşurlar, kekelemezler ve lafı da uzatmazlar; hareket ederler ve gerçekten yaşarlar, insanların genelde yaşadıkları gibi tekinsiz maskeler ardında da yaşamazlar: Bu yüzden onların yanında kendimizi bir kez olsun gerçekten insanca ve doğal hissederiz ve Goethe gibi seslenesimiz gelir: "Canlı bir şey nasıl da harika, nefis bir şeydir! Nasıl da yerini bulmuştur, nasıl da hakiki, varlık doludur."

Schopenhauer'in bende yarattığı o âdeta fizyolojik ilk etkiden kastım, bir doğadaki bir varlığın diğerine daha ilk ve en usul dokunuşunda en içsel enerjisinin akışından başka bir şey değil: Bu etkiyi daha sonradan çözümlediğimde, üç unsurdan dürüstlüğünün, neşeliliğinin ve kalıcılığının etkisinden oluştuğunu görüyorum. Kendi kendisiyle ve kendisi için konuştuğundan ve yazdığından ötürü dürüsttür; en zor şeyi düşünerek yendiği için neşelidir ve öyle olması gerektiği

için kalıcıdır. Gücü, rüzgâr durduğunda bir alevin yükselmesi gibi dimdik ve kolayca yükselir, hiç şaşmadan, titremeden ve huzursuzluğa kapılmadan. Yolunu her hâlükârda bulur, yolunu aradığının farkına bile varmayız; bir yerçekimi yasası gibi zorunlu olarak işler, öyle kesin ve atik, kaçınılmaz bir biçimde. Günümüzün tragelaphos[5] insanlığında, bütünlüklü, uyumlu, kendi ayakları üstünde yükselen ve hareket eden, özgür ve engelsiz bir doğal varlık bulmanın ne demek olduğunu hissetmiş birisi, Schopenhauer'i bulduğum zamanki mutluluğumu ve şaşkınlığımı anlayacaktır: Onda, uzun süredir aradığım eğiticiyi ve filozofu bulduğumu sezmiştim. Gerçi yalnızca kitap üstünde: Ve bu büyük bir eksiklikti. Bu yüzden kitabın ardındakini görmeye ve büyük vasiyetini okuduğum, mirasını, onun okurları olmaktan daha fazlasını, yani onun oğulları ve öğrencileri olmak isteyenlere ve olabilenlere bırakan o canlı insanı gözümde canlandırmaya çalıştım.

3.

Bir filozoftan, ancak bir örnek oluşturabildiği kadarınca yararlanabiliyorum. Bir filozofun, örnek oluşturarak halkları peşinden sürükleyebileceğine hiç kuşku yok; hemen hemen Hint felsefesinin tarihiyle özdeş olan Hint tarihi kanıtlar bunu. Fakat bu örneğin salt kitaplarla değil, somut yaşamla verilmesi gerekiyor; yani Yunan filozoflarının konuşmaktan ya da yazmaktan ziyade, yüz ifadeleriyle, tavırlarıyla, giydikleriyle, yedikleriyle, ahlaklarıyla öğretmiş olmaları gibi; Almanya'da felsefi yaşamın böyle yürekli bir somutluğu öyle eksik ki, tinler çoktan özgürleşmiş görünseler de, bedenler çok yavaş özgürleşiyor burada; ulaşılan bu sınırsızlık –ki aslında yaratıcı bir biçimde kendini sınırlamaktır–, her bakışta ve her adımda sabahtan akşama kadar hep yeniden kanıtlan-

5 Yarı teke yarı geyik biçiminde olduğu düşünülen bir masal hayvanı. (ç.n.)

mazsa, bir tinin özgür ve bağımsız oluşu yalnızca bir kuruntu olarak kalır. Kant, üniversiteye bağlı kaldı, hükümetlere boyun eğdi, dinsel inançlı biri gibi göründü, meslektaşlarına ve üniversitelilere katlandı: Bu yüzden onun örneğinin her şeyden önce üniversite profesörleri ve profesörler felsefesi üretmiş olması çok normaldir. Schopenhauer, burada en somut olanları sayarsak, eğitimli sınıflarla fazla haşır neşir olmaz, kendini ayırır, devletten ve toplumdan bağımsız olmaya çalışır — burada en basitinden yola çıkacak olursak — onun oluşturduğu örnek, model budur. Ne var ki Almanlar felsefi yaşamın özgürleşmesindeki birçok düzeyden hâlâ habersizler ve hep böyle habersiz kalamayacaklar. Sanatçılarımız daha cesur ve daha dürüst yaşıyor ve gözümüzün önündeki en güçlü örnek, Richard Wagner örneği, bir dehanın, eğer içinde yaşayan yüksek düzeni ve hakikati günışığına çıkartmak istiyorsa, mevcut biçimlerle ve düzenlerle en düşmanca bir çatışma içine düşmekten korkmaması gerektiğini gösteriyor. Oysa bizim profesörlerimizin bol keseden sözünü ettikleri "hakikat" ise, hiçbir düzensizliğe ya da düzendışılığa düşmesinden korkulmayacak, iddiasız bir varlığa benziyor: Mevcut tüm güçlere, tekrar tekrar hiç kimsenin kendisi yüzünden endişelenmemesi gerektiği güvencesini veren kolay ve rahat bir varlık; yalnızca "saf bilim"miş kendisi. Yani: şunu demeye getiriyorum ki, Almanya'da felsefenin "saf bilim" olmayı gitgide daha çok unutması gerekiyor: İşte insan Schopenhauer'in oluşturduğu örnek tam da budur.

Böyle insani bir örnek olarak yetişmiş olması ise tek kelimeyle bir mucizedir: çünkü dışarıdan ve içeriden en korkunç tehlikelerle âdeta kuşatılmıştı; herhangi zayıf bir yaratık, bu tehlikeler karşısında bunalır ya da darmadağın olurdu. Geri kalanını, en iyi durumda "saf bilim"e bırakmak için insan Schopenhauer'in yok olacağına dair güçlü bir belirti görüyorum: Ama yine sadece, en iyi durumda; büyük olasılıkla ne insan ne bilim.

Yenilikçi bir İngiliz[6] sıradan olana bağlı bir toplumda yaşayan sıradışı insanların maruz kaldığı en genel tehlikeyi şöyle betimliyor: "Böylesi farklı karakterler, önce boyun eğerler, sonra melankolikleşir, sonra hastalanır ve en sonunda göçüp giderler. Shelley gibi biri İngiltere'de yaşayamazdı ve Shelley'nin soyunun sürmesi olanaksızlaşırdı." Bizim Hölderlin ve Kleist'ımız ve daha niceleri, bu sıradışılıktan mahvoldular ve sözümona Alman kültürünün iklimine dayanamadılar; yalnızca Beethoven, Goethe, Schopenhauer ve Wagner yaradılışındakiler ayakta kalabildiler. Ne var ki, onların sayısız yüz hatlarında ve kırışıklarında da, bu en yorucu savaşın ve sancının etkisi görülür: Soluk alış verişleri zorlaşmıştır ve sesleri âdeta güç bela çıkmaktadır. Goethe'ye yalnızca şöyle bir bakmış ve onunla ayaküstü konuşmuş olan tecrübeli diplomat, dostlarına şöyle demişti: "Voilà un homme, qui a eu de grands chagrins! — Goethe de şöyle çevirmişti Almancaya bu sözleri: "Bu da kendini heba etmişlerden birisi!"; ardından şu sözleri eklemişti: "Üstesinden geldiğimiz acıların, yaptığımız çalışmaların izleri yüz hatlarımızdan silinmiyorsa; bizlerden ve çabalarımızdan geriye kalan her şeyin aynı izi taşımasına şaşırmamak gerek." Bu kişi, kültür filisterlerimizin aralarında mutlu yaşamanın bal gibi de mümkün olduğu cümlesini kanıtlamak için — aralarında kendini mutsuz ve yalnız hisseden hiç kimsenin bağışlanmaması art niyetiyle — en mutlu Alman diye işaret ettikleri Goethe'dir. Hatta bu yüzdendir ki, büyük bir gaddarlıkla, her yalnızlıkta her zaman gizli bir suçun yattığı ilkesini koymuşlar ve basitçe açıklamışlardır. Öyleyse, zavallı Schopenhauer'in de yüreğinde böyle bir suç gizliydi: Kendi felsefesine, çağdaşlarının verdiğinden daha fazla değer veriyordu; üstelik felsefesinin varlığını kurtarmak için, onu çağdaşlarının kayıtsızlığına karşı her ne pahasına olursa olsun savunması gerektiğini tam da Goethe sayesinde bildiği için,

6 Walter Bagehot. (ç.n.)

öyle mutsuzdu ki; çünkü Almanların, Goethe'nin deyişiyle çok ileriye götürdükleri bir tür engizisyon sansürü vardır: Mutlak sessizlik denir buna. Böylelikle en azından şimdiden, başyapıtının birinci baskısının büyük bir bölümünün artık kâğıt olarak hamur yapılmasına kadar varmıştır iş. En büyük ediminin, basitçe aldırışsızlık yüzünden yeniden yok edilme tehlikesi, onda korkunç ve dindirilmesi zor bir huzursuzluk yaratmıştı; kayda değer tek bir yandaşı çıkmadı. Onu tanınmışlığına dair herhangi bir izi ararken görmek üzüyor bizi ve şimdi nihayet okunduğuna dair yüksek sesli ve çok yüksek sesli sevinç çığlığında ("legor et legar"),[7] sancılı-etkileyici bir şey var. Filozofun vakarını hissettirdiği tüm yüz hatları, en değerli şeyleri için endişelenen, acı çeken insanı gösteriyorlar; küçük servetini yitirme ve belki de felsefe karşısındaki saf ve sahiden antik tavrını artık koruyamama kaygısı azap veriyordu ona; bu yüzden güvenilir ve dert ortağı insanlar arayışında çoğu kez elleri boş kaldı ve her defasında, gözlerinde hüzünle, sadık köpeğine geri döndü. Tam bir münzeviydi; onu avutacak kafa dengi tek bir arkadaşı bile yoktu — burada birisi ile hiçbirisi arasında, İsa ile hiç arasında[8] olduğu kadar bir sonsuzluk vardır. Gerçek bir dosta sahip olanlar, yalnızlığın ne demek olduğunu bilmezler, — çevrelerinde tüm dünya onlara düşman olsa bile. — Ah, çok iyi anlıyorum, bilemezsiniz siz yalnız kalmanın ne demek olduğunu. Güçlü toplumların, hükümetlerin, dinlerin, toplumsal kanıların bulunduğu yerde, kısacası bir tiranlığın hüküm sürdüğü her yerde, yalnız filozoflardan nefret edilmiştir; çünkü felsefe insanlara, hiçbir tiranlığın içeri

7 Legor et legar (Lat.): Okunuyorum ve okunacağım. Schopenhauer, başyapıtı İstem ve Tasarım Olarak Dünya'nın yıllar sonra nihayet satılmaya başlaması üzerine bu sözü söylemişti. (ç.n.)

8 İsa ile hiç arasında: 'zwischen ichts und nichts'; Nietzsche'nin burada kullandığı 'ichts' sözcüğü Yunancadaki 'Jesus Christos Theou (h) Yios Soter' sözcüklerinin (İsa Mesih Tanrı'nın Oğlu, Kurtarıcı) baş harflerinden oluşuyor. Yunanca 'Ichthys' balık anlamına gelir. Dolayısıyla bu söz oyunu "balık ile hiçlik arasında" diye de çevrilebilir. (ç.n.)

giremeyeceği bir sığınağı, iç dünyanın mağarasını, gönlün labirentini açar: Ne var ki yalnız insanı bekleyen en büyük tehlike de aynı yerdedir. İç dünyalardaki özgürlüğe sığınmış bu insanlar, dış dünyada da yaşamak, görünür olmak, kendilerini göstermek zorundadırlar; doğumdan, yaşanılan yerden, eğitimden, vatandan, rastlantıdan, başkalarının ısrarcılığından kaynaklanan sayısız insani ilişkiye girerler; egemen kanılar olmaları gibi basit bir nedenle, çok sayıda kanıya da katıldıkları varsayılır; olumsuzlanmayan her yüz ifadesi, onaylama olarak kabul edilir; kırıp dökmeyen her el kol hareketi uygun bulma olarak yorumlanır. Bilirsiniz, bu yalnızlar ve özgür tinliler düşündüklerinden başka bir yerdeymiş gibi görünürler sürekli: Hakikatten ve dürüstlükten başka bir şey istemedikleri halde, bir yanlış anlamalar ağı ile çepeçevre sarılmışlardır; ne kadar şiddetle arzu etseler de, edimleri üzerine bir yanlış kanılar, uyum sağlama, kısmi tavizler, sakıngan bir suskunluk, yanılgılı bir yorumlama sisinin çöküp kalmasını engelleyemezler. Alınlarında bir melankoli bulutunun toplanmasına yol açar bu durum: Çünkü bu yaratılıştaki insanlar, görünüşün bir zorunluluk oluşundan, ölümden daha çok nefret ederler; böyle sürekli bir öfke onları bir volkan gibi patlamaya hazır ve tehditkâr kılar. Zaman zaman kendilerini zorla gizlemelerinin, kendilerine dayatılmış suskunluklarının intikamını alırlar. Mağaralarından dışarıya korkunç yüz ifadeleriyle çıkarlar; bundan sonra söyledikleri ve yaptıkları birer patlamadır ve kendi kendilerini yok etmeleri de mümkündür. Böyle tehlikeli bir yaşam sürüyordu Schopenhauer. Tam da böylesine yalnız olanlar muhtaçtır sevgiye, karşılarında tıpkı kendi başlarınaymış gibi açık ve basit olabilecekleri, onların yanında suskunluğun ve rol yapmanın acısının dindiği yoldaşlara ihtiyaçları vardır. Bu yoldaşları ellerinden aldığınızda, büyüyen bir tehlike üretirsiniz; Heinrich von Kleist bu sevgisizlik yüzünden öldü; sıradışı insanlara karşı en korkunç yöntem, dışarıya

her çıkışlarını bir volkanik patlamaya dönüştürecek biçimde kendi dünyalarının derinliklerine gömülmeye zorlamaktır onları. Yine de, böylesi korkunç koşullar altında yaşamaya, muzaffer yaşamaya tahammül eden bir yarı-tanrı, her zaman vardır: Onun yalnızlık şarkılarını dinlemek istiyorsanız, Beethoven'in müziğini dinleyin.

Schopenhauer'in, gölgesi altında yetiştiği birinci tehlike buydu: Yalnız kalma. İkinci tehlike de Hakikat'ten kuşku duymaktır. Bu tehlike, takırdayan bir düşünme ve hesaplama makinesi değil de tutkuları ve arzularıyla tam bir insan olması şartıyla, yolunu Kant felsefesinin dışında çizen her düşünürün ensesindedir. Elbette hepimiz özellikle bu önkoşulun nasıl utandırıcı bir içyüzünün bulunduğunu biliyoruz: Bana öyle geliyor ki Kant sağlığında çok az insanın üzerinde etkili olmuş ve onları kanlı canlı dönüştürmüştür. Gerçi her yerde okuyabileceğimiz gibi, bu sakin bilgenin etkinliğinden sonra tüm düşünsel alanlarda bir devrim başladığı söyleniyor: Ama ben buna inanamıyorum. Çünkü birtakım alanların devrimden geçmesinden önce, ilk başta kendilerini devrimden geçirmiş olmaları gereken insanları net bir biçimde göremiyorum. Kant'ın yaygın bir etkiye sahip olmaya başlamasıyla birlikte, bu etkiyi kemirici ve ufalayıcı bir kuşkuculuk ve görecilik biçiminde algılıyoruz; yalnızca hiçbir zaman kuşku içinde duramamış olan en etkin ve en soylu tinlerde, kuşkunun yerini her türlü hakikat karşısında bir sarsıntı ve bir ümitsizlik alacaktır; örneğin Heinrich von Kleist, Kant felsefesinin etkisini böyle yaşamıştır. Kleist, etkileyici tarzıyla şunları yazıyor: "Kısa bir süre önce Kant'ın felsefesiyle tanıştım — şimdi bu konuda, seni de benim kadar derinden ve sancıyla sarsacağından endişe duymadığım düşünceyi paylaşabilirim seninle. — Hakikat dediğimiz şeyin sahiden hakikat mi olduğuna, yoksa bize mi öyle göründüğüne karar veremeyiz. Eğer ikincisi doğruysa, burada biriktirdiğimiz hakikat, ölümden sonra yoktur artık ve me-

zara kadar yakamızdan düşmeyen, bir mülk sahibi olma yönündeki her türlü çaba boşunadır. — Bu düşüncenin sivriliği kalbine batmıyorsa, en kutsal iç dünyasının derinliklerinde bu düşünceyle yaralandığını hisseden birine gülme. Benim biricik, en yüce hedefim battı ve başka bir hedefim de yok." İnsanlar ne zaman yeniden Kleist gibi doğallıkla hissedecekler, bir felsefenin anlamını yeniden "en kutsal iç dünyalarına" göre ölçmeyi ne zaman öğrenecekler? Üstelik Kant'tan sonra Schopenhauer'in bizim neyimiz olabileceğini tahmin edebilmek için öncelikle gerekiyor bu — Schopenhauer, bizi kuşkucu ümitsizliğin ya da eleştirici vazgeçişin mağarasından, trajik seyretmenin yüksekliğine, üstümüzde yıldızlarıyla sonsuz gecenin sonsuz gökyüzüne götürecek olan, bu yolda ilkönce kendisi yürümüş olan rehberdir. Bütün olarak yorumlayabilmek için, yaşamın resmini bir bütün olarak karşısına koymuş olmasıdır onun büyüklüğü; öte yandan en zeki kafalar bile, bu yoruma ancak bu resmin üzerine yapıldığı malzemeyi ve boyandığı renkleri kılı kırk yararcasına inceleyerek ulaşabilecekleri yanılgısından kurtulamamışlardır; belki de bunun son derece karışık dokunmuş bir tuval ve üzerinde kimyasal olarak açıklanamaz boyalardan oluştuğu sonucuna varacaktır. Bu resmi anlamak için, ressamını bulmak gerekir — Schopenhauer bunu biliyordu. Oysa tüm bir bilimler locası, resmi değil tuvali ve boyaları anlama peşindedir; diyebiliriz ki, ancak yaşamın genel resmini dikkate alan birisi, kendine zarar vermeden tek tek bilimlere hizmet edebilir, çünkü böyle düzenleyici bir genel görüntünün yokluğunda tek tek bilimler, hiçbir yere çıkmayan ve yaşamımızı daha karışıklaştırıp, daha bir labirente benzeten yollar gibidirler. Schopenhauer bu noktada büyüktür: çünkü o da, genel görüntünün ardından — bilginler gibi ondan etkilenmeden, — Hamlet'in hortlağın peşinden gidişi gibi gider; ya da dizginsiz diyalektikçilerin başına geldiği gibi, kavramsal skolastiğin ağlarına düşmez. Her türlü mahalle filozofunu

incelemenin biricik çekici yanı, bunların kendilerini hemen büyük felsefelerin inşaat yerlerinde, bilgince lehte ve aleyhte oluşa, kafa yormaya, kuşku duymaya, çelişkiye düşmeye izin verilen noktalarda bulduklarını ve böylelikle 'bir bütün olarak yaşamın, genel görüntüsü budur, yaşamın anlamını bundan öğren', diyen her türlü büyük felsefenin asıl talebini gözden kaçırdıklarını görmektir. Diğer yandan da, 'yalnızca kendi yaşamını oku ve buradan genel yaşamın hiyerogliflerini çöz', der her büyük felsefe. Schopenhauer'in felsefesi de her zaman için, öncelikle böyle bireysel açıdan yorumlanmalıdır: Kişi onu yalnızca kendisi için, kendi zavallılığını ve zorunluluğunu, kendi sınırlılığını kavramak için, bunun panzehirlerini ve avuntularını öğrenebilmek için, yani: Benliğini feda etmek, onu en soylu niyetlere ve özellikle de adalete ve merhamete tabi kılmak için yorumlamalıdır. Schopenhauer bize insan mutluluğunun gerçek ve görünüşteki yükselişleri arasında ayrım yapmayı öğretir: Ne zengin, ne saygın ne de bilgili olmanın bireyi varoluşunun değersizliği hakkındaki derin bezginliğinden kurtaramayacağını ve bu mülkleri elde etme çabasının ancak yüce ve yüceltici bir genel hedef sayesinde bir anlam kazandığını öğretir: Physis'e[9] yardımcı olmak ve onun budalalıklarını ve sakarlıklarını biraz telafi etmek için erk kazanmaktır bu hedef. Önceleri yalnızca kişinin kendisi için; ama kendisi sayesinde nihayetinde herkes için. Elbette, kişiyi derinden ve yürekten bir tevekküle götüren bir çabadır bu: çünkü, bireyde ve toplumda neyi ne kadar iyileştirmek mümkündür ki?

Tam da bu son sözleri Schopenhauer'e uyguladığımızda, içinde yaşadığı ve varlığın tüm yapısında ve iskeletinde pusu kurmuş bekleyen, üçüncü ve en özgün tehlikeye dokunuruz. Her insan bir sınırlanmışlık bulur kendinde, kendisini özlemle ve melankoliyle dolduran, yeteneğinin ve de ahlaki isteminin sınırlanmışlığıdır bu: Nasıl ki günahkârlık duygu-

9 Doğa. (ç.n.)

suyla kutsal olanı arzularsa, entelektüel bir varlık olarak, bu sınırlanmışlık duygusuyla da, dehaya yönelik derin bir istek duyar içinde. Tüm hakiki kültürlerin kökü buradadır işte; ben bu arzuyu insanların aziz ve deha olarak y e n i d e n d o ğ m a arzusu olarak anlıyorum ve Buddha mitosunu anlamak için ilkönce Budist olmak gerekmediğini biliyorum. Bilginlerin ya da sözümona kültürlülerin ortamlarında, söz konusu arzunun eşlik etmediği bir yetenekle karşılaştığımızda, nefret ve tiksintiye kapılıyoruz; çünkü bu tür insanların, tüm o zekâlarıyla, oluşmakta olan bir kültüre ve dehanın eğitimine — yani her türlü kültürün hedefine — destek değil köstek olduklarını seziyoruz. Bu kişilerdeki bir körleşme durumudur ve o alışkanlık haline gelmiş, soğuk, kendisiyle gurur duyan erdemlilikle aynı değerdedir; hakiki kutsallıktan çok uzaktadır ve uzakta da tutar. Schopenhauer'in doğasında tuhaf ve son derece tehlikeli bir ikilik vardır. Kendilerindeki dehayı bu ölçüde ve kıyaslanamaz bir kesinlikle hissetmiş olan düşünürlerin sayısı çok azdır; Schopenhauer'in dehası ona en büyük müjdeyi — yani insanlığın toprağında en derin izi kendi pulluğunun açacağını — bildirmiştir. Bu yüzden varlığının bir yarısının doymuş ve dolmuş, hırstan uzak, gücünden emin olduğunu biliyordu; bu yüzden mesleğini, başarıyla yetkinleşmiş birinin azameti ve onuruyla taşıdı. Varlığının diğer yarısında deli dolu bir özlem yaşıyordu; acılı bakışlarını la Trappe manastırının büyük kurucusu Rancé'nin resminden uzaklaştırırken, "bu bir inayet meselesidir" dediğini duyduğumuzda anlıyoruz bu özlemi: çünkü dehanın kutsallığa duyduğu özlem daha derindir; gözcü kulesinden herhangi bir insandan daha uzaklara, aşağıya bilgi ve varlığın uzlaşmasına; içeriye, huzurun ve yadsınmış istencin alanına ve öteye, Hintlilerin sözünü ettiği öteki kıyıya bakmıştır; herhangi bir insandan daha net görmüştür. İşte tam da buradadır mucize: Schopenhauer'in doğası bu özlemle bile parçalanmadıysa ve üstelik duygusuzlaşmadıy-

sa, ne kadar akıl almaz bir bütünlüğe, dayanıklılığa sahip olmalıydı. Bunun ne anlama geldiğini herkes, ne olduğu ve ne kadar olduğu ölçüsünde anlayacaktır: Tüm ağırlığıyla, tamamen anlamak ise hiçbirimizin harcı değildir.

Betimlenen üç tehlike üzerinde düşünüldüğünde, Schopenhauer'in bu tehlikelere karşı kendini böylesine bir zindelikle savunması ve bu mücadeleden bu kadar sağlıklı ve düzgün çıkması, insana çok şaşırtıcı geliyor. Gerçi sayısız yara izi ve kapanmamış yarası vardı; belki biraz buruk, ama bu arada çok da savaşçı görünen bir ruh hali içindeydi. En büyük insanın üstünde bile kendi ideali yükselir. Schopenhauer'in bir örnek oluşturabileceği, tüm bu yara izlerine ve çürüklere rağmen kesindir. Demek istiyorum ki: Schopenhauer'in varlığında eksik kalmış ve pek insanca olan yan, bizi özellikle en insani anlamda yakınlaştırıyor ona, çünkü böylelikle yalnızca dehanın yanına yaklaştırmayan yüksekliğinde duran değil, acı çeken ve acıyı paylaşan biri olarak da görüyoruz onu.

Schopenhauer'i tehdit eden ve yapısından kaynaklanan üç tehlike hepimizi tehdit ediyor. Herkes, varlığının özü olarak, üretken bir biriciklik barındırır içinde ve bu biricikliğin bilincine vardığında, tuhaf bir sıradışılık parıltısı oluşur onun çevresinde. Birçokları için katlanılamaz bir şeydir bu: Çünkü dediğimiz gibi tembeldirler ve her biriciklikte bir külfetler ve yükler zinciri asılıdır. Hayatın bu zincirle yükü ağırlaşan sıradışı birinden, gençliğinde özlemini çektiği hemen hemen her şeyi, neşeliliği, güveni, hafifliği, saygınlığı esirgeyeceğine hiç kuşku yoktur; etrafındaki insanların ona vereceği hediye, yalnız kalma yazgısıdır. Nerede yaşarsa yaşasın, çöl ve mağara hemen belirir karşısında. Şimdi boyunduruk altına girmemek, ezilmemek ve melankoliye kapılmamaktır çabası. Bu yüzden, Schopenhauer gibi, iyi ve yürekli savaşçıların resimleriyle donatabilir etrafını. Schopenhauer'i tehdit eden ikinci tehlike de sıkça görülen türdedir. Bazen yaratılıştan

keskin bakışlı biri çıkar, düşünceleri diyalektik ikili varoluşu sürdürmekten hoşlanırlar;[10] nasıl da kolaydır yeteneğin dizginlerini dikkatsizce bırakıvermesi, bir insan olarak yok olması ve âdeta sadece "saf bilimde" bir hayalet gibi yaşaması: Ya da, olaylarda lehte ve aleyhte olmayı aramaya alışkın olduğu için, hakikati şaşırması ve bu yüzden, cesaretten ve güvenden yoksun, olumsuzlayarak, kuşku duyarak, içi içini yiyerek, huzursuz, yarı umutlu, beklenen bir hayal kırıklığı içinde yaşamak zorunda kalması: "Bir köpek bile böyle bir yaşamı sürdürmek istemez!" Üçüncü tehlike ise ahlaksal ya da zihinsel açıdan duygusuzlaşmaktır; insan, kendisini idealiyle birleştiren bağı koparır; şu ya da bu alanda verimli olmaya, kendini çoğaltmaya son verir; kültür anlamında cılızlaşır ya da yararsızlaşır. Varlığının biricikliği, parçalanamaz ve paylaşılamaz bir atoma dönüşmüştür, taş kesilmiştir. Bu biriciklik ve de bu biriciklikten duyduğu korku yüzünden mahvolabilir; kendi kendisi ve kendisine ilişkin görevleri yüzünden, duyduğu özlem ve katılaşma yüzünden mahvolabilir: Yaşamak demek tehlike içinde olmak demektir.

Schopenhauer'in yapısında var olan, hangi yüzyılda yaşarsa yaşasın maruz kalacağı bu tehlikelerden başka, kendi z a m a n ı n d a n ona yönelen tehlikeler vardır bir de; bünyesel tehlikeler ile zamanın tehlikeleri arasındaki bu ayrım, Schopenhauer'in doğasındaki örnek oluşturan ve eğitici yanı kavramak açısından önemlidir. Filozofun gözünü varoluşa diktiğini düşünelim: Varoluşun değerini yeniden belirlemek istemektedir. Çünkü tüm büyük düşünürlerin asıl işi, şeylerin ölçüsünü, ayarını ve ağırlığını belirleyen kişi olmaktır. İlk gördüğü insanlığın özellikle cılız, kurtçukların didik didik ettiği bir meyve oluşu, nasıl da engel olacaktır ona! Varoluş karşısında adil olabilmek için, şimdiki zamanın değersiz-

10 İkili varoluş: 'Doppelgang'. Nietzsche, burada halk inancında ve okültizmde, ruhun ya da astral bedenin zaman zaman fiziksel bedenden ayrılarak görünür olduğu inanışına gönderme yapıyor. (ç.n.)

liklerinin üstüne ne kadar çok şey eklemesi gerekmektedir. Geçmişte yaşamış ya da yabancı halkların tarihiyle uğraşmak değerli bir uğraşı ise, en çok da insanın genel yazgısı hakkında, yani yalnızca ortalama yazgı değil, özellikle tek tek bireylerin ya da halkların yüce yazgısı hakkında adil yargıda bulunabilen bir filozof için değerlidir bu uğraşı. Oysa günümüze ait her şey bezdiricidir, filozofun gözü istemi dışında etkilenmekte ve belirlenmektedir; bu yüzden genel hesapta günümüze istem dışı olarak, büyük bir yer ayrılacaktır. Bu yüzden, bir filozofun içinde yaşadığı zamana, diğer zamanlardan farklı olarak, daha az değer biçmesi ve şimdiki zamanı kendi açısından aşmakla, yaşam hakkında sunduğu imgede de şimdiki zamanı aşması, yani fark edilmez kılması ve âdeta üstünü boyaması gerekir. Bu gerçekleştirmesi zor, hatta olanaksız bir görevdir. Eski Yunan filozoflarının varoluşun değeri hakkındaki yargısı, modern bir yargıdan daha fazla şey söylüyor; çünkü bu filozofların sahip oldukları yaşam kendilerinden önce de kendi çevrelerinde de zengin bir mükemmellik içindeydi ve bizim düşünürlerimiz gibi yaşamın özgür, güzel ve büyük olması arzusu ile yalnızca "varoluşun değeri nedir ki?" diye soran hakikat dürtüsü arasındaki bölünme karşısında şaşkınlık içinde değillerdi. Empedokles'in, Yunan kültürünün en güçlü ve en taşkın yaşam hazzının ortasında, varoluş hakkında söylediklerini bilmek her zaman önemini koruyacaktır; Empedokles'in yargısı, özellikle de aynı büyük dönemde kendisine başka bir büyük filozof tarafından tek bir karşı yargıyla bile itiraz edilmemiş olduğu için çok ağır basmaktadır. Empedokles aslında en net konuşandır yalnızca — biraz kulak verilirse, hepsinin de aynı şeyi söylediği duyulur. Dediğimiz gibi, modern bir düşünür, gerçekleştirilmemiş bir arzunun acısını çekecektir daima: Kendisinin bu konudaki yazgısını bildirebilmesi için ona önce yaşamın, hakiki, kanlı canlı, sağlıklı yaşamın yeniden gösterilmesini isteyecektir. En azından

kendisinin adil bir yargıç olabildiğine inanması için, canlı bir insan olması gerektiğini hissedecektir. Özellikle yeni filozofların yaşamın, yaşama istencinin en güçlü savunucuları olmalarının ve yaşadıkları bitkin zamanların içinden, yeni bir kültürü, yüceltilmiş yeni bir Physis'i özlemelerinin nedeni budur. Ne var ki bu özlem aynı zamanda onları bekleyen t e h l i k e d i r de: içlerinde savaşan yaşamın reformcusu ve filozoftur: Yani yaşamın yargıcıdır. Zafer hangi doğrultuda olursa olsun, içinde bir kaybı da barındıracaktır. Peki, Schopenhauer bu tehlikeden nasıl kurtuldu?

Her büyük insan aynı zamanda zamanının gerçek bir evladı olarak görülecek ve her hâlükârda zamanının kusurları yüzünden, tüm küçük insanların tümünden daha güçlü ve daha duyarlıkla acı çekecekse; böyle büyük bir insanın kendi zamanına k a r ş ı savaşı, görünüşte kendi kendine karşı anlamsız ve yıkıcı bir savaştır yalnızca. Elbette ki yalnızca görünüşte: çünkü bu zamanın içinde o kişi yalnızca büyük olmasını, yani özgür ve tamamen kendisi olmasını engelleyen şeyle savaşır. Dolayısıyla düşmanlığı temel olarak, kendi içinde bulunsa bile aslında kendisi olmayan şeye yöneliktir: Bu demektir ki, birbiriyle karışamaz ve asla bağdaşamaz olan unsurların, kirli bir biçimde iç içe ve yan yana durmasına, zamana uygun olanın, kendi zamana aykırılığına yanlış bir biçimde lehimlenmesine karşıdır ve sonunda, sözümona zamanının evladı olan kişinin, yalnızca bir ü v e y e v l a t olduğu ortaya çıkar. Bu yüzden Schopenhauer, daha ilkgençliğinden itibaren o sahte, kibirli ve kendisine layık olmayan onursuz anneye, zamanına karşı koydu ve onu âdeta kendisinden kovarak, varlığını arındırdı ve iyileştirdi, kendini yeniden ona yakışır bir sıhhatte ve arılıkta buldu. Bu yüzden, Schopenhauer'in yazılarından, zamanının aynası olarak yararlanılabilir; elbette zamana uygun olan her şeyin bu aynada, yalnızca çirkinleştirici bir hastalık, zayıflık ve solgunluk olarak, çukurlaşmış gözler ve bitkin yüzler olarak, üvey

evlatlığın belirgin acıları olarak görünmesinde, aynanın bir kusuru yoktur. Schopenhauer'in güçlü doğaya, sağlıklı ve sade insanlığa duyduğu özlem, kendi benliğine duyduğu bir özlemdi ve kendi zamanını kendi içinde bertaraf ettiği anda, şaşırmış gözlerle, kendindeki dehayı da görmüştü. Varlığının sırrı şimdi gözünün önündeydi, üvey anne döneminin, bu dehayı ondan gizleme hedefi şimdi boşa çıkmıştı, yücelmiş Physis ülkesi keşfedilmişti. Schopenhauer korkusuz gözlerini şimdi 'yaşamın değeri nedir?' sorusuna çevirdiğinde karmakarışık ve soluk bir zamanı ve bu zamanın ikiyüzlü muğlak yaşamını değerlendirmek zorunda değildi artık. Bu yeryüzünde çağa uygun bir yaşam olarak daha yüce ve daha saf bir yaşamın bulunabileceğini ve ulaşılabileceğini ve herkesin, yalnızca mevcut çirkin şekli tanıyıp hor görmekle, varoluşa büyük haksızlık ettiğini çok iyi biliyordu. Hayır, şimdi bizzat dehanın kendisi çağrılacaktır ve yaşamın bu en üstün meyvesi, yaşamı haklı çıkarabilir mi diye kulak verilecektir ona, harika yaratıcı insanın şu soruya yanıt vermesi beklenecektir: "Bu varoluşu yüreğinin derinliklerinde olumluyor musun s e n ? Yetiyor mu sana? Onun savunucusu, onun kurtarıcısı olacak mısın? Çünkü senin ağzından çıkacak tek bir sahici 'Evet!' sözcüğüyle bu ağır suçlarla itham edilen yaşam özgür kalacak." — Hangi yanıtı verecektir? — Empedokles'in yanıtını.

4.

Bu son işaret şimdilik anlaşılmaz kalabilir: Beni şimdi çok anlaşılır bir şey, Schopenhauer aracılığıyla hepimizin kendi zamanımıza k a r ş ı kendimizi nasıl eğitebileceğimiz ilgilendiriyor, — çünkü onun aracılığıyla bu zamanı gerçekten t a n ı m a avantajına sahibiz. Elbette bu bir avantaj ise! Her hâlükârda, birkaç yüzyıl sonra artık böyle bir şey müm-

kün olmayabilir. Günün birinde, insanların okumaktan bıkacaklarını ve yazarların da onlardan geri kalmayacaklarını düşünerek; bir gün gelecek bilgin bir kişi vasiyetini hazırlarken cesedinin kitaplarının özellikle de kendi yazdıklarının ortasında yakılmasını isteyecek, diye düşünerek eğleniyorum. Ormanlar iyice azaldığında, kütüphanelere odun ve çalı çırpı muamelesi yapılacağı günler gelemez mi? Zaten kitapların çoğu kafalardaki is ve dumandan doğmuştur: Böylece yeniden ise ve dumana dönüşürler, içlerinde ateş yoksa, bunun cezasını ateş verecektir onlara. İleriki yüzyıllardan birinde, özellikle bizim çağımızın saeculum obscurum[11] olarak kabul edilmesi de mümkündür: çünkü bu çağın ürünlerinin en hevesle ve en uzun süre kullanılacakları alan, sobaların yakılması olacaktır. Bu yüzden, bu zamanı hâlâ öğrenebilme olanağına sahip olduğumuz için çok şanslıyız. İnsanın kendi zamanıyla ilgilenmesinin bir anlamı varsa, hakkında hiçbir kuşkusunun kalmayacağı kadar ayrıntılı bir biçimde onunla ilgilenmesi de bir şanstır — işte tam da bu şansı sunuyor bize Schopenhauer. —

Elbette, bu araştırma sırasında, içinde yaşadığımız bu çağ kadar gururlu ve umut dolu bir çağın yaşanmadığı ortaya çıksaydı, elimizdeki şans yüz kat daha büyük olurdu. Şu anda dünyanın herhangi bir köşesinde, örneğin Almanya'da böyle bir şeye inanıyormuş gibi görünen, tüm ciddiyetleriyle, dünyanın birkaç yıldır düzeldiğinden ve varoluş hakkında ağır ve karanlık endişelere sahip olan kişilerin "gerçekler" tarafından haksız çıkarıldığından söz eden naif insanlar da var. Çünkü onlara göre, yeni Alman İmparatorluğu'nun kuruluşu[12] her türlü "pesimist" felsefeye karşı belirleyici ve yok edici darbeymiş — bundan daha aşağısı değilmiş. — Zamanımızda bir filozofun eğitici olarak öneminin ne olduğu

11 Karanlık çağ. (Lat.)

12 Yeni Alman İmparatorluğu: 1871 yılında Prusya Kralı Bismarck tarafından kurulan ve 1918 yılına dek süren "ikinci" Alman imparatorluğu.

sorusunu yanıtlamak isteyenler, çok yaygın olan ve özellikle üniversitelerde çok üzerinde durulan görüşe karşı çıkmalı ve şöyle demelidirler: Böylesine tiksindirici, zamanın putlarına tapan bir yaltakçılığın sözümona düşünen ve saygın insanlar tarafından telaffuz ve tekrar edilebilmesi ayıptır, rezalettir — felsefenin ciddiyetiyle bir gazetenin ciddiyeti arasında dağlar bulunduğunun artık fark edilmediğinin bir kanıtıdır. Böyle insanlarda yalnızca felsefi değil dinsel düşünüşten de eser kalmamıştır; bunların yerine iyimserliği değil, gazetecilik zihniyetini, günün ve günlük yayınların ruhunu ve ruhsuzluğunu koymuşlardır. Siyasal bir olay aracılığıyla varoluş sorununu yerinden oynattığına, hatta çözdüğüne inanan her felsefe, uyduruk ve sahte bir felsefedir. Dünya var olduğundan beri sık sık devletler kurulagelmiştir; bildik bir öyküdür bu. Nasıl olur da insanları bir anda sonsuza dek dünyanın mutlu sakinlerine dönüştürmek için politik bir reform yeterli olabilir? Bunun mümkün olduğuna yürekten inanan biri varsa, hemen başvursun: Sahiden de Alman üniversitelerinden birinde Berlin'de Harms'ın, Bonn'da Jürgen Meyer'in ve Münih'te Carrière'in olduğu gibi felsefe profesörü olmayı hak eder.

Burada, son zamanlarda tüm çatılardan vaaz edilen bir öğretinin, devletin tüm insanlığın en yüce hedefi olduğu ve bir erkek için, devlete hizmet etmekten daha büyük bir ödevin bulunmadığı öğretisinin sonuçlarını yaşıyoruz: Ben bunu putperestliğe değil de ahmaklığa bir geri dönüş olarak görüyorum. Devlete hizmet etmeyi en yüce ödevi olarak gören bir erkek, daha yüce başka görevlerden haberdar olmayabilir; ama öbür tarafta, bu yüzden hâlâ erkekler ve ödevler var — benim için en azından devlet hizmetinden daha yüce olan böyle ödevlerden biri, ahmaklığı her biçimiyle yok etmeyi buyurur. Bu yüzden burada teleolojileri bir devletin esenliğinin ötesine uzanan bir erkek türüyle, filozoflarla ilgileniyorum yalnızca; onlarla da yalnızca yine devletin esenliğinden oldukça bağımsız bir dünya açısından, kültür açısından il-

gileniyorum. İç içe geçerek insanın ortak özünü oluşturan sayısız halkadan bazıları altındır, bazıları da tombak.

Bir filozof zamanımızdaki kültürü nasıl görür? Elbette ki devletlerinden hoşnut felsefe profesörlerinin gördüğünden çok farklı görür. Sanki genel telaşı ve düşme hızındaki artışı, her türlü huzurun ve sadeliğin sona erişini düşündüğünde, kültürün tamamen kurutulmasının ve kökünün kazınmasının belirtilerini algılıyor gibidir. Dinin suları yükselip taşarlar ve bataklıklar ve su birikintileri bırakırlar geride: Uluslar birbirlerinden son derece düşmanca koparlar ve birbirlerini dilim dilim doğramaya can atarlar. Hiçbir ölçüye uymadan ve körlemesine bir laissez faire zihniyetiyle uğraşılan bilimler, değişmezliğine inanılan her şeyi paramparça edip çözerler; kültürlü zümreler ve devletler, devasa aşağılık bir para ekonomisi seline kapılırlar. Dünya hiçbir zaman bundan daha dünyevi, bu denli sevgi ve iyilik yoksulu olmamıştı. Aydın zümreler bu dünyevileşme kargaşasının ortasında birer deniz feneri ya da sığınak oluşturmuyorlar artık; kendileri de günden güne daha huzursuz, düşüncesiz ve sevgisiz oluyorlar. Tüm bunlar, şimdiki sanat ve bilim dahil, yaklaşan barbarlığa hizmet ediyor. Kültürlü kişi yozlaşarak, en büyük kültür düşmanına dönüştü, çünkü genel hastalığı yokmuş gibi göstermek istiyor ve hekimlere ayak bağı oluyor. Bu yalancı pehlivanlar, zayıflıklarından söz edilip zararlı yalancı ruhlarına karşı çıkıldığında öfkeleniyorlar. Yüzyılların akışı içinde ödülü hak ettiklerine inanmak istiyorlar ve sahte bir neşeyle hareket ediyorlar. Bu arada mutluymuş gibi davranma tarzlarının etkileyici bir yönü de var, çünkü tamamen akıl almaz bir mutluluk içindeler. Tannhäuser'in Biterolf'a sorduğu gibi, "sen neyi tattın ki, zavallım?"[13] diye sormak bile geçmiyor insanın içinden. Ah, çünkü kendimiz daha iyi ve başka türlü biliyoruz. Bir kış günü çökmüş üstümüze ve yüksek dağlarda oturuyoruz, tehlikeli ve yoksulluk içinde. Kısa sürer her zevk

13 Wagner'in *Tannhäuser* operasında, II. perdede. (ç.n.)

ve solgundur güneşin beyaz dağlardan bize doğru süzülen her ışını burada. Bir müzik duyulur sonra, yaşlı bir adam laternanın kolunu çevirmektedir, dansçılar dönüp dururlar — bunları görmek sarsar gezgini: Her şey böyle yabanıl, böyle kapalı, böyle renksiz, böyle umutsuzken, şimdi bunların ortasında bir neşenin, düşüncesizce ve yüksek bir neşenin sesi! Ne ki ikindi vaktinin sisi usulca çöküyor, ses duyulmaz oluyor, gezginin adımları gıcırdıyor; hâlâ görebildiği kadarıyla, doğanın ıssız ve zalim çehresinden başka bir şey görmüyor.

Modern yaşamın görüntüsünde yalnızca çizgilerin zayıflığını ve renklerin donukluğunu vurgulamak onun yalnızca bir yüzünden söz etmek olacaksa, öteki yüzü daha sevindirici değil daha da rahatsız edicidir. Kuvvetler var elbette arada, muazzam kuvvetler ama yabanıl, ilksel ve tamamen acımasızlar. Endişeli gözlerle bakıyoruz onlara, bir cadının mutfağındaki kaynayan kazana bakar gibi: Her an köpürüp patlayabilir, korkunç görüntüler doğurabilir. Bir yüzyıldır yalnızca kökten sarsıntılara hazırlandık ve şimdilerde bu derin modern eğilimin, içe çökme ya da patlama eğiliminin karşısına, sözümona ulus devletin kurucu gücü çıkartılmaya çalışıldığında, uzunca bir süreden beri bu çaba da genel tekinsizliğin ve tehditkârlığın artırılmasından başka bir şeye yaramamaktadır. Bireylerin tüm bu endişelerden habersizmiş gibi davranmaları bizi yanıltmıyor: Huzursuzluktan, bunları ne kadar iyi bildiklerini gösteriyor. Öyle bir telaş ve dışlayıcılıkla kendilerini düşünüyorlar ki, insanlar daha önce hiç böyle düşünmemişlerdi kendilerini; günü kurtarmak için ekiyor ve yetiştiriyorlar, mutluluğu bugünden yarına yakalamak için öyle bir av düzenliyorlar ki, daha büyüğü düzenlenmeyecektir: çünkü belki de ertesi gün av mevsimi sonsuza dek kapanmış olacaktır. Atomların, atomik kaosun döneminde yaşıyoruz. Ortaçağ'da birbirine düşman kuvvetler kilise aracılığıyla az çok bir arada tutulmuşlardı ve kilisenin uyguladığı güçlü baskıyla, bir ölçüde birbirlerine benzemiş-

lerdi. Bağ koptuğunda, baskı gevşediğinde, biri yeniden diğerine isyan ediyor. Reformasyon birçok şeyin Adiaphora,[14] dinsel düşünceyle belirlenemeyecek alanlar olduğunu ilan etti; yaşayabilmeleri için ödemeleri gereken kurtulmalık buydu. Hıristiyanlık da, çok daha dindar olan Antikçağ'da varoluşunu koruyabilmek için benzer bir bedel ödemişti. O zamandan beri bölünme gitgide daha da yayıldı. Şimdi yeryüzündeki hemen hemen her şey artık yalnızca en kaba ve en kötü kuvvetler tarafından, işadamları ve askeri despotlar tarafından belirleniyor. Devlet, askeri despotların ve işadamlarının elinde olduğu gibi, her şeyi kendisine odaklayarak yeniden düzenlemeye, birbirine düşman kuvvetleri dizginlemeye ve baskı altında tutmaya çalışıyor; yani insanların kiliseye tapındıkları gibi kendisine tapınmalarını istiyor. Bunu ne kadar başarıyor? Göreceğiz bakalım; her hâlükârda şimdi bile, Ortaçağ'ın buz kesekleriyle dolu ırmağındayız hâlâ; buzları çözüldü ve muazzam yıkıcı bir güçle akmaya başladı. Buz kesekleri üst üste yığılıyor, tüm kıyılar sel baskınına ve tehlikeye maruz kalıyor. Devrim artık kaçınılmaz oldu, atomist devrim: Peki, insan toplumunun daha fazla bölünemez en küçük temel parçacıkları nelerdir?

Böylesi dönemler yaklaştığında, insanca olanın, çöküş ve kaotik girdap dönemlerindekinden daha büyük bir tehlike içine girdiğine ve o anın endişeyle beklenişinin ve hırsla sömürülüşünün, ruhun tüm korkaklıklarını ve bencilce dürtülerini cezbettiğine kuşku yoktur: Öte yandan, gerçek tehlike ve özellikle büyük bir tehlikenin genelliği, insanları daha iyileştirir ve daha sıcakkanlı kılar. Şimdi, dönemimizin bu tehlikeleri karşısında, i n s a n l ı ğ a , birbirinden son derece farklı kuşakların, zamanla biriktirmiş oldukları dokunulmaz kutsal tapınak hazinelerine, bekçilik ve şövalyelik etmek için kim kendini adayacak? Herkes kendi içinde ben-

14 Farksızlık. Kitabı Mukaddes'te ne emredilmiş ne de yasaklanmış olduğu için, yapılıp yapılmamasında bir fark olmama durumu. (ç.n.)

cil bir kurtçuğu ve köpekçe bir korkaklığı hissederken ve insan imgesinden, hayvanlığa ve hatta katı mekanikliğe kadar düşmüşken, i n s a n i m g e s i n i kim ayağa kaldıracak?

Yeni zamanımızın ardı ardına yükselttiği ve fani kişilerin daha uzunca bir süre, baktıkça, kendi yaşamlarını yüceltmek için ihtiyaçları olan itici gücü bulacakları üç insan imgesi var. Bunlar insan Rousseau'nun, insan Goethe'nin ve son olarak da insan Schopenhauer'in imgeleridir. Bunların içinde ilk imge elbette en ateşlisi ve en geniş etkiye sahip olanıdır; ikinci imge çok az kişiye hitap eder, büyük ölçüde düşünceli yaratılıştaki kişiler için yapılmıştır, kitle tarafından yanlış anlaşılır. Üçüncü imge, kendisine bakanların en etkin kişiler olmasını gerektirir: Yalnızca bunlar zarar görmeden bakabileceklerdir ona; çünkü düşüncelileri uyutur ve kitleyi ürkütür. Birinci imgeden, sert devrimler yapmaya zorlamış olan ve hâlâ da zorlayan bir enerji yayılmıştır; çünkü o, tüm sosyalist sarsıntılarda ve depremlerde, Etna'nın altındaki Typhon gibi hareket eden, Rousseau'nun insanıdır. Kibirli kastlar, acımasız zenginler sınıfı tarafından baskı altında tutulan ve kısmen ezilen, ruhbanlar ve kötü eğitim tarafından yozlaştırılan ve gülünç töreler yüzünden kendi kendisinden utanır hale gelen insan, bu zor durumda "kutsal doğa"dan yardım ister ve birdenbire onun kendisinden Epikürcü bir tanrı kadar uzakta olduğunu hisseder. Dualarını ulaşamamaktadır ona: Yakın zamana kadar gözüne insanca yanları olarak gözüken rengârenk süslerini, sanatlarını ve bilimlerini, incelmiş yaşamının meziyetlerini alayla fırlatıp atar üstünden; karanlıkların içinde yozlaştığı duvarları yumruklamaya başlar ve ışık, güneş, orman ve kayalık diye haykırır. "Yalnızca doğa iyidir, yalnızca doğal insan insancadır" diye seslenerek kendisini aşağılar ve kendisinden daha yukarıları özler: Ruhun korkunç kararlar almaya hazır olduğu ama en soylu ve en az bulunur yanlarını da derinliklerinden yukarıya çağırdığı bir ruh halidir bu.

Goethe'nin insanı böyle tehditkâr bir güç değildir, hatta belirli bir anlamda Rousseau'nun insanının teslim olduğu söz konusu tehlikeli heyecanların düzelticisi ve sakinleştiricisidir. Goethe'nin kendisi de gençliğinde, sevgi dolu yüreğiyle iyi doğa İncil'ine bağlıydı; Faust'u, Rousseau insanının — en azından onun yaşama duyduğu müthiş açlığı, onun hoşnutsuzluğunu ve özlemini yüreğin şeytanlarıyla ilişkisini göstermesi bakımından — en üst ve en cesur kopyasıydı. Şimdi bu kümelenen bulutların tümünden ne çıktığına bakılsın — kesinlikle bir yıldırım değil! Burada yeni insanın, Goethe'nin insanının yeni imgesi açığa çıkıyor. Faust'un her yerde bastırılan yaşam tarafından doymak bilmez bir isyancı ve kurtarıcı olarak, iyilikten doğan bir olumsuzlayıcı güç olarak, aynı zamanda hem dindar hem de şeytani olan asıl yıkma dehası olarak ortaya konduğu ve kuşkucu kötülüğünden ve olumsuzlamalarından hem yararlanıp hem de bunları aşağılaması gerektiği halde — her isyancının ve kurtarıcının trajik yazgısıdır bu — kesinlikle şeytani olmayan refakatçisinin karşıt kutbunu oluşturduğu düşünülebilir. Fakat böyle bir şey beklenirse, yanılgıya düşülür; Goethe'nin insanı bu noktada Rousseau'nun insanından ayrılır; çünkü şiddet içeren her şeyden, her sıçramadan nefret eder, — fakat bu da demektir ki — her türlü eylemden nefret eder; böylece dünyayı kurtaran Faust yalnızca dünya seyyahına dönüşür. Yaşamın ve doğanın tüm alanları, tüm geçmişler, sanatlar, mitolojiler, tüm bilimler; doymak bilmez düşüncelinin önünden uçarak geçtiklerini görürler, en derin arzu coşturulur ve yatıştırılır, Helena bile uzun süre alıkoyamaz onu — ve — şimdi, alaycı refakatçisinin pusuda beklediği an gelir. Uçuş dünyanın herhangi bir yerinde sona erer, kanatlar kapanır, Mephistopheles emre amadedir. Bir Alman Faust olmayı bıraktığında, onun bir filister olmasından ve şeytanın eline düşmesinden daha büyük tehlike yoktur — yalnızca ilahi güçler kurtarabilir onu bu tehlikeden.

Goethe'nin insanı, dediğim gibi, büyük ölçüde düşünceli insandır ve yeryüzünde ancak büyük ve düşünmeye değer, gelmiş geçmiş ne varsa hepsini beslenmek için bir araya getirerek ayakta kalabilir ve yaşamı arzudan arzuya koşmakla geçen bir yaşam olsa bile, ancak böyle yaşayabilir: Etkin bir insan değildir o: Herhangi bir yerde, etkin insanların mevcut düzenlemelerine uyum sağlıyorsa, bunun sonucunda doğru bir şeyin ortaya çıkmayacağından — bizzat Goethe'nin tiyatro alanındaki tüm gayretkeşliğinin gösterdiği gibi — her şeyden önce hiçbir "düzenin" devrilmeyeceğinden emin olunabilir. Goethe'nin insanı, koruyan ve uyumlu bir güçtür — ancak, dediğimiz gibi, tıpkı Rousseau insanının kolaylıkla bir Catilina[15] yandaşına benzemesi gibi, yozlaşıp, bir filistere dönüşme tehlikesi vardır. Goethe insanının biraz daha fazla kas kuvveti ve doğal yabanıllığı olsaydı, tüm erdemleri daha büyük olacaktı. Goethe, insanının tehlikesinin ve zayıflığının nerede yattığını biliyor görünmektedir ve bunu, Jarno'nun Wilhelm Meister'a söylediği sözlerde ima etmektedir: "Huysuz ve nobransınız, böylesi iyi ve güzel; bir gün adamakıllı kötü olursanız, daha da iyi olacak."

Dobra dobra konuşacak olursak: Daha iyi olması için bir kere adamakıllı kötü olmamız gerekiyor. Bu konuda Schopenhauer insanının imgesi yüreklendirmeli bizi. Schopenhauer insanı, hakikatliliğin gönüllü ızdırabını üstlenir; bu ızdırap, kendi başına buyrukluğunu yok etmesine ve varlığının bütünüyle dönüşmesi ve değişmesi için hazırlanmaya yarar; yaşamın asıl anlamı da bu dönüşüm ve değişime götürmektir. Hakikatin böyle telaffuz edilişi, öteki insanlara kötülüğün sonucu olarak görünür, çünkü yarım kalmışlıklarını ve bahanelerini korumayı bir insanlık ödevi zannederler ve bu oyunlarını bozanın,

15 Lucius Sergius Catilina, MÖ 108-MÖ 62, Roma Soylusu. Konsül'e üyeliği reddedilince, Senato'nun egemenliğine son vermek için bir Catilina Komplosu düzenledi. Cicero MÖ 63'te Catilina Söylevleri'nde onu suçladı, Roma'yı terk etmek zorunda kaldı, Pistoria'da öldü. (ç.n.)

kötü birisi olduğunu düşünürler. Böyle birine, Faust'un Mephistopheles'e söylediği gibi "Sonsuz hareketli, yararlı yaratıcı gücün karşısına şeytanın soğuk yumruğunu çıkartıyorsun" diye seslenmeye ayartılırlar; Schopenhauer'ce yaşamak isteyen biri, muhtemelen Faust'tan çok Mephistopheles gibi görünecektir — elbette her olumsuzlamada her zaman kötünün belirtilerini gören ebleh modern gözlere. Oysa özellikle güçlü bir kutsanma ve kurtulma özleminin sonucu olan bir olumsuzlama ve yıkma türü de vardır; Schopenhauer bu türün ilk felsefi öğretmeni olarak gelmişti bizlerin, kutsallığını yitirmiş ve dünyevileşmiş insanların arasına. Olumsuzlanabilen her türlü varoluş, aynı zamanda olumsuzlanmayı da hak ediyordur ve hakikatli olmak demek, kesinlikle olumsuzlanamayan ve kendisi hakiki ve yalansız olan bir varoluşa inanmak demektir. Bu yüzden hakikatli kişi, her ne kadar, yaptığı her şey bu yaşamın yasalarının yıkılması ve parçalanması gibi görünüyorsa da: Eyleminin daha başka ve üstün bir yaşamın yasalarıyla açıklanabilen metafizik ve en derin anlamda olumlayıcı bir anlamı bulunduğunu hisseder. Bu sırada, etkinliği sürekli bir acı çekmeye dönüşür, ama Meister Eckhart'ın bildiğini, o da bilmektedir: "Sizi mükemmelliğe taşıyan en hızlı hayvan, acı çekmektir." Ruhunun önüne böyle bir yaşam doğrultusu koyan herkesin yüreğinin genişlemesi ve böyle bir Schopenhauer insanı olmak için ateşli bir istek duyması gerektiğini düşünürüm: Yani kendi kendisine ve kişisel esenliğine karşı, yakıp bitiren ateşin bilgisiyle tuhaf bir aldırışsızlık içindedir ve sözümona bilimsel insanın soğuk ve hor görülesi tarafsızlığından çok uzaktadır, somurtkan ve huysuz bakışın çok üstündedir, öğrendiği hakikate daima ilkönce kendini kurban eder ve hakikatliliğinin ne gibi acılara yol açabileceğinin bütünüyle bilincindedir. Elbette cesaretiyle, dünyevi mutluluğunu yok eder, sevdiği insanlara, bağrından çıktığı kuramlara bile düşmanca davranmak durumundadır; onlara zarar verdiği için acı çekse de, ne insanlara ne

de eşyaya merhamet edebilir, görmezden gelinecektir ve uzunca bir süre nefret ettiği güçlerin müttefiki olarak görülecektir: Adil olmak için ne kadar çabalasa da, kavrayışının insani ölçüleri bakımından adaletsiz olmak zorunda kalacaktır: Yine de büyük eğiticisinin, Schopenhauer'in şu sözleriyle ikna edip avutabilir kendini: "Mutlu bir yaşam olanaksızdır: İnsanın ulaşabileceğinin en fazlası, k a h r a m a n c a b i r y a ş a m d ı r. Bir biçimde herkesin yararına olan şeyler uğruna, herhangi bir biçimde ve vesileyle çok büyük zorluklarla savaşan ve sonunda galip gelen fakat bunun karşılığında pek az ödüllendirilen ya da hiç ödüllendirilmeyen biri, böyle bir yaşam sürdürmüştür. Gozzi'nin Re corvo'sundaki[16] prens gibi taş kesilir sonunda, ama soylu duruşunu ve yüce gönüllü tavrını bozmaz. Hiçbir zaman unutulmaz ve bir kahraman olarak onu anma törenleri yapılır; çaba ve çalışma, kötü başarı ve dünyanın nankörlüğü yüzünden tüm bir yaşam boyunca köreltilmiş olan istenci, Nirvana'da yok olur." Böyle kahramanca bir yaşam ve bu yaşamda gerçekleştirilen köreltme, bu konuda en çok laf üretip, büyük insanların anısına kutlamalar yapanların zihnindeki eksik kavrama hiç uymaz, berikiler kendileri nasıl küçük olduysalar büyük insanın da öyle, âdeta bir armağan almış gibi, eğlence olsun diye ya da bir içsel mekanizmayla ve bu içten gelen zorlamaya körü körüne itaat ederek büyük olduğunu zannederler: Öyle ki, diğerinin büyük olmaya hakkı olduğu kadar, bu armağanı almamış olan ya da içten gelen zorlamayı hissetmeyenin de küçük olmaya hakkı olduğunu düşünürler. Armağan almış ya da bir şeye zorlanmış olmak — kişinin içsel bir uyarıdan kaçmak için yararlandığı aşağılayıcı sözlerdir, bu uyarıyı duymuş olan kişi için, yani büyük insan için birer hakarettirler; özellikle büyük insan ne kimseden

16 Kont Carlo Gozzi: (1720-1806), İtalyan oyun yazarı, edebiyat kuramcısı, şair. Commedia dell'arte geleneğini sürdürmüş, peri masalları tarzında oyunlar yazmıştır. (ç.n.)

bir armağan alır ne de bir zorlamaya boyun eğer — yaşamın ne kadar kolayına kaçabileceğini ve kendisine ve çevresindeki insanlara nazik ve olağan davrandığında, üzerine uzanacağı yatağın ne kadar yumuşak olduğunu, herhangi bir küçük insan kadar iyi bilir; insanların tüm düzenlemeleri, düşüncelerin iyice dağıtılıp, yaşamın h i s s e d i l m e m e s i n e yönelik değil midir? Büyük insan niye hararetle tam tersini, yaşamı hissetmeyi, yani yaşamda acı çekmeyi istemektedir? Çünkü kendisi hakkında yanıltılmaya çalışıldığını ve onu kendi mağarasından çekip almak doğrultusunda bir tür anlaşmanın var olduğunu fark etmiştir. Bu yüzden ayak direr, kulaklarını diker ve kararını verir "ben kendime ait kalacağım!" Korkunç bir karardır bu; ancak zamanla anlar böyle olduğunu. Çünkü şimdi varoluşun derinliklerine dalması gerekiyordur, dudaklarında bir dizi alışılmadık soruyla: Neden yaşıyorum? Yaşamdan nasıl bir ders almam gerekiyor? Nasıl böyle, şu olduğum halimle oldum ve böyle oluşumdan niçin acı çekiyorum? Kendine eziyet eder: Ve hiç kimsenin kendine böyle eziyet etmediğini, çevresindeki insanların ellerini daha çok siyasal tiyatroda sergilenen fantastik hayali olaylara tutkuyla uzattıklarını, ya da yüzlerce maske takarak delikanlılar, adamlar, ihtiyarlar, babalar, vatandaşlar, din adamları, memurlar, tüccarlar olarak caka sattıklarını, asla kendilerini değil, durmaksızın ortak komedilerini düşündüklerini görür. "Niçin yaşıyorsun?" sorusuna, hepsi de "iyi bir vatandaş, ya da bilgin, ya da devlet adamı o l m a k için" yanıtını vereceklerdir hiç duraksamadan ve de gururla; oysaki o n l a r ı n asla başka bir şey olma ihtimalleri yoktur ve neden özellikle bu şeydirler? Ah, neden daha iyi değildirler? Yaşamının bir soyun, bir devletin ya da bilimin gelişimi içinde yalnızca bir nokta olduğunu düşünen, hatta ve hatta, oluşun öyküsü içine, tarihe dahil olmak isteyen biri, varoluşun kendisine verdiği dersi anlamamıştır ve bir başka sefere anlamak zorundadır. Bu bengi oluş aldatıcı bir kukla

oyunudur, bu sırada insan kendini unutur, bireyi dört bir yana savurup dağıtan asıl oyalanmadır, koca çocuk zamanın gözümüzün önünde ve bizimle birlikte oynadığı sonsuz bönlük oyunudur bu. Hakikatlilikteki kahramanlık, bir gün zamanın oyuncağı olmaya son vermekten ileri gelir. Oluşta her şeyin içi boştur, her şey aldatıcı, yüzeyseldir ve aşağılamamıza layıktır; insan, çözmesi gereken bilmeceyi ancak varlık içinde, böyle oluşta ve başka türlü olmayışta, ölümsüzlükte çözebilir. Şimdi, oluşla, varlıkla, ne kadar derinden bir iç içelik halinde bulunduğunu sınamaya başlar — muazzam bir görev yükselmektedir önünde: Oluş halindeki her şeyi yıkmak, şeylerde yanlış olan her şeyi günışığına çıkartmak. Kendisi de her şey hakkında bilgi sahibi olmak istemektedir, ama Goethe insanının istediği gibi asil bir duygululuk için, kendini korumak ve şeylerin çoğulluğuyla oyalanmak için değil; tam tersine kendisinin ilk kurbanı yine kendisidir. Kahraman insanın halinin iyi ya da kötü oluşunu, erdemlerini ve günahlarını, genel olarak da kendini şeylere ölçüt alışını aşağılar; kendinden artık bir umudu kalmamıştır ve tüm şeyleri bu umutsuz temele kadar görmek ister. Gücü kendikendini-unutuşundan gelir; kendini düşündüğünde, yüksekteki hedefiyle arasındaki uzaklığı ölçer; sanki ardında ve altında bir arpa boyu yüksekliğinde bir cüruf yığını görüyor gibidir. Eski düşünürler var güçleriyle mutluluğu ve hakikati aramışlardı — aramak zorunda olduğunu asla bulamayacaksın, der doğanın kötü ilkesi. Her şeyde hakikat dışını arayan ve mutsuzluğa gönüllü yoldaş olanı ise belki de başka bir hayal kırıklığı mucizesi beklemektedir; yeryüzünün olayları ve güçleri rüyalardaki gibi kalırlar, yaz akşamlarındaki gibi bir aydınlık yayılır çevresine. Seyreden, sanki henüz uyanıyordur ve dağılmakta olan bir rüyanın yalnızca bulutları oynaşıyordur etrafında. Bunlar da dağılacaklardır: işte o zaman gün doğacaktır.

5.

Kendi deneyimlerimden yola çıkarak Schopenhauer'in bir e ğ i t i c i olduğunu gösterme sözü vermiştim ya; şimdi, üstelik yetersiz bir anlatımla, Schopenhauer'de ve çevresinde, âdeta onun Platoncu ideası gibi hüküm süren o ideal insanı betimlemek bu iş için hâlâ çok eksik kalıyor, işin en zoru hâlâ duruyor: Bu idealden yola çıkarak yeni bir ödevler manzumesinin nasıl edinilebileceğini, bu kadar aşırı bir hedefin, düzenli bir etkinlikle nasıl bağdaştırılabileceğini henüz söylemedim; kısacası, bu idealin e ğ i t i c i olduğunu kanıtlamadım. Aksi halde, tek tek anların bize sunduğu şeyin, sonrasında bizi daha da çok ortada bırakan ve daha da derin bir bezginliğe teslim eden, mutlu ve hatta mest eden bir görüden başka bir şey olmadığı söylenebilir. Bu idealle olan ilişkimize böyle, bu ani ışık ve karanlık, mest olma ve tiksinme aralıklarıyla b a ş l a d ı ğ ı m ı z ve burada ideallerin varlığı kadar eski bir deneyimin yinelendiği de kesindir. Ne var ki, uzun süre kapıda durup beklememeliyiz ve hemen başlangıç noktasının ötesine geçmeliyiz. Bu yüzden ciddiyetle ve kararlılıkla sormak gerekir: İnanılmaz yükseklikteki o hedefi, bir yandan bizi yukarıya çekerken bir yandan da bizi eğitebileceği kadar yakına getirmek mümkün müdür? — Öyle ki, Goethe'nin şu büyük sözü bizim üstümüzden gerçeklik kazanmasın: "İnsan sınırlı bir konumun içine doğmuştur; basit, yakın, belirli hedefleri görebilir ve hemen elinin altındaki araçları kullanmaya alışkındır; biraz daha uzağa vardığında, neyi istediğini de, neyi yapması gerektiğini de bilemez; konuların çokluğu yüzünden kendini tamamen dağıtması ya da bunların yüceliği ve ihtişamı yüzünden kendi dışına çıkması da aynı şeydir. Kendi kendine düzenli bir çalışmayla bağdaştırmayacağı bir şeye ulaşmaya teşvik edilmesi, daima bir felakettir onun için." Tam da, Schopenhauer insanı açısından, büyük bir haklılık görüntüsüyle

itiraz edilebilir bu sözlere: Bu insanın heybeti ve yüceliği bizi yalnızca kendi dışımıza çıkartabilir ve böylelikle etkin kişilerin oluşturduğu tüm cemaatlerin de dışına çıkartır; ödevler bağlamı, yaşamın ırmağı geride kalmıştır. Belki de birisi bezginlik içinde, sonunda alanları ayırmaya ve iki ayrı kurala göre, yani kendisiyle çelişerek, iki alanda da güvensizlik içinde ve bu yüzden günden güne zayıflayarak ve verimsizleşerek yaşamaya alışır; öte yandan, bir başkası da, esasen eylemliliğe katılmaktan bile vazgeçer, başkaları bir şeyler yaptığında artık onlara bakmaz bile, insanların işleri zorlaştırıldığında ve ödevlerini yerine getiremediklerinde daima büyük tehlikeler çıkar ortaya; kuvvetli yaratılıştakiler bu yüzden yıkıma uğrayabilirler; sayıları daha çok olan, zayıf yaratılıştakiler ise düşünceli bir tembelliğe kapılır ve sonunda, tembellik yüzünden, düşünceliliklerini de yitirirler.

Şimdi, böylesi itirazlardan sonra, buradaki işimizin henüz yeni başladığını ve kendi deneyimlerimden yola çıkarak, yalnızca bir şeyi şimdiden kesin olarak görüp bildiğimi itiraf edeyim: Söz konusu ideal imgeden yola çıkarak, yerine getirilebilir bir dizi ödevden oluşan bir zinciri boynumuza asmak mümkündür ve içimizden bazıları kendilerini şimdiden bu zincirin baskısı altında hissedeceklerdir. Yeni ödevler manzumesini hangi formüle göre derleyeceğimi tereddütsüzce dile getirebilmem için, aşağıda sıralayacağım ön düşünüşlere gerek duyuyorum.

Tüm zamanlar boyunca, derinlikli insanların hayvanlara merhamet etmelerinin nedeni, yaşamdan acı çekiyor oluşları ve acının dikenini yeniden acının kendisine yöneltecek ve onun varlığını metafizik olarak anlayacak güce sahip olmayışlarıdır; anlamsızca acı çekildiğini görmek, ta derinlerden öfkelendirir insanı. Bu yüzden, yeryüzünün birden fazla bölgesinde, suçlu insanların ruhlarının bu hayvan bedenlerine sokuldukları ve yakından bakıldığında

öfkelendiren anlamsızca acı çekmenin, bengi adalet karşısında ceza ve kefaret olarak anlam ve önem kazandığı tahmininde bulunulmuştur. Böyle bir hayvan olarak, açlık ve hırs içinde yaşamak ve bu yaşam hakkında hiçbir bilince varamamak, sahiden de ağır bir cezadır; en kemirici bir azapla, çölde avlanan, nadiren doyan ve doysa bile bu doygunluğu, öteki hayvanlarla göze göz dişe diş bir mücadele içinde ya da iğrenç bir açgözlülük ve aşırı doygunlukla, sefilliğe dönüşen yırtıcı hayvanın yazgısından daha kötüsü düşünülemez. Yaşama, herhangi yüce bir ödülü hedeflemeden, böyle körlemesine ve çılgınca bağlanmak, cezalandırıldığını ve bunun nedenini bilmemek, tam tersine, dayanılmaz bir arzunun alıklığıyla, bir mutluluğu özler gibi bu cezayı özlemek — buna hayvan olmak denir; tüm doğa, insan olmaya doğru çabalarken, hayvan yaşamının lanetinden kurtulmaya gerek duyduğunu ve sonunda varoluşun onda kendine bir ayna tuttuğunu, bu aynada yaşamın artık anlamsız değil, metafizik anlamlılığıyla göründüğünü anlatıyor. Yine de iyi düşünülmeli: Hayvan nerede biter, insan nerede başlar? Doğanın asıl peşinde olduğu insan! Bir kimse mutluluğu arar gibi yaşamı aradığı sürece, bakışını henüz hayvanın ufkundan öteye yükseltmemiştir; hayvanın kör içgüdüyle aradığını, o daha fazla bilinçle istemektedir yalnızca. Ne var ki, yaşamımızın büyük bir bölümü boyunca hepimiz böyle yaparız: Genelde hayvanlığın dışına çıkmayız; bizler de, anlamsızca acı çekiyor görünen hayvanlarızdır.

Yine de bu durumu kavradığımız anlar vardır: Sonra bulutlar dağılır, işte o zaman, tüm doğayla birlikte, insana doğru, çok yukarımızda duran bir şeye doğru çabaladığımızı görürüz. Bu apansız aydınlıkta, ürpererek bakarız etrafımıza ve arkamıza: Gelişmiş yırtıcı hayvanların yürüdüğünü görürüz orada, ortalarında da biz yürümekteyizdir. İnsanların büyük yeryüzü çölündeki muazzam

hareketliliği, şehirler ve devletler kurmaları, durmaksızın toplayıp dağıtmaları, hercümerç içinde koşuşturmaları, birbirlerinden bir şeyler öğrenmeleri, birbirlerini kandırmaları ve ezmeleri, zor durumda kalınca attıkları çığlık, zafer kazanınca zevkten ulumaları — tüm bunlar hayvanlığın devamıdır: Sanki insanın kasten geriletilmesi ve metafizik yatkınlığı hakkında aldatılması gerekiyormuş gibi, sanki doğa bu kadar uzun süre insanı özledikten ve ona ulaştıktan sonra, şimdi ondan geri çekiliyormuş ve yeniden dürtünün bilinçsizliğine geri dönmeyi tercih ediyormuş gibi. Ah, doğanın bilgiye gereksinimi var ve insanlar doğaya asıl gereken bilgiden korkuyorlar; bu yüzden huzursuzca, âdeta kendi kendisinden ürkerek her yöne doğru titreşiyor alev ve doğanın bilgiye gerek duymasının sebebi olan şeyi kavramadan önce, binlerce başka şeyi kavrıyor. Hepimiz yaşamımızdaki en ayrıntılı hazırlıkları asıl görevimizden kaçmak için yaptığımızı; yüz gözlü vicdanımız onu sanki yakalayamayacakmış gibi kafamızı herhangi bir yere gizlemeye can attığımızı; yüreğimizi sırf ona daha fazla sahip olmayalım diye nasıl devlete, para kazanmaya, toplumsallığa ya da bilime telaşla verdiğimizi; ağır gündelik çalışmaya bile, yaşamak için zorunluymuş gibi ateşli bir tutkuyla ve düşüncesizce kendimizi kaptırdığımızı, hepimiz tek tek anlardan biliyoruz: çünkü aklımızın başına gelmemesi daha gerekli görünüyor bize. Bu telaş geneldir. Çünkü herkes kendi kendinden firardadır; bu telaşın gizlenmesi de geneldir, çünkü hoşnut görünmek ve sefaletini keskin gözlü seyircilerden gizlemek istenmektedir; kulağa yeni gelen sözcük-çıngıraklarına duyulan gereksinim de geneldir: Üzerine bunlar asıldığında, tantanalı-şenlikli bir havaya bürünecektir yaşam. Nahoş anıların birdenbire sökün ettiği ve sonra onları zihnimizden kovmak için şiddetli el kol hareketleri ve seslerle uğraştığımız o tuhaf durumu herkes bilir: Genel yaşamın el kol hareketleri ve sesleri ise, hepimiz bellekten ve içselleştirmeden korktuğumuz

için ilelebet böyle bir durum içinde kaldığımızı ele verirler. Bize böyle sık sık saldıran nedir, bize uyku uyutmayan hangi sivrisinektir? Etrafımızda hayaletler dolaşmaktadır sanki, yaşamın her anı bize bir şeyler söylemek istiyordur ama biz bu hayalet sesini duymak istemiyoruzdur. Yalnız ve sakin kaldığımızda, kulağımıza bir şeyler fısıldanacağından korkarız, bu yüzden sessizlikten nefret ederiz ve kendimizi toplumsallık içinde sağırlaştırırız.

Söylediğim gibi, tüm bunların zaman zaman farkına varırız ve tüm bu baş döndürücü korku ve telaş karşısında, uyanmadan önce ağarıyor görünen ve bu uyanıklığa ne kadar yakınsa, bir o kadar canlı ve huzursuz rüya gören yaşamımızın bütünüyle rüyayı andıran durumu karşısında şaşırıp kalırız. Ancak, en derin mola anlarına uzun süre dayanamayacak kadar zayıf olduğumuzu ve tüm doğanın, kendi kurtuluşu için ulaşmaya çabaladığı türden insanlar olmadığımızı hemen hissederiz: Kafamızı bir defalığına sudan dışarıya çıkartmış ve hangi ırmağın derinliklerine kapıldığımızı fark etmiş olmamız bile fazladır. Bu dışarıya çıkışı, kısa süren bu uyanıklığı bile kendi gücümüzle başaramayız; yukarı kaldırılmış olmamız gerekir — kimlerdir bizi yukarı kaldıranlar?

Hakikatli i n s a n l a r d ı r bunlar, a r t ı k - h a y v a n - o l m a y a n l a r, f e l s e f e c i l e r, s a n a t ç ı l a r ve a z i z l e r; asla sıçramayan doğa, onlar göründüklerinde ve onların görünmesi sayesinde, biricik sıçrayışını gerçekleştirir. Üstelik bir sevinç sıçrayışıdır bu, çünkü hedefine ilk kez, tam da hedeflere sahip olduğunu unutması gerektiğini, yaşamın ve oluşun kumarını büyük oynadığını kavradığı noktada ulaştığını hissetmektedir. Bu bilgiyle yüzü aydınlanır, insanların "güzellik" dedikleri tatlı bir akşam yorgunluğu çöker doğanın yüzüne. Şimdi, bu aydınlanmış çehreyle dile getirdiği, varoluş hakkındaki büyük a y d ı n l a n m a 'd ı r; fanilerin içlerinden geçirebilecekleri en büyük dilek, bu aydınlanmaya sürekli olarak ve kulağını dört açarak katıl-

maktır. Bir kimse, örneğin Schopenhauer'in yaşamı boyunca neler d i n l e m i ş olması gerektiğine kafa yorarsa, sonrasında şunları söyleyebilir kendi kendine: "Ah seni sağır kulaklı, aptal kafalı, sarsak akıllı, buruşuk yürekli, ah bana ait dediğim her ne varsa! Nasıl da hor görüyorum hepsini! Uçamayıp da yalnızca kanat çırpmak, kendinden yükseğini görüp de yukarıya çıkamamak! Filozofun sınırsız özgür bakışına götüren yolu bilmek ve handiyse yola koyulmak ama henüz birkaç adım atmışken geriye doğru sendelemek! O en büyük dilek sadece bir günlüğüne gerçekleşecek olsa bile, bunun bedeli olarak, yaşamın geri kalanını vermeye dünden razı olunmaz mı? Bir düşünürün çıkabilmiş olduğu kadar yükseğe, temiz dağ ve buzul havasının içine, sisin ve bulutların çökmediği ve şeylerin temel yapısının sert ve katı bir biçimde, ama kaçınılmaz bir anlaşılırlık içinde dile geldiği yere çıkmak! Ruh bundan başka bir şey düşünmeyerek yalnızlaşır ve sonsuzlaşır; bir kez dileği yerine gelmeyegörsün, bakışı şeylerin üzerine bir ışık huzmesi gibi dimdik ve aydınlatarak düşmeyegörsün, utanç, korkaklık ve kaygı bir kez ortadan kalkmayagörsün — ruhun şu durumunu hangi sözcükle anlatmalı, heyecana kapılmadan duyulan o yeni ve gizemli heyecanı, sonra ruhun, tıpkı Schopenhauer'in ruhu gibi varoluşun muazzam resim-yazısı üzerine, oluşun taşlaşmış öğretisi üzerine bu heyecanla, bir gece biçiminde değil, ışıl ışıl, kızıl renkli, dünyaya dolup taşan ışık olarak serilişini. Buna karşılık nasıl bir yazgıdır ki, filozofun kendine özgü belirlenmişliğini ve mutluluğunu sezmek, filozof olmayanın, umudu olmadan arzu edenin belirsizliğini ve mutsuzluğunu hissetmek için yeterlidir! Bir ağacın fazla gölgeden dolayı asla olgunlaşamayacak bir meyvesi olduğunu bilmek ve hemen önünde, kendisine nasip olmayan güneş ışığının uzandığını görmek!"

Böylesine yeteneksiz birini, — olabiliyorsa — hasetçi ve kötücül yapmak yeterince büyük bir eziyet olurdu; herhal-

de çektiği özlem yüzünden sonunda tükenip gitmesin diye, ruhunu başka bir yöne çevirecektir ve şimdi yeni bir ödevler manzumesi keşfedecektir.

Bu noktada, düzenli bir öz-etkinlik yoluyla, kendini Schopenhauer insanının büyük ideallerine bağlamanın mümkün olup olmadığı sorusunun yanıtlanışına gelelim. Her şeyden önce şu kesin: Söz konusu ödevler, yalnız kalmış birinin ödevleri değildir; kişi bu ödevlerle güçlü bir ortaklığa dahil olur; gerçi bu ortaklık dışsal biçimler ve yasalarla değil temel bir düşünceyle bir arada tutulmaktadır. Kültür'ün temel düşüncesidir bu, her birimize verdiği görevin bir tek olması şartıyla: Kendimizde ve dışımızda filozofun, sanatçının ve azizin üretilmesini teşvik etmek ve böylelikle doğanın tamamlanması için çalışmak. Çünkü doğa, filozofa nasıl gereksinirse, sanatçıya da gereksinir, metafizik bir amaç için, yani kendisini kendisi hakkında aydınlatmak için, kendi oluşunun huzursuzluğu içinde asla açıkça göremeyeceği, karşısına sonunda saf ve tamamlanmış bir yapı çıkartılsın diye — yani kendi kendini bilmesi için. Goethe'ydi, doğanın tüm denemelerinin, kekeleyişlerinin ardındaki anlamı, sonunda bir sanatçı çözene, yarı yolda doğanın karşısına çıkana ve doğanın bu denemelerle aslında ne istediğini dile getirene dek geçerli saydığına, coşkun derin anlamlı sözcüklerle dikkati çeken. "Hep söylemişimdir, diye seslendi bir defasında ve daha da söyleyeceğim, dünya ve insan kavgasının causa finalis'i[17] dramatik şiir sanatıdır. Yoksa bu şey başka hiçbir yerde kesinlikle işe yaramaz." Doğa, son olarak da benliğin tamamen eriyip kaynaştığı ve acı çeken yaşamı, artık hiç ya da hemen hemen hiç bireysel anlam taşımaksızın, en derinden tüm canlıların eşit, birlikte ve tek duygusu olarak duyumsayan azize gereksinir: Dönü-

17 Amaçsal neden; temelde bulunan amaç; varılmak istenen amaca götüren neden. (Lat.) (ç.n.)

şüm mucizesinin onda meydana geldiği, oluş oyununun asla sona ermediği o azize, tüm doğanın kendi kendinden kurtulmak için ulaşmaya yöneldiği ve yönelttiği o fani ve en üst insan oluşa. Hiç kuşku yok ki, hepimiz onunla akrabayız ve bağlantılıyız, tıpkı filozofla ve sanatçıyla akraba olduğumuz gibi; öyle anlar ve âdeta en aydınlık, en sevgi dolu ateşin kıvılcımlanışları vardır ki, onların ışığında artık "ben" sözcüğünü anlayamayız; bu anlarda, bu tarafta olan şey, bizim varlığımızın öte tarafındadır ve bu yüzden o tarafla bu taraf arasındaki köprüleri, yüreğimizin ta derinlerinde özleriz. Olağan ruh halimizle, kurtarıcı insanın üretilişine katkıda bulunamayız gerçi, bu yüzden bu ruh hali içinde kendimizden n e f r e t e d e r i z; bu nefret Schopenhauer'in çağımıza yeni baştan öğretmek zorunda kaldığı ama kültüre duyulan özlem kadar eski olan kötümserliğin kökünü oluşturur. Onun köküdür ama çiçeği değildir; âdeta en alt katıdır ama çatı alınlığı değildir, yolunun başlangıcıdır ama hedefi değildir: çünkü kendi bireyliğimizden ve onun sefil sınırlılığından, onun değişiminden ve huzursuzluğundan değil, başka ve daha genel bir şeyden nefret edeceğimiz bir an da gelecektir; şimdi sevebildiğimizden daha başka türlü sevebileceğimiz o yükselmiş durumdayken. Ancak, şimdiki ya da gelecekteki bir doğuşumuzda, o en yüce filozof, sanatçı ve aziz rütbesine kabul edildiğimizde, sevgimiz ve nefretimiz için yeni bir hedef de takılacaktır yakamıza — şimdilik görevlerimiz ve ödev manzumemiz, nefretimiz ve sevgimiz var. Çünkü kültürün ne demek olduğunu biliyoruz. Kültür, Schopenhauer insanından yararlanmak için doğaya düşman olanları tanıyıp, ayak altından kaldırarak, onun hep yeniden üretilişini hazırlamamızı ve teşvik etmemizi, — kısacası bizzat böyle Schopenhauer insanları olmamızı engelleyerek bizi varoluşumuzun en üst gerçeklenişinden alıkoyan her şeye karşı yorulmaksızın mücadele etmemizi ister. —

6.

Ayrıca, bir konuyu kabul etmek, onu idrak etmekten daha zordur; bu durum, "insanlık, tek tek büyük insanlar çıkartmak için sürekli çalışmalıdır — onun görevi bundan başka bir şey değildir" cümlesi üzerinde düşünenlerin çoğunluğu için de geçerli olacaktır. Hayvanlar ve bitkiler âleminin tek bir türünün gözlemlenişinden elde edilebilecek olan bir bilgiyi ve bu türde yalnızca sıradışı, daha güçlü, daha karmaşık, daha verimli olan tek tek yüksek örneklere ilişkin bir bilgiyi, topluma ve toplumun amaçları üzerine, nasıl da seve seve uygulardık — toplumun amaçları hakkında, eğitim yoluyla edindiğimiz kuruntular bu konuda katı bir direnç göstermeyecek olsaydılar. Aslında bir türün gelişme hedefinin, o türün kendi sınırına ve bir başka türe geçişe ulaştığı yerde olduğunu, ancak bu yerin, türün örneklerinin ve onların esenliğinin sayısal çokluğunda ya da zamansal olarak en sonuncu olan örneklerde değil, daha ziyade zaman zaman elverişli koşullarda ortaya çıkan, açıkça dağınık bir halde yer alan ve rastlantısal varoluşlarda olduğunu kavramak kolaydır; yine insanlığın, kendi amacının bilincine varabileceği için, büyük kurtarıcı insanların ortaya çıkabileceği elverişli koşulları araştırıp oluşturması gerektiği talebini kavramak da bir o kadar kolay olmalıydı. Oysa, buna engel olan olana: Bir yerde nihai amaç herkesin ya da çoğunluğun mutluluğunda aranıyor; bir başka yerde de büyük kamusal yapılanmaların geliştirilmesinde ve bir kişi, yaşamını örneğin bir devlete feda etmeye ne kadar hızla karar verirse, bu fedakârlığı kendisinden isteyen bir devlet değil de tek bir kişi olduğunda, o denli yavaş ve düşünceli davranacaktır. Bir insanın, başka bir insan uğruna var olması gerekliliği bir saçmalık olarak görünüyor; "en iyisi başka herkesin, ya da en azından olabildiğince çok kişinin uğruna!" Ah saftirik adam, değerin ve önemin söz konusu olduğu yerde, sayıyı

belirleyici kılmak daha mantıklıymış gibi! Oysa asıl mesele şu: Senin yaşamın, bireylerin yaşamı, en yüce değeri, en derin anlamı nasıl kazanır? Nasıl asgari düzeyde ziyan edilmiş olur? Elbette ki genel olanın, çoğunluğun, yani tek tek ele alındıklarında en değersiz örneklerin değil, yalnızca en nadir ve en değerli örneklerin yararına yaşarsan. Genç bir insanda özellikle bu zihniyetin tohumu ekilmeli ve yetiştirilmelidir ki, kendini âdeta doğanın akim kalmış bir ürünü olarak görsün, ama aynı zamanda kendisinin, bu sanatçının en büyük ve en harika amaçlarının bir tanığı olduğunu da bilsin; bu doğanın durumu kötü, ama daha başarılı olması için onun hizmetine girerek, onun büyük amacını onurlandıracağım, demeli bu genç insan kendi kendine.

Bu niyetle girer k ü l t ü r ortamına; çünkü kültür her bir bireyin kendini bilmesinin ve kendine yetmeyişinin ürünüdür. Kültürden yana olan herkes şunu söylemek istiyordur: "Benim üstümde, benim olduğumdan daha yüksek ve daha insanca bir şey görüyorum: Ona ulaşmam için hepiniz yardım edin bana, ben de yardım edeceğim, aynı şeyi gören ve aynı dertten muzdarip olan herkese: Böylelikle kendini bilgide ve sevgide, bakışta ve beceride tam ve sonsuz hisseden ve kendi bütünlüğüyle, şeylerin yargıcı ve ölçütü olarak doğaya bağlı olan, doğanın içinde yer alan insan ortaya çıksın diye." Herhangi birini bu gözüpek kendini bilme durumu içine sokmak zordur, çünkü aşkı öğretmek imkânsızdır: çünkü ruh bir yandan kendi kendisine duru, çözümleyici ve hor gören bir bakışla bakarken, bir yandan da kendi ötesine bakma, bir yerlerde gizli daha üst bir benliği var gücüyle arama tutkusunu da yalnızca aşkta öğrenir. Demek ki ancak yüreğini herhangi bir büyük insana bağlamış olan biri, böylelikle k ü l t ü r t a r a f ı n d a n i l k k e z k u t s a n m ı ş olur; bu kutsanmanın belirtileri bezginliğe kapılmadan kendinden utanmak, kendi sınırlılığından ve güdükleşmişliğinden nefret etmek, ataletimize ve kurumuşluğumuza

sürekli öfkelenen dehaya acımak, oluşum halindeki ve mücadele içindeki her şeye yönelik önsezi ve hemen hemen en derinden ikna oluşu, hemen hemen her yerde zor durumdaki doğayla, onun insana doğru çabalayışıyla, eserini yine yaratamadığını acı içinde hissedişiyle, yine de doğanın her yerde en harika başlangıçları, ana hatları ve biçimleri başarmış olmasıyla karşılaşmaktır: Öyle ki, aralarında yaşadığımız insanlar en değerli heykel taslaklarından oluşan bir yıkıntı alanını andırırlar; buradaki her şey şöyle seslenmektedir bize: Gelin, yardım edin, tamamlayın, birbirine ait olanı bir araya getirin, öyle çok özlüyoruz ki bütün olmayı.

İçsel durumlarda oluşan bu toplama, kültürün ilk kutsaması adını vermiştim; şimdi ise i k i n c i kutsamanın etkilerini betimleme işi bekliyor beni ve bu görevimin daha da zor olduğunu çok iyi biliyorum. Çünkü şimdi iç dünyada olup bitenlerin değerlendirilişinden, dış dünyadakilerin değerlendirilişine geçiş yapılacak; bakışın ilk deneyimlerden tanıdığı kültür özlemini, hareketli büyük dünyada bulmaya yönelinecek; şimdi birey kendi mücadelesini ve özlemini, insanların çabalarını okuyabileceği bir alfabe olarak kullanacak. Fakat burada da kalamaz; bu basamaktan yukarıya, daha yüksek basamaklara çıkması gerekiyor; kültür ondan yalnızca içsel yaşantısını, yalnızca üzerine sökün eden dış dünyayı değerlendirmesini değil, nihai olarak ve adamakıllı eyleme geçmesini, yani kültür için mücadele etmesini ve onlarda hedefini — dehanın üretilmesini — görmediği etkilere, alışkanlıklara, yasalara, düzenlemelere düşman olmasını da istiyor.

Şimdi, ikinci basamağa ulaşabilmiş olanın dikkatini ilk çeken, s ö z k o n u s u h e d e f h a k k ı n d a k i b i l g i n i n n a s ı l d a o l a ğ a n ü s t ü k ı s ı t l ı v e y e t e r s i z o l d u ğ u, buna karşılık kültüre ulaşma çabasının ne kadar genel, kültürün hizmetinde harcanan kuvvetlerin ise muazzam büyüklükte olduğudur. Şaşkınlıkla sorar kişi

kendine: Yoksa bu bilgi hiç de gerekli değil mi? Çoğunluğu oluşturanlar, kendi çabalarının amacını yanlış belirleseler bile ulaşır mı doğa hedefine? Doğanın bilinçsiz amaçlılığından çok şey beklemeye alışkın olan biri, şu yanıtı vermekte güçlük çekmeyecektir belki: "Evet, böyledir bu iş! Bırakın insanlar nihai hedefleri hakkında istediklerini düşünüp konuşsunlar, karanlık dürtülerinde doğru yolun bilincindedirler yine de." Buna itiraz edebilmek için bazı şeyleri yaşamış olmak gerekir; fakat kültürün söz konusu hedefine, kültürün başka hiçbir şeyi değil, en hakiki insanın ortaya çıkışını kolaylaştırması gerektiğine ikna olmuş birisi, şimdi bile tüm kültür görkemine ve debdebesine karşın, bu *insanın* ortaya çıkışının hayvanlara eziyetten daha ileriye götürülmesinden pek bir farkı olmadığını saptayınca: Bu kişi, sözü edilen "karanlık dürtü"nün yerine nihayet bilinçli bir 'isteme'nizin geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünecektir. Üstelik böyle düşünmesinin ikinci bir nedeni de olacaktır: Çünkü bilinçli bir istemeyle, hedefin bilincinde olmayan dürtüyü, namıdiğer karanlık dürtüyü tamamen başka türden amaçlar doğrultusunda kullanmak ve en yüce hedefe, dehanın üretilmesine asla ulaşamayacağı yollara sevk etmek olanaksızlaşacaktır. Çünkü *kötüye kullanılmış ve hizmete alınmış bir kültür* türü vardır — şöyle bir etrafınıza bakının! Özellikle de kültürü şimdi en hararetle destekleyen güçlerin, bunu yapmakta art niyetleri vardır; kültüre saf ve bencillikten uzak bir anlayışla yaklaşıyor değillerdir.

İlk olarak *iş sahiplerinin bencilliği* vardır: kültürün yardımına gereksinim duyar ve buna teşekkür olarak kültüre yardım eder, fakat bu sırada açıkça kültürün hedefini ve ölçütlerini belirlemek ister bu bencillik. Şu ünlü önerme ve çıkarımlar zinciri bu cenahtan gelir: Olabildiğince çok bilgi ve kültür, bu sayede olabildiğince çok kazanç ve mutluluk — işte yaklaşık olarak böyledir baştan çıkarıcı

formül. Bu formülün yandaşları, kültürü, kişinin gereksinimleri ve bu gereksinimlerin doyurulması bakımından gitgide çağdaşlaşmasını, ama öte yandan olabildiğince kolay yoldan para kazanmanın tüm araçlarını ve yöntemlerini en iyi biçimde kullanmasını sağlayan bir kavrayış olarak tanımlarlar. Bir madeni paraya geçer akçe denilmesi anlamında, olabildiğince çok sayıda geçer akçe insan eğitmek, işte budur hedef; bu anlayışa göre, bir milletin ne kadar çok geçer akçe insanı varsa, o kadar mutlu olacaktır. Bu yüzden modern eğitim kurumları, herkesi doğasının elverdiği ölçüde geçer akçe olmaya teşvik etmeyi, herkesi kendine özgü idrak ve bilgi düzeyinde olabildiğince çok mutluluğa ve kazanca ulaşabilecek biçimde eğitmeyi mutlaka amaç edinmelidir. Burada bireyin böyle bir genel eğitimin yardımıyla yaşamdan ne istediğini bilmesi için, kendisini çok iyi tartabilmesi istenmektedir ve son olarak da, "zekâ ile mülkiyet", "zenginlik ile kültür" arasındaki doğal ve zorunlu bir bağın var olduğu, dahası bu bağın, a h l a k i bir zorunluluk olduğu öne sürülmektedir. Yalnızlaştıran, paranın ve işin ötesinde hedefler koyan, çok vakit alan her türlü eğitimden nefret edilir burada; böylesi daha ciddi eğitim türlerine "incelmiş egoizm" diye, "ahlakdışı eğitim Epikürcülüğü" diye kara çalınır. Açıktır ki, burada geçerli olan ahlaklılığa göre, tam da bunun tersi değerlidir: Yani kısa süre içinde para kazanan bir varlık olmak için hızlı bir eğitim ve elbette, çok para kazanan bir varlık olmak için de köklü bir eğitim. İnsanın, genel iş hayatının ve dünya ticaretinin işine geldiği kadar bir kültüre sahip olmasına izin verilir ve kendisinde de bir o kadarı talep edilir. Kısacası: "İnsanın dünyadaki mutluluktan alacağı zorunlu bir pay vardır, kültür bunun için gereklidir ama yalnızca bunun için!"

İkinci olarak da d e v l e t i n b e n c i l l i ğ i vardır; devlet de kültürün olabildiğince yaygınlaşmasını ve genelleşmesini ister ve arzusunu yerine getirmek için en etkili

araçları elinde bulundurur. Yeter ki yalnızca dizginleri serbest bırakmak için değil, tam zamanında boyunduruk altına alabilmek için de yeterince güçlü hissetsin kendini; yeter ki temelleri, kültür çatısının tamamını taşıyabilecek kadar sağlam ve geniş olsun; böylece yurttaşlarının arasında kültürün yaygınlaşması, başka devletlerle rekabetinde devletin işine yarar; şimdi nerede bir "kültür devleti"nden söz ediliyorsa, bu devlete, bir kuşağın zihinsel enerjilerini mevcut kurumlara hizmet edebilecekleri ve yararlı olabilecekleri kadar — ama yalnızca bu kadar — serbest bırakma görevinin verildiği görülür; tıpkı bir orman deresinin daha küçük bir güçle değirmenleri döndürebilsin diye, setlerle ve iskelelerle kısmen yönlendirilmesi gibi, — gücünün tamamının, değirmene yarardan çok zararı dokunacaktır aksi halde. Bu serbest bırakma, daha çok bir dizgine vurmadır aynı zamanda. Devletin bencilliği altında, Hıristiyanlığın yavaş yavaş neye dönüştüğünü anımsamak yeter. Hıristiyanlık kültüre ve kutsal olanın sürekli yeniden üretilmesine yönelik dürtünün en saf açığa vuruluşlarından birisidir kesinlikle; fakat devlete ait güçlerin değirmenlerini döndürmek için yüzlerce kez kullanıldığından, zamanla iliklerine kadar hastalanmış, ikiyüzlü ve yalancı olmuş, başlangıçtaki hedefiyle çelişecek kadar yozlaşmıştır. Hıristiyanlığın son hadisesi, Alman reformasyonu bile, devletler arasındaki kavga ve yangından yeni kuvvetler ve alevler çalmış olmasaydı, ani bir parlayış ve sönüşten ibaret kalacaktı.

Üçüncü olarak da kültür, çirkin ya da can sıkıcı bir içeriğin bilincinde olan ve sözümona "güzel biçim" aracılığıyla bu içerik hakkında bizi yanıltmak isteyenlerin tümü tarafından desteklenecektir. Gözlemci, dışsal olan her şeyle, sözcükle, tavırla, süslemeyle, debdebeyle, kibarlıkla içerik hakkında yanlış bir çıkarımda bulunmaya zorlanacaktır: Genel olarak, içsel olanın dış yüzeye göre değerlendirildiği varsayımıyla. Bazen, modern insanlar birbir-

lerinden fazlasıyla sıkılıyorlarmış ve sonunda tüm sanatların yardımıyla kendilerini ilginç kılmayı zorunlu görüyorlarmış gibi geliyor bana. Bu yüzden, sanatçılar aracılığıyla göz alıcı ve iç gıcıklayıcı yemekler gibi sofraya konulmaya göz yumuyorlar, üstlerine Doğu'nun ve Batı'nın tüm baharatlarını döküyorlar ve elbette! şimdi çok ilginç kokuyorlar, Doğu'nun ve Batı'nın tümü gibi. Böylece, her türlü damak zevkini tatmin etmeye hazır hale geliyorlar ve herkese hizmet veriliyor. Canı iyi ya da kötü kokanı, inceltilmiş ya da kaba-köylü olanı, Yunan ya da Çin tarzında olanı, tragedyaları ya da dramatize edilmiş bayağılıkları çeken herkese. Her ne pahasına olursa olsun ilginç ve ilgili olmak isteyen bu modern insanların en ünlü aşçıbaşıları, bilindiği gibi Fransızlardan çıkıyor, en kötüleri de Almanlardan. Aslında Almanlar için Fransızlara göre daha avutucu bir durumdur bu; ilginç ve zarif olanın eksikliğinden ötürü bizimle alay etmek istediklerinde ve tek tek Almanların şık ve kibar olmaya çalışmalarına bakıp, burnuna bir halka geçirilmesini isteyen, ardından kendisine dövme yapılsın diye bağıran Kızılderili'yi anımsadıklarında, hiç kızmıyoruz Fransızlara.

— Bu noktada hiçbir güç konu dışına çıkmaktan alıkoyamaz beni. Fransa'yla yapılan son savaştan[18] bu yana Almanya'da bazı şeyler değişti ve yer değiştirdi; cepheden Alman kültürüne yönelik bazı yeni dileklerin de getirildiği açıkça görülüyor. Söz konusu savaş birçok Almanın, dünyanın daha zarif yarısına yaptıkları ilk seyahatti; savaşta yendiği taraftan biraz kültür öğrenmeyi hor görüyle reddetmeyen savaş galibinin önyargısızlığı harika bir sonuç doğuruyor şimdi! Özellikle el sanatlarında, daha kültürlü komşuyla hep yeni baştan rekabete girilmiştir: Alman evleri döşenirken, Fransızlarınkine benzetilmeye çalışılmıştır; Alman dilinin bile, Fransız örneği kurulmuş bir akademi

18 Prusya ile Fransa arasında, 1870-1871 yıllarında yapılan savaştan söz ediliyor. (ç.n.)

aracılığıyla "sağlıklı beğeni"yi benimsemesi ve — geçenlerde, Berlinli akademisyen Dubois-Reymond'un değerlendirmesine göre — Goethe'nin yaptığı endişe verici etkiyi üstünden atması istenmiştir. Tiyatrolarımız da çoktan beridir sessiz sedasız ve dürüstçe aynı hedefe yönelmişlerdir; zarif Alman aydını bile icat edilmiştir — orada, şimdiye kadar zarafetin yasasına uymaya direnen her şeyin, Alman müziği, tragedyası ve felsefesinin, bundan böyle, Almanlığa aykırı olduğu söylenerek bir kenara itilmesi beklenebilir. — Hakikaten, Almanlar şimdi henüz kendilerinde bulunmayan ve ulaşmak için çaba göstermeleri gereken kültürden, halk dansı eğitmenlerinin ve duvar kâğıtçılarının tüm yaratıcılıkları dahil olmak üzere, yaşamlarını güzelleştirecek sanatlar ve becerilerden başka bir şey anlamıyorlarsa, dil alanında da akademik çevrelerde doğru bulunan kuralların ve genel bir nezaketin ötesine geçmek istemiyorlarsa, Alman kültürü uğruna parmağını bile oynatmaya değmez. Son savaşın ve Fransızlarla yapılan kişisel karşılaştırmaların sonucunda daha yüksek talepler ortaya çıkmış görünmediği gibi; şimdi acaba Almanlar harikulade yeteneklerinin, doğalarına özgü melankolik derinliğin ve inceliğin kendilerine yüklediği eski ödevlerden de zorla vazgeçmek mi istiyorlar diye kuşkulanıyorum. Hokkabazlık yapmayı, maymun olmayı, yaşamı eğlenceli kılacak tavırları ve sanatları öğrenmeyi daha çok istiyorlar sanki. Alman tinine, sanki balmumundan yapılmış da günün birinde "zarafet" biçimine de sokulabilirmiş gibi davranılmasından daha büyük bir hakaret düşünülemez. Almanların büyük bir bölümünün bu tarzda yoğrulmak ve biçimlendirilmek istemeleri, ne yazık ki doğruysa, buna karşılık olarak, kafalarına dank edinceye kadar sık sık şunlar söylenmelidir onlara: O eski Alman tarzı barınmıyor artık içinizde; gerçi sert, acı ve dirençliydi ama ona ancak onlar layık oldukları için, yalnızca en büyük yontucuların çalışabildikleri en değerli malzemeydi o. Buna karşılık sizde şimdi

bulunan ise yumuşak, peltemsi bir malzemedir; ne isterseniz yapın onunla, zarif bebekler ve ilginç putlar şekillendirin ondan — burada yine Richard Wagner'in sözü geçerliliğini koruyacaktır: "Almanlar, kibar görünmek istediklerinde sakar ve hantaldırlar; alev aldıklarında ise yüce ve herkesten üstündürler." Zariflerin, bu Alman alevi karşısında dikkatli olmak için her türlü nedenleri vardır, yoksa günün birinde balmumundan yapılmış tüm bebekleri ve putlarıyla birlikte yutabilir bu alev onları. — Elbette, Almanya'da "güzel biçim"e yönelik, tehlikeli bir biçimde yaygınlaşan eğilimin daha farklı ve daha derin bir kaynaktan türediği düşünülebilir: O telaştan, anı soluk soluğa yakalama telaşından, her şeyi dalında hamken koparan o aşırı acelecilikten, şimdi insanların yüzünde kırışıklıklar bırakan ve yaptıkları her şeye âdeta damgasını vuran o koşuşturma ve kovalamacadan. Sanki artık rahat nefes almalarına izin vermeyen büyülü bir içki etkilemiş de onları, günü yaşamanın, kanaatlerin ve modaların[19] eziyet gören köleleri gibi, ciddiyetsiz bir özenle atılıyorlar ileriye: Öyle ki, onur ve edep eksikliği, fazlasıyla sefilce yansıyor gözlerinden ve bu onursuz telaşın hastalığını maskelemek için yeniden yalancı bir zarafete gerek duyuluyor. Çünkü böylece, güzel biçime yönelik moda telaş ile günümüz insanının çirkin içeriği arasında böyle bir bağ var: Birinin gizlemesi, birilerinin de gizlenmesi gerekiyor: Kültürlü olmak şimdi: Ne kadar sefil ve kötü durumda olunduğunu, öne atılırken nasıl bir vahşi hayvan gibi, toplarken nasıl doymaz, yerken nasıl bencil ve utanmaz olunduğunu fark ettirmemek anlamına geliyor. Bir Alman kültürünün yokluğunu insanların gözlerinin önüne serdiğimde, çoğu kez şöyle itiraz edilmiştir bana: "Fakat bu yokluk çok doğaldır, çünkü Almanlar bugüne dek çok yoksul ve mütevazıydılar. Ülkemizin insanları bir zengin olsunlar, kendilerine güvenleri bir

19 Metinde "üç G'nin": "der drei M, des Moments, der Meinungen und der Moden". (ç.n.)

gelsin, o zaman kültürleri de olacaktır!" İnanç insanı mutlu etse de, inancın b u türü beni mutsuz ediyor; çünkü burada geleceğine inanılan Alman kültürü — zenginliğin, cilanın ve kibarlık rolü yapmanın kültürü — benim inandığım Alman kültürünün can düşmanıdır. Elbette, Almanların arasında yaşamak zorunda olan biri, onların yaşamlarının ve duygularının adı kötüye çıkmış griliğinden, biçimsizlikten, kalın kafalılıktan ve ataletten, hassas ilişkilerdeki kaba sabalıktan muzdariptir, karakterlerin hasetliğinden ve bir ölçüde gizlenmiş ve kirli oluşlarından daha da muzdariptir; yanlış ve sahte olandan, kötü-taklit edilmiş olandan, iyi yabancının kötü bir yerliye tercüme edilişinden alınan ve kök salmış bulunan zevk de acıtır ve incitir onu: Ama şimdi bunlara o hummalı huzursuzluğun, o başarı ve kazanç tutkusunun, yaşanan ana o aşırı değer verişin de en berbat acılar olarak eklendikleri yerde, tüm bu hastalıkların ve zayıflıkların temelde asla iyileştirilemeyeceklerini, her zaman — böyle bir "ilginç biçimli kültürle" — sadece makyajla kapatılacaklarını düşünmek bile insanı öfkelendiriyor! Üstelik de içinden S c h o p e n h a u e r ' i ve W a g n e r ' i çıkartmış bir millette! Hem, daha da sıkça çıkartması gereken bir millette! Yoksa en umutsuz konuda, kandırıyor muyuz kendimizi? Adı geçenler, belki de bundan böyle, kendilerininki gibi kuvvetlerin Alman tininde ve bilincinde hâlâ gerçekten mevcut olduğunun güvencesini oluşturmayacaklar mıydı? Yoksa kendileri de birer istisna mıydılar, eskiden Alman olarak kabul edilen özelliklerin âdeta son sürgünleri ve son filizleri miydiler? Bu noktada ne diyeceğimi bilemiyorum ve endişe yüklü kuşkularımın beni sık sık uzaklaştırmaya çalıştıkları genel gözlem yoluna geri dönüyorum. Kültürün, dehanın üretilmesi hedefini kabul etmeden destekleyen güçlerin tamamını henüz belirtmedik; şimdiye dek bu güçlerden üçünün adını saydık: İşadamlarının bencilliği, devletin bencilliği ve kendilerini farklı göstermek ve biçim aracılığıyla gizlemek

için bir nedeni olanların tümünün bencilliği. Bunlara dördüncü olarak b i l i m i n b e n c i l l i ğ i n i ve bilime hizmet edenlerin, b i l g i n l e r i n asıl özünü ekliyorum.

Bilimin bilgelikle ilişkisi, erdemliliğin azizlikle ilişkisi gibidir: Bilim soğuk ve kurudur, sevgisizdir, yetersizlik ve özlem gibi derin bir duygudan habersizdir. Bilim kendisine hizmet edenlere ne kadar zarar verirse kendisine o kadar yarar sağlar, kendi karakterini onlara aktarır ve böylelikle onların insanlığını âdeta kuru kemiğe çevirir. Kültür denildiğinde esas olarak bilimin desteklenmesi anlaşıldığı sürece, bilim acı çeken insanlığın önünden acımasız bir aldırışsızlıkla geçip gider; çünkü bilim her yerde yalnızca bilgi problemlerini görür, acı çekmek ise aslında bilimin dünyasında uygunsuz ve anlaşılmaz bir şeydir, yani olsa olsa yine bir problemdir.

Hele ilkönce her deneyimi diyalektik bir soru ve yanıt oyununa, katıksız bir zihinsel olaya tercüme etmeye bir alışılsın: insanın, böyle bir etkinlikte kısa bir süre zarfında nasıl da kuruması ve çok geçmeden nasıl da yalnızca takırdayan kemiklerden ibaret kalması şaşırtıcıdır. Herkes bilir ve görür bunu: Peki o zaman, gençlerin böylesi kemik insanlardan asla ürküp kaçmamaları ve kendilerini hep yeniden, körlemesine, ince eleyip sık dokumadan bilime adamaları nasıl mümkün olabiliyor? Bu durum sözümona "hakikat dürtüsü"nden kaynaklanıyor olamaz: Çünkü soğuk, katıksız, sonuç doğurmayacak bilgiye yönelik bir dürtü nasıl var olabilir ki? Bilimin hizmetindekileri harekete geçiren asıl dürtünün ne olduğu, ancak önyargısız bir bakışla net olarak görülebilir: Dünyadaki her şeyi en saygıdeğer olan şeyleri bile, elle yoklayıp, parçalamaya alışmış olan bilginlerin kendilerini de incelemeye ve teşrih masasına yatırmaya değer. Ağzımdaki baklayı çıkartacak olursam, şudur sözüm: Bir bilgin, çok farklı türden itki ve uyarının iç içe geçtiği bir dokudan oluşur, asla katıksız bir metal değildir, ilkönce, güçlü ve giderek artan bir ilk merak, bilginin serüvenlerine tutkun

olma, eski ve can sıkıcı olanın aksine yeni ve nadir olanın sürekli çekici gücü alınır. Bunun üstüne biraz diyalektik iz sürme ve oyun dürtüsü, düşüncenin tilki ayak izlerini sürmeye yönelik avcı zevki eklenir ki, asıl aranan hakikat değil, aramanın kendisi olur ve bu işte asıl haz, kurnazca gizlenmekten, kuşatmaktan, hileyle öldürmekten alınır. Bunun üstüne bir de karşı çıkma dürtüsü gelir, bilgin kişi, başka herkesin karşısında kendini hissetmek ve hissettirmek ister; kavga zevke dönüşür ve hedef kişisel zaferdir; hakikat kavgası ise yalnızca bir bahanedir. Ayrıca, b e l i r l i "hakikatleri" bulma dürtüsü bilginin hamurunun içinde hatırı sayılır miktarda mevcuttur: belirli egemen kişilere, kastlara, görüşlere, kiliselere, hükümetlere boyun eğdiği için; çünkü "hakikat"i onların tarafına getirmesinin kendisine yararı dokunacağını bilir. Bilginlerde şu özellikler de, daha düzensiz olmakla birlikte, yine de yeterince sık görülür: Birincisi, hantallıktan ve (ne de olsa biraz zekâ gerektiren) rol yapma konusundaki deneyimsizlikten daha ağır bastıklarında, saf yürekliliğe ve sadelik duygusuna büyük değer vermektir. Aslında, zekânın ve kıvraklığın göze fazla battığı her yerde, biraz dikkatli olunması ve karakterin dürüstlüğünden kuşkulanılması tavsiye edilir. Öte yandan söz konusu saf yüreklilik hakikati yalnızca basit konularda ve in adiaphoris[20] söylediği için genellikle pek değerli değildir ve bilimde hemen hiçbir zaman verimli değildir; çünkü hakikati gizlemek yerine söylemekte, üşengeçliğin payı çok büyüktür. Yeni olan her şey, yeniden öğrenmeyi gerekli kıldığı için, saf yüreklilik, kendini ilgilendiren durumlarda eski kanıyı yüceltir ve yeniyi bildireni sensus recti[21] eksikliğiyle suçlar. Saf yürekliliğin Copernicus'un öğretisine karşı direnmesinin nedeni, görünüşün ve alışkanlığın kendisinden yana olmasıydı. Bilginler arasında felsefeye yönelik, sıkça karşılaştığımız nefret, özel-

20 In adiaphoris: (Lat.) [Burada] Bir etkisi olmayacak biçimde. (ç.n.)

21 Sağduyu. (ç.n.)

likle uzun çıkarım zincirlerine ve kanıtların yapaylığına yönelik bir nefrettir. Aslında her bilgin neslinde izin verilen kavrayışın istem dışı bir ölçüsü vardır: Bu ölçüyü aşan şeylerden kuşku duyulur ve bundan saf yürekliliğe karşı âdeta bir kuşku nedeni olarak yararlanılır. — İkinci özellik ise yakına yönelik keskin görüşlülük, uzağa ve bununla bağlantılı olarak genele yönelik büyük bir miyopluktur. Bilginin görüş alanı genellikle çok dardır ve gözlerin, nesnenin çok yakınında tutulmaları gerekir. Bilgin kişi az önce incelediği noktadan bir diğerine geçmek istediğinde, tüm görme aygıtını o noktaya kaydırır. Tıpkı operada sahneyi dürbünle izleyen ve kâh bir kafayı, kâh bir parça kostümü görüp de, hiçbir şeyi asla tam olarak göremeyen biri gibi, görüntüyü lekeler halinde parçalara ayırır. Tek tek lekeleri asla birbirleriyle bağlantılı olarak görmez, yalnızca onların arasında bir bağıntı olduğunu çıkarsar; bu yüzden genel olan hiçbir şey hakkında güçlü bir izlenim edinemez. Örneğin bir bakışta bütünü kavrayamadığı için bir yazıyı, birkaç bölüme, cümleye ya da hataya göre değerlendirir; bu kişi yağlı boya tablonun, lekelerin oluşturduğu darmadağınık bir yığın olduğunu iddia etme gafletinde bulunacaktır. — Bilginin üçüncü özelliği de sempatiler ve antipatiler söz konusu olduğunda, doğasında görülen yavanlık ve sıradanlıktır. Bu özelliğiyle, geçmişteki insanların güdülerinin izini, kendi bildiği güdülere bakarak sürdüğü ölçüde, özellikle tarih alanında şanslıdır. Bir köstebek yuvasında yolunu en iyi yine bir köstebek bulur. Bilgin her türlü yapay ve sapkın hipotezler karşısında korunaklıdır; sebat ederse, geçmişin tüm genel güdülerini kazarak ortaya çıkartabilir, çünkü kendisini hissediş tarzı da aynıdır. Elbette, tam da bu yüzden, nadir, büyük ve sıradışı olanı, yani önemli ve asıl olanı anlamaktan ve değerlendirmekten acizdir. — Dördüncü özellik, duygu yoksulluğu ve kuruluktur. Bu özellik, kendi kendini ameliyat etmeye yetkin kılar bilgini. Kimi bilgilerin beraberinde getirdikleri acıyı his-

setmez ve bu yüzden başkalarının yüreğini ürperten anlardan korkmaz. Soğuktur ve bu yüzden zalim gibi görünebilir. Zalim birisi olduğu da düşünülür ama değildir; tıpkı baş dönmesi nedir bilmeyen bir katıra zalim denilemeyeceği gibi. — Bilginlerin beşinci özelliği, kendilerine pek değer vermeyişleri, hatta mütevazı oluşlarıdır. Sefil bir köşeye sürgün oldukları halde, kendilerini feda etmiş, harcamış oldukları hissine kapılmazlar; uçan değil, sürünen hayvanlar olduklarını, yüreklerinin ta derininde biliyormuş gibi görünürler. Bu özelikleriyle kendi kendilerini de dokunaklı bulurlar. — Altıncı özellikleri de öğretmenlerine ve önderlerine sadık oluşlarıdır. Onlara yürekten yardım etmek isterler ve onlara en iyi yardımı hakikatle yapabildiklerini de çok iyi bilirler. Çünkü bilimin, kendi yollarından giderek asla içine giremeyecekleri şerefli salonlarına ulaşma iznini yalnızca onlar sayesinde elde ettikleri için, şükran duygusu içindedirler. Günümüzde, bir öğretmen olarak, yetersiz kafaların da belirli bir başarıyla çalışabilecekleri bir alan açmasını bilen kişi, kısa zamanda ünlü biri olup çıkar: Oraya sökün eden sürü o denli kalabalıktır çünkü. Elbette, sadıkların ve müteşekkirlerin her biri aynı zamanda usta için bir talihsizliktir; çünkü hepsi de onu taklit ederler ve şimdi ustanın hataları, böyle küçük insanlarda ön plana çıktıklarından dolayı, olağanüstü büyük ve abartılı görünür; öte yandan erdemleri de tam tersine, yine aynı bireylerin temsil ettikleri orantılarda küçülürler. — Yedinci özellik, bilginlerle karşılaşılan yolda, alışkanlıkla devam etmektir; benimsenen alışkanlık uyarınca, düşüncesizlikten kaynaklanan bir hakikat duygusudur. Böylesi karakterler, göstergeleri, kurutulmuş bitki koleksiyonlarını toplar, açıklar, hazırlarlar; sırf başka alanların da var olduğunu akıllarına getirmedikleri için, yalnızca bir alanda öğrenir ve ararlar. Çalışkanlıkları, yerçekimi kuvvetinin muazzam akılsızlığına benzer: Bu yüzden genellikle çok şey ortaya koyarlar. — Sekizinci özellikleri de can sıkıntısından kaçmalarıdır.

Gerçek bir düşünür en çok, keyifle geçireceği boş zamanı özlerken, sıradan bir bilgin bu zamandan kaçar, çünkü o zaman zarfında ne yapacağını bilemez. Kitaplar avutur onu: Yani başka birisinin nasıl farklı düşündüğüne kulak verir ve bütün gün bu düşünüş biçimiyle oyalanır. Özellikle, kişisel katılımının bir biçimde tahrik edildiği, sempatiyle ya da antipatiyle bir nebze heyecanlanabileceği kitapları seçer: Yani, kendisinin ya da kendi zümresinin siyasal, estetik ya da yalnızca gramatik öğretisinin mercek altına alındığı kitapları; kendine özgü bir bilimi varsa, eğlenme yöntemleri ve can sıkıntısına karşı sinek şaplakları hiç eksik olmaz. — Dokuzuncusu da, ekmeğini kazanma güdüsüdür, yani aslında şu ünlü "acı çeken bir midenin gurultuları". Hakikat, maaşlara ve daha yüksek mevkilere doğrudan ulaştıracak ya da en azından ekmek ve saygınlık veren kişilerin teveccühünü kazandıracak konumda ise, hakikatin hizmetinde olunur: B u yüzden, birçoklarının hizmet ettiği yarar sağlayan hakikatlerle yarar sağlamayan hakikatler arasına bir sınır çizilebilir: Bu ikincilerin hizmetindekiler daha az sayıdadır; ingenii largitor vender[22] sözü geçerli değildir onların arasında. — Onuncusu bilginler meslektaşlarına saygı duyarlar, onların hor görmesinden korkarlar, bu ikincisi öncekinden daha ender ama daha üstün bir güdüdür, yine de hâlâ çok sık rastlanır. Loncanın tüm üyeleri birbirlerini olabildiğince kıskançlıkla denetlerler ki, birçok şeyin, ekmeğin, mevkiin, saygınlığın bağlı olduğu hakikat, gerçekten onu bulanın adıyla anılsın. Bir bilgin, diğerinin bulduğu hakikat karşısında kesinlikle ona saygı gösterir; böylece kendisi de bir hakikat bulduğunda ondan saygı bekleyecektir. Hakikate uygun olmayan bir bulgu, bir yanılgı, yüksek sesle yuhalanacaktır ki, meslektaşların sayısı fazla kabarmasın; yine de, zaman zaman gerçek bir hakikat de yuhalanır, böylece hiç olmazsa kısa bir süre için inatçı ve cüretkar hatalara yer açılmış olur; zaten,

22 Mide dehayı şahlandırır. (Lat.) (ç.n.)

başka zaman muziplik diye adlandırılan "ahlaksal budalalıklar" her yerde olduğu gibi, bu alanda da eksik değildir. — On birincisi kibirlilikten ötürü bilgin olanlar, daha nadir bir türdürler. Mümkünse bir alanı tek başına ellerinde tutmak isterler ve bu yüzden, garip konuları, özellikle olağanüstü masraf, yolculuk, kazı, değişik ülkelerde sayısız bağlantı gerektirenleri seçerler. Bizzat kendilerine bir garabet olarak şaşılmasının onuruyla yetinirler ve ekmeklerini bilgince çalışmaları aracılığıyla kazanmayı düşünmezler. — On ikincisi oyun dürtüsüyle bilgin olanlardır. Eğlenceleri, bilimlerde düğümler aramak ve bu düğümleri çözmektir; bu arada, oyun duygusunu yitirmemek için, kendilerini çok zorlamaktan da hoşlanmazlar. Bu yüzden, pek derinlere inmez, yine de çoğu kez ekmeğini kazanmak için bilgin olanların güç bela sürünen gözleriyle asla göremedikleri her şeyi algılarlar. — On üçüncü olarak, bilgin olma güdüleri arasında bir de adalet dürtüsünü sayacak olursam: bu soylu, hatta şimdiden metafizik bir dürtü olarak görülen dürtüyü diğerlerinden ayırt etmenin çok zor olduğu ve aslında onun insan gözüyle algılanamaz ve belirlenemez olduğu itirazı yöneltilecektir bana; bu yüzden bu sonuncu maddeye, söz konusu dürtünün bilginler arasında, görünür olabilecek kadar yaygınlaşması ve etkinleşmesi yolundaki imkânsız dileği ekliyorum. Çünkü adalet ateşinden bir kıvılcım, bir bilginin ruhuna düştüğünde, onun yaşamını ve çabasını ışıtmaya ve arıtarak süslemeye yeter; dolayısıyla böyle bir bilginin artık huzuru kalmaz, sıradan bilginlerin işlerini yürüttükleri ılık ya da donuk ruh halinden sonsuza dek kovulur.

Tüm bu unsurların bir arada, birden fazla ya da tek tek, iyice karıştırılıp iç içe geçirildiğini düşünün: Hakikatin hizmetindekiler işte böyle oluşmuşlardır. Burada gördüğümüz gibi, temelde insanlık dışı ve insanlık-üstü bir işin, saf ve sonuçsuz, bu yüzden aynı zamanda dürtüsüz bir bilginin yararına, bir dizi küçük, çok insanca dürtü ve dürtücüğün,

kimyasal bir bileşik elde etmek için bir kaba dökülmesi ve bunun ürünü olan bilginin, şimdi o dünya-üstü, yüksek ve tamamen saf işin ışığında, çok nurluymuş gibi durması, onun elde edilmesi için gereken niteliklerin ve karışımların tamamen unutulması şaşırtıcıdır. Yine de, özellikle bunların düşünülüp anımsanması gereken anlar da vardır: Bu anlar özellikle, bilginin kültür açısından önemi sorgulandığında ortaya çıkar. Gözlemlemesini bilen biri fark eder ki, bilgin özü gereği v e r i m s i z d i r, — oluşumunun bir sonucudur bu! — verimli insanlara karşı belirli bir nefret de duyar; bu yüzden tüm zamanlarda dâhiler ve bilginler birbirleriyle savaşmışlardır. Bilginler doğayı öldürmek, parçalamak ve anlamak isterlerken, dâhiler doğayı yeni canlı doğayla çoğaltmak isterler, böylece bir zihniyetler ve etkinlikler çatışması doğar. Tamamen mutlu zamanların bilginlere ihtiyacı yoktu ve onları tanımıyorlardı; tamamen hasta ve bezgin zamanlar, bilgini en yüce ve en saygın insan olarak değerlendirdiler ve ona en büyük mevkii verdiler.

İmdi, zamanımızın sağlık ve hastalık açısından durumuna gelince, kim bunu bilecek kadar hekimlikten anlıyor ki? Elbette, şimdi hâlâ birçok konuda bilgine çok büyük değer veriliyor ve bu da zararlı oluyor; özellikle de yetişmekte olan dâhinin dilekleri açısından. Bilgin, dâhinin gerekliliğine ilgisiz kalıyor; keskin ve soğuk bir sesle, deha yokmuş gibi konuşuyor ve kendisinin ne zamana ne de isteğe sahip olduğu, mucizevi ve uçuk bir şey hakkında umursamaz davranıyor. Bilginin de, kültürün hedefi hakkında bilgisi bulunmuyor. —

Genel olarak: Tüm bu gözlemlerimizde gördüğümüz neydi? Şimdi kültürün en hararetle destekleniyor göründüğü yerlerin hiçbirinde, kültürün hedefi bilinmemektedir. Devlet, kültüre yaptığı hizmet konusunda sesini ne kadar yükseltse de, kendisini desteklemek için destekliyor kültürü; kendi esenliğinin ve varoluşunun daha üstündeki bir hedefi kavramıyor. Devamlı eğitim ve kültür talep eden işadamlarının

istedikleri de, nihayetinde para kazanmaktır. Biçim yoksulu kültür için yapılan asıl çalışmayı kendilerine mal etmelerinin ve örneğin tüm sanatın kendilerine ait olduğunu ve onların hizmetinde olması gerektiğini zannetmelerinin nedeni, kendilerini olumlamalarının, ancak kültürü olumlamalarıyla mümkün olmasıdır: Yani onlar da bir yanlış anlamanın ötesine gidememişlerdir. Bilginler hakkında yeterince konuşuldu. Demek ki bu dört gücün tümü de birbirleriyle, kültürün yardımıyla, kendilerine nasıl yararlı olacakları konusunda ne kadar şevkle kafa yorsalar da, kültür bu konuda ilgilerini çekmediğinde, bir o kadar donuk ve düşüncesiz olurlar. Bu yüzden dehanın ortaya çıkış koşulları, yeni dönemde iyileşmiş değildir ve özgün insanlara duyulan antipati öyle bir dereceye varmıştır ki, böylesi koşullar altında Sokrates bizim aramızda yaşayamaz ve hiçbir biçimde yetmiş yaşını göremezdi.

Şimdi, üçüncü bölümde yazdıklarıma baktığımda, son derece modern dünyamızın hiç de öyle dayanıklı ve kalıcı görünmediği, bu yüzden bu dünyanın kültür kavramının da sonsuza dek var olacağının öngörülemeyeceği aklıma geldi. Hatta gelecek bin yılda, bugün yaşayan herkesin saçlarını diken diken edecek bir dizi yeni fikrin ortaya çıkacağını da olası kabul etmek gerekir. Kültürün metafizik bir anlamına duyulacak inanç, nihayetinde pek de öyle tüyler ürpertici olmazdı: Ama bu inançtan eğitim için ve eğitim kurumları için çıkartılacak bazı sonuçlar, belki de bu nitelikte olurdu.

Günümüzün eğitim kurumlarını unutup, belki hemen ikinci ya da üçüncü kuşağın gerekli bulacağı, tamamen yabancı ve farklı türden kurumları görmek, elbette tamamen alışılmadık bir düşünce biçimini gerektirir. Şimdiki yüksek eğitimcilerin çabaları sonunda ya bilginler, ya devlet memurları, ya işadamları, ya kültür alanındaki darkafalılar, ya da genellikle bunların tümünün karışımı olanlar yetiştirilirken;

icat edilmeyi bekleyen öteki kurumların açıkça daha zor bir görevi olacaktır — gerçi kendinde daha zor değildir, ne de olsa daha doğal ve bu bakımdan da daha kolaydır bu görev; üstelik örneğin şimdi yapıldığı gibi, bir genci doğaya aykırı bir biçimde bilgin olmaya eğitmekten daha zor ne olabilir? İnsanlar açısından zorluk, her şeyi yeni baştan öğrenmek ve yeni bir hedef seçmektedir; kökleri Ortaçağ'a dayanan ve aslında Ortaçağ bilginlerinin mükemmel kültürün hedefi olarak tasavvur ettikleri, şimdiki eğitim sistemimizin temel düşüncelerini yeni bir temel düşünceyle değiştirmek, olağanüstü çaba gerektirecektir. Şimdi bu karşıtlıkları gözler önüne sermenin zamanı geldi: çünkü daha sonraki bir kuşağın zafer kazanacağı mücadelenin önceki kuşaklardan biri tarafından başlatılması gerekir. Kültüre ilişkin yeni düşünceyi anlamış olan birey, şimdiden bir yol ayrımıyla karşı karşıya kalacaktır; yollardan birinde yürürse, zamanının önemli kişilerinden olacaktır, taçlar ve ödüllerin ardı arkası kesilmeyecektir; güçlü çevreler onu taşıyacaktır, önünden de ardından da çok sayıda kafa dengi yürüyecektir ve en öndeki adam sloganı haykırdığında, bu slogan tüm saflardan yankılanacaktır. Buradaki ilk görev: "Saflara katılarak savaşmak"tır; ikinci görev ise saflara katılmak istemeyen herkese düşman muamelesi yapmaktır. Diğer yol ise onu daha tuhaf gezgin arkadaşlarla buluşturur, daha zordur, daha dolambaçlıdır, daha sarptır; birinci yoldan yürüyenler alay ederler onunla, çünkü o güçlükle ilerlemekte ve sık sık tehlikelerle karşılaşmaktadır; onu kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. İki yol kesişirse, ona kötü davranılır, bir kenara itilir ya da ürkülen bir kişi olur ve yalnız bırakılır. İmdi, bu iki yolun çok farklı türden gezginleri için bir kültür kurumu ne anlam taşır? Birinci yoldan hedefine doğru ilerleyen o muazzam sürü, bu kavrayıştan, bizzat kendisinin hizaya sokulduğu ve ileriye yürüdüğü, yasaları ve kurumları anlar; bunlara ayak direyenler ve yalnız gidenler ya da gözlerini

daha yüksek ve daha uzak hedeflere dikenler ise yine bu yasalar ve kurumlar yoluyla aforoz edilmelidir. Diğer küçük grup ise elbette bir kurumun tamamen başka bir amacı gerçekleştirmesini bekler; bu grup, sabit bir örgütün koruması altında, sürünün akıntısının kendisini alıp götürmesini, bireylerin erkenden yorulup kaçmalarını ya da büyük görevlerinden soğutulmalarını önlemek ister. Bu bireyler yapıtlarını tamamlamalıdır — budur bir araya gelişlerinin anlamı; kuruma katılanların tümü, sürekli bir doğruyu gösterme ve karşılıklı özen yoluyla, kendi içlerinde ve çevrelerinde dehanın doğmasını ve eserinin olgunlaşmasını hazırlamak için çaba göstermelidir. İkinci ya da üçüncü derecede yetenekli olanların arasından, bu hedefe yardımcı olmak için belirlenenlerin sayısı da az değildir ve yalnızca böyle bir amaca tabi oldukları için, bir yükümlülüğü yaşama ve bir hedefe ve anlama sahip olarak yaşama duygusunu hissederler. İşte şimdi tam da bu yetenekler, o moda "kültür"ün yoldan çıkartıcı sesleri tarafından, yollarından saptırılıyor ve içgüdülerine yabancılaştırılıyorlar; bu yaratma onları zayıflıklarına ve kibirlerine bağlıyor, zamanın ruhu dalkavukça bir gayretle fısıldıyor kulaklarına: "Beni izleyin, oraya gitmeyin! Çünkü orada daha üstün karakterlerin hizmetçileri, yardımcıları, araçları olarak, gölgede kalırsınız yalnızca, kendi özgün halinizden asla memnun olamazsınız, köleler ve hatta otomatlar gibi iplerle bağlanır, zincirlere vurulursunuz: Burada, benim yanımda ise, efendiler olarak özgür kişiliğinizin tadını çıkartırsınız, yetenekleriniz kendi başlarına parıldar, siz de en ön saflarda durursunuz, çok kalabalık bir maiyetiniz olur ve kamuoyunun alkışı, dehanın soğuk eter yüksekliğinden aşağıya bağışlanmış, seçkin bir onaydan daha çok eğlendirecektir sizi". Böylesi baştan çıkarmalara, en iyiler bile kapılır: Aslında burada belirleyici olan, yeteneğin nadir olup olmayışı ya da gücü değil, kahramanca bir temel ruh halinin etkisi ve dehayla içsel bir akrabalığın ve onunla sarmalan-

mışlığın derecesidir. Çünkü dehayı kan ter içinde savaşırken ve kendi kendine zarar verme tehlikesi içinde gördüklerinde, ya da dehanın eserleri devletin miyop bencilliği, işadamlarının sığ duyuları, bilginlerin yavan yetingenliği yüzünden aldırışsızca bir kenara itildiğinde, bunu k e n d i sıkıntıları biçiminde hisseden insanlar v a r d ı r: Ayrıca umarım, Schopenhauer'in yazgısını anlatarak ne söylemek istediğimi ve benim düşünceme göre, eğitici olarak Schopenhauer'in aslında ne amaçla e ğ i t e c e ğ i n i anlayacak birileri de çıkacaktır. —

7.

Şimdi, uzak bir geleceğe ve eğitim sisteminde olası bir kökten değişikliğe ilişkin tüm düşüncelerimizi bir an için bir kenara bırakalım: G ü n ü m ü z d e yetişmekte olan bir filozofun nefes alabilmesi ve en iyi ihtimalle, Schopenhauer'in elbette kolay olmayan ama hiç olmazsa mümkün yaşamını yaşayabilmesi için neler dilemeli ve gerektiğinde ona neler sağlamalı? Ayrıca, o filozofun çağdaşları üzerinde etki yaratma olasılığını artırmak için neler bulmalı? Her şeyden önce bu filozofun oluşturduğu örnek etkisini tam olarak göstersin diye, filozof yeniden filozofları eğitsin diye, hangi engelleri ortadan kaldırmalı? Burada incelememiz, pratik ve itici olanın alanına giriyor.

Doğa her zaman, kamunun yararına olmak ister, ama bu amaç için en iyi ve en yetenekli araçları ve vesileleri bulmasını bilemez: En büyük acısıdır bu onun, bu yüzden melankoliktir. Doğanın, filozofları ve sanatçıları ortaya çıkartarak, insanlara yaşamı anlamlı ve önemli kılmak istediği, kurtulmayı gereksinen kendi dürtüsü açısından kesindir; ama filozoflarla ve sanatçılarla ulaştığı etki ne kadar belirsiz, ne kadar zayıf ve donuktur! Bir etkiye yol açması bile ne kadar

enderdir! Özellikle filozoflar konusunda, kamu yararına kullanmakta duyduğu sıkıntı büyüktür; elindeki araçlar yalnızca el yordamıyla bulma çabaları, rastlantısal fikirler gibidirler; öyle ki niyetini defalarca uğraşıp gerçekleştiremez ve sonuçta filozofların çoğu kamuya yararlı olamazlar. Doğanın davranış tarzı müsriflik gibi görünüyor; fakat bu küstah bir zenginliğin değil, deneyimsizliğin yol açtığı israftır; doğa bir insan olsaydı, kendine ve beceriksizliğine duyduğu öfkenin hiçbir zaman dinmeyecek olduğu düşünülebilir. Doğa, filozofu bir ok gibi insanların içine atar, nişan almaz ama okun herhangi bir yere saplanıp kalmasını umar. Bu sırada defalarca yanılır ve usanır. Kültür alanında da, ekin eker ve tohum serper gibi savurgan davranır. Amaçlarını genel ve ağırkanlı bir tavırla gerçekleştirir, bu sırada çok fazla enerji harcar. Bir yanda sanatçı ve öte yanda onun sanatından anlayıp hoşlananlar arasındaki orantı, ağır bir top ve bir dizi serçe arasındaki orantıya benzer ancak. Bir avuç karı kenara itmek için büyük bir çığ düşürmek, burnundaki sineği isabet ettirmek için bir insanı öldürmek safça bir iştir. Sanatçı ve filozof, doğanın amaçlarındaki bilgeliğin en mükemmel örneklerini oluştursalar bile, onun araçlarının amaca uygunluğuna karşı birer kanıttırlar. Herkese nişan aldıkları halde, küçük bir gruba isabet ettirirler; oysa bu çok az kişiye denk gelen mermiler de, filozofun ve sanatçının onları fırlatış anındaki güçle isabet etmezler. Neden olarak sanat ile sonuç olarak sanata, birbirinden bu kadar farklı değerler biçmek zorunda kalmak hazindir: Neden olarak ne kadar muazzamdır, sonuç olarak ise nasıl da felçli gibidir, uzaklardan yankılanan bir ses gibidir! Sanatçı yapıtını, doğanın isteği üzerine öteki insanların esenliği için ortaya koyar, buna hiç kuşku yok: Yine de, bu öteki insanlardan herhangi birisinin, yapıtını kendisinin anlayıp sevdiği gibi anlayıp seveceğinden asla emin olamaz. Doğanın beceriksizce kullanması yüzünden, daha alt bir düzey ortaya çıksın diye, yüksek ve eşsiz sevgi

ve anlama derecesi zorunludur: Büyük ve soylu olan, daha küçük ve soysuz olanın ortaya çıkmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Doğanın hesabı akıllıca değildir, elde etmek istediğinden daha fazlasını harcamaktadır; ne kadar zengin olsa da günün birinde iflas etmesi kaçınılmazdır. Daha az maliyet ve yüz katı kazanç düsturuyla hareket etseydi, daha akıllıca davranmış olacaktı; örneğin az sayıda ve gücü zayıf sanatçı olsaydı ve buna karşılık, çok sayıda sanat izleyicisi ve alımlayıcısı olsaydı ve bunların tarzı, özellikle sanatçılarınkinden daha güçlü ve kuvvetli olsaydı: Böylece sanatın sonucu, nedenden yüz kat daha güçlü bir yankı olurdu. Ya da hiç olmazsa, nedenin ve sonucun eşit güçte olması beklenemez miydi? Oysa doğa bu beklentinin ne kadar gerisinde kalıyor! Çoğu kez bir sanatçı ve özellikle de bir filozof, kendi zamanında t e s a d ü f e n yaşamış gibi, bir münzevi ya da grubundan kopmuş ve geride kalmış bir gezgin gibi görünüyor. Bir kez olsun iyice yürekten hissedelim, Schopenhauer'in her bakımdan tamamen ne kadar büyük olduğunu — ve etkisinin ne kadar küçük, ne kadar saçma olduğunu! Bu zamanın dürüst bir insanı için, Schopenhauer'in bu zamanın içinde nasıl tesadüfi bir etkisi olduğunu ve etkisinin bu kadar güdük kalmışlığının hangi güçlere ve güçsüzlüklere bağlı olduğunu görmekten daha utanç verici bir şey olamaz. İlkönce ve uzunca bir süre ona, bizim bu edebi çağımıza sürekli nispet edercesine, okurlarının olmayışı düşmanlık etti; sonra, okurlar geldiğinde, bu ilk tanıkları pek uygun değillerdi ona: Elbette, bana öyle geliyor ki, tüm modern insanların, artık kesinlikle ciddiye almak istemedikleri kitaplara karşı duyarsızlaşmaları daha da fazla düşmanlık etti Schopenhauer'e; Schopenhauer'i güçsüz zamana uyar hale getirme ya da hatta onu tuhaf, çekici bir baharat olarak, âdeta metafizik bir karabiber olarak öğütme yolunda bin bir çeşit çabadan kaynaklanan yeni bir tehlike daha eklendi bunlara. Böylece Schopenhauer yavaş yavaş bilinen ve tanınan biri oldu; sa-

nırım onun ismini bilen insanların sayısı şimdiden Hegel'in ismini bilenlerin sayısından fazla: Yine de hâlâ bir münzevidir o, yine de şimdiye kadar bir etkisi olmadı! Ona asıl karşı çıkan ve ona karşı havlayan yazarlar, şimdiye kadar onu engellemiş olma onuruna en az sahip olanlardır; çünkü birincisi, onları okumaya tahammül eden çok az insan vardır ve ikincisi, kendilerini okumaya tahammül edeni de doğrudan doğruya Schopenhauer'e yönlendirirler; çünkü kim, güzel bir ata karşılık kendi eşeğini öven bir eşek sürücüsüne aldanır da o ata binmekten vazgeçer?

Bu zamanın doğasındaki mantıksızlığı gören birisinin bu konuda biraz yardımcı olabilmek için yöntemler düşünmesi gerekecektir; görevi ise özgür tinlileri ve zamanımızdan derin acı çekenleri Schopenhauer'le tanıştırmak, onları bir araya toplayıp onlar aracılığıyla bir akım oluşturmaktır; bu akımın gücüyle doğanın filozoftan yararlanma konusunda genel olarak ve bugün bile gösterdiği beceriksizlik aşılmalıdır. Bu tür insanlar, büyük bir felsefenin etkili olmasına da, büyük bir filozofun ortaya çıkışına da aynı direnişlerin engel olduğunu kavrayacaklardır; bu yüzden hedeflerini, Schopenhauer'in yeniden ortaya çıkartılması, yani felsefi dehanın hazırlanması olarak belirleyebileceklerdir. Schopenhauer'in öğretisinin etkili olmasına ve devam etmesine baştan itibaren direnen, sonunda filozofun yeniden doğuşuna da her türlü yöntemle engel olmak isteyen şey, açık konuşalım ki şimdiki insan doğasının acayipliğidir; bu yüzden yetişmekte olan tüm büyük insanların sırf kendilerini bu acayiplikten kurtarmak için bile inanılmaz bir enerji harcamaları gerekiyor. Şimdi içine adım attıkları dünya boş laflarla örtülüdür; sahiden, bunların ille de dinsel dogmalar olmaları gerekmiyor; "ilerleme", "genel kültür", "ulusal", "modern devlet", "kültür mücadelesi" gibi içi boş kavramlar da var; tüm genel sözcüklerin şimdi yapay ve doğallık dışı bir cilalarının olduğunu, bu yüzden gelecekteki daha aydınlık bir dünyanın bizim zama-

nımıza en büyük ölçüde çarpıklık ve üşütüklük suçlamasını yönelteceğini söyleyebiliriz — biz kendi "sağlıklılığımızla" istediğimiz kadar yüksek sesle kurumlanalım. Antik çanakların güzelliği, diyor Schopenhauer, olmaya ve yapmaya belirlendikleri şeyi son derece naif bir tarzda dile getirişlerinden kaynaklanır; aynı şey eskilerin tüm araç gereçleri için de geçerlidir; doğa vazolar, anforalar, lambalar, masalar, sandalyeler, miğferler, kalkanlar, zırhlar vs. yaratacak olsaydı, ancak böyle olurlardı diye hissediyor insan. Tersine: Şimdi hemen herkesin sanatla, devletle, dinle kültürle nasıl ilgilendiğini gören biri — bizim "çanaklar"ımızın, haklı nedenlerle sözünü bile etmiyoruz — insanların, anlatımlarda barbarca bir keyfilik ve abartılılık içinde olduklarını görür; yetişmekte olan bir dehanın ayağına en çok dolaşan da böylesine harika kavramların ve böylesine lanet gereksinimlerin kendi zamanında yaygın olmalarıdır: Bunlar, pulluğu kullanmak istediğinde sık sık, görünmez ve açıklanamaz bir biçimde eline ket vuran, kurşun gibi ağır bir baskı oluştururlar — öyle ki, şiddetle yükselen en üstün eserleri bile, bir dereceye kadar bu kendinde şiddetliliğin anlatımını taşımak zorundadırlar.

Doğuştan bir filozofun, en şanslı durumda yukarıda betimlediğimiz, çağa uygun acayiplik tarafından ezilmemesine yardımcı olacak koşulları araştırdığımda, garip bir durum dikkatimi çekiyor: Bunlar kısmen, genel olarak hiç olmazsa Schopenhauer'in yetiştiği koşullardır. Gerçi bunlara zıt koşullar mevcuttu: Örneğin zamanının acayipliği, kibirli ve sanatsever annesinin şahsında tehlikeli bir biçimde yakın duruyordu ona. Ne var ki, babasının gururlu ve Cumhuriyetçi özgür karakteri, onu annesinden âdeta kurtardı ve bir filozofun gereksindiği ilk şeyi, bükülmez ve haşin erkekliği verdi ona. Bu baba ne bir memurdu ne de bir bilgin: Delikanlıyla birlikte defalarca yabancı ülkelere yolculuklar yapmıştı — işte tüm bunlar, kitapları değil, insanları tanıması gereken, bir hükümete değil hakikate saygı duyması

gereken biri için son derece elverişli koşullardır. Bu zamanlarda Schopenhauer, ulusal sınırlılıklara karşı duyarsızlaştı ya da çok fazla duyarlık kazandı; İngiltere'de, Fransa'da ve İtalya'da da vatanındaymış gibi yaşadı ve İspanyol tinine de eşit ölçüde yakınlık duydu. Genelde, özellikle Almanların arasında doğmuş olmayı bir şeref olarak değerlendirmedi; bu yeni siyasal koşullarda farklı düşünüp düşünmeyeceğini bilmiyorum. Devletin biricik amacının, dışarıya karşı, içeriye karşı ve korumacılara karşı korumak olduğunu ve devlete korumadan başka amaçlar atfedilecek olursa, asıl amacın kolaylıkla tehlikeye sokulabileceğini düşünüyordu: Bu yüzden, sözümona liberalleri dehşete düşürerek, tüm mirasını 1848 yılında huzuru sağlamak için savaşırken ölen[23] Prusyalı askerlerin ailelerine bağışladı. Herhalde, birisinin devleti ve yükümlülüklerini basite almayı bilmesi, bundan böyle giderek daha fazla, tinsel üstünlüğünün bir belirtisi olacaktır; çünkü, içinde furor philosophicus olanın furor politicus[24] için zaten hiç vakti olmayacaktır ve her gün gazete okumaktan ya da bir partiye hizmet etmekten, kendini bilgece sakınacaktır: Vatanı gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığında ise, görev başına koşmak için bir an bile tereddüt etmeyecektir. Tüm devletler öylesine kötü düzenlenmişlerdir ki, devlet adamlarından daha başka kişilerin de politikayla ilgilenmeleri gerekir ve bu devletler de, bu sayısız politikacı yüzünden batmayı hak ederler.

Schopenhauer'in yararlandığı bir başka elverişli koşul da, en baştan bilgin olmak için seçilmiş ya da eğitilmiş olmayışıdır; gerçekten bir süre, kendisi pek istemese de bir ticaret acentesinde çalışmıştı ve her hâlükârda, tüm gençliği boyunca, büyük bir ticarethanenin özgür havasını solumuştu. Bir bilgin asla bir filozof olamaz; çünkü Kant bile

23 Schopenhauer, tüm mirasını 1848 yılında Frankfurt'ta çıkan ayaklanmayı bastırmaya çalışırken öldürülen Ulusal Meclis üyeleri Prens Lichnosky ve General Averswald'ın yakınlarına bırakmıştı. (ç.n.)

24 Furor philosophus: Felsefi coşku; furor politicus: politik coşku. (Lat.) (ç.n.)

olamadı, aksine, dehasının doğuştan gelen baskısına karşın, sonuna kadar âdeta koza halinde kaldı. Bu sözlerimle Kant'a haksızlık ettiğimi düşünenler, bir filozofun ne olduğunu, yani yalnızca büyük bir düşünür değil, aynı zamanda gerçek bir insan olduğunu bilmeyenlerdir; bir bilginden ne zaman gerçek bir insan olmuş ki? Kendisiyle şeylerin arasına kavramların, görüşlerin, geçmişlerin, kitapların girmesine izin veren, yani en geniş anlamda tarihin içinde doğmuş olan biri, şeyleri asla ilk defa görmeyecek, kendisi de asla ilk defa görülen bir şey olamayacaktır; oysa bir filozofta bu ikisi iç içe geçmiştir, çünkü filozofun asıl dersi kendisinden alması gerekir ve kendi kendisi için, tüm dünyanın sureti ve kısaltması işlevini görür. Bir kimse kendisine yabancı görüşlerin aracılığıyla bakarsa, mucizeye bakın ki, orada gördüğü şey de yalnızca — yabancı görüşlerdir! İşte böyledirler, böyle yaşar ve görür bilginler. Buna karşılık Schopenhauer, dehayı yalnızca kendinde yakından görme şansına değil, kendi dışında, Goethe'de görme şansına da sahipti: Bu çifte yansıma sayesinde tüm bilgince hedefler ve kültürler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi oldu ve bilgeleşti. Bu deneyim sayesinde her sanatsal kültürün özlediği özgür ve güçlü insanın nasıl biri olması gerektiğini biliyordu; bu gördüklerinden sonra, modern insanın bilgince ya da riyakâr tarzındaki sözümona "Sanat"la ilgilenecek istek kalmış mıdır onda? Hatta daha üstün bir şeyi, yüksek ve mükemmel yaşam dahil olmak üzere, her türlü yaşamın tartıldığı ve fazla hafif bulunduğu korkunç bir dünya-üstü mahkeme sahnesini görmüştü ve azizi, yaşamın yargıcı olarak görmüştü. Schopenhauer'in, yaşamın bu görüntüsünü ne kadar erkenden gördüğünü de, daha sonra tüm yazılarında yeniden resmetmeye çalıştığını da söylemeye gerek yok; bu müthiş vizyonu genç yaşlarında gördüğünü kanıtlayabiliriz ve daha çocuk yaşta görmüş olduğuna inanmak istiyoruz. Daha sonra yaşamdan ve kitaplardan, bilimin

tüm alanlarından öğrendiği ne varsa, hemen hemen yalnızca onun anlatımının renklerini ve araçlarını oluşturuyordu; Kant'ın felsefesini bile her şeyden önce, olağanüstü bir retorik aracı olarak almıştı; bu araçla, söz konusu görüntü hakkında daha açık konuşabileceğine inanıyordu: Aynı amaçla zaman zaman Budist ve Hıristiyan mitolojilerinden de yararlanmıştı. Onun için yalnızca bir görev ve bu görevi gerçekleştirmek için yüz binlerce araç vardı: Bir anlam ve bu anlamı ifade etmek için sayısız hiyeroglif.

Gerçekten böyle bir görev için, kendi vitam impendere vero[25] sloganına uygun olarak yaşayabilmesi, yaşam sıkıntısının asıl bayağılığının onu ezmemiş olması, yaşamının harika koşullarından biridir: — özellikle bunun için, babasına nasıl olağanüstü bir biçimde teşekkür ettiği bilinmektedir — öte yandan Almanya'da bir teori insanı, bilimsel yazgısını çoğu kez karakterini kirletmek pahasına gerçekleştirir, "saygılı bir sefil" olarak mevki ve saygınlık düşkünü, temkinli ve mülayim, nüfuzlu kişilere ve üstlerine karşı yaltakçı biri olarak.

8.

Böylelikle, zamanımızda felsefi dehanın, zararlı karşı etkilere rağmen hiç olmazsa ortaya çıkabileceği koşullardan bazılarını saymış olduk: Karakterin özgür erkekliği, erken yaşta insanları tanıma, bilginlik eğitimi görmeme, vatanseverliğe sıkışıp kalmama, ekmeğini kazanma baskısı altında olmama, devletle bir ilişkisi bulunmama — kısacası özgürlük ve daima özgürlük: Yunan filozoflarının içinde yetişebildikleri aynı harika ve tehlikeli unsur. Niebuhr'un[26]

25 Yaşamımı hakikate adıyorum. (Lat.) (ç.n.)

26 Barthold Georg von Niebuhr, (1776-1831) Alman tarihçi ve devlet adamı. 1810-1816 yılları arasında Berlin Üniversitesi'nde Roma tarihi dersleri vermiş ve tarihi kaynakları eleştirmiştir. (ç.n.)

Platon'a yönelttiği kötü bir yurttaş olduğu suçlamasını Schopenhauer'e yöneltmek isteyen varsa yöneltsin ve kendisi iyi bir yurttaş olsun: Bu konuda Schopenhauer haklı çıkacaktır, Platon da öyle. Bir başkası da o büyük özgürlüğü kendini beğenmişlik olarak yorumlayacaktır: O da haklıdır, çünkü kendisi o özgürlükle ne yapacağını bilemez ve bu özgürlüğü istemekle kendini fazlaca beğenmiş olacaktır. Söz konusu özgürlük elbette ağır bir suçtur; bu suçu ancak büyük eylemler affettirir. Sahiden, her sıradan insanoğlu böylesi elverişli koşullarda yaşayanlara homurdanarak bakma hakkına sahiptir: Yeter ki bir tanrı onu, böylesine elverişli koşullar içinde bulunmaktan, yani böyle korkunç bir görev üstlenmiş olmaktan korusun. Yoksa özgürlüğü içinde ve yalnızlığı içinde derhal mahvolur, soytarılaşır, muzip bir soytarı olur can sıkıntısından. —

Belki buraya kadar anlattıklarımızdan bir baba bir şeyler öğrenir de, oğlunun özel eğitimi için yararlanır bu öğrendiklerinden; doğruyu söylemek gerekirse, babaların filozof oğullara sahip olmak isteyeceklerini de sanmıyoruz. Muhtemelen babalar tarih boyunca oğullarının filozof olmasına, en büyük acayipliklere karşı çıktıklarından daha fazla direnmişlerdir; Sokrates bilindiği gibi babaların "gençliğin baştan çıkartılmasına" duydukları öfkenin kurbanı olmuştu; Platon da aynı nedenle, filozofların ortaya çıkması babaların akılsızlığına bağımlı kalmasın diye, tamamen yeni bir devletin kurulmasını gerekli görüyordu. Şimdi Platon az çok bir şeyler elde etmiş görünüyor. Çünkü modern devlet felsefenin desteklenmesini k e n d i görevleri arasında sayıyor ve her zaman bir dizi insanı, filozofun doğuşunun en önemli koşulu olarak gördüğümüz o "özgürlükle bahtiyar etmeye çalışıyor. Ne var ki Platon tarihte tuhaf bir şanssızlık yaşadı: Ne zaman onun önerilerine esas olarak uygun düşen bir yapı ortaya çıktıysa, daha yakından bakıldığında, bu yapının bir gulyabaniye isnat edilen, cinlerin perilerin değiştirdiği çirkin

bir çocuk olduğu görüldü:[27] Platon'un düşlediği "tanrıların oğullarının" iktidarıyla kıyaslandığında, Ortaçağ'ın ruhbanlar devletinde olduğu gibi. İmdi, modern devlet gerçi filozofları hükümdar yapmaktan olabildiğince uzaktır — Tanrıya şükür! diye ekleyecektir her Hıristiyan —: Ama bu devletin felsefenin desteklenmesinden ne anladığı bile, — bunu P l a t o n c a mı anladığına göre, yani, bundaki en yüce niyeti yeni Platonlar ortaya çıkartmak olacak kadar ciddi ve samimi olup olmadığına göre değerlendirilmelidir. Şimdi kendi zamanında filozof genellikle rastlantısal olarak ortaya çıkıyorsa — devlet bu rastlantısallığı bilinçli olarak bir zorunluluğa tercüme etme ve doğaya bu konuda da yardım etme görevini koyuyor mu önüne?

Bu deneyim ne yazık ki daha iyisini öğretiyor bize — ya da daha kötüsünü: Diyor ki, doğanın ortaya çıkardığı büyük filozoflardan daha büyük bir engel yoktur. Utanç verici bir konu, değil mi? — Bilindiği gibi Schopenhauer de üniversite felsefesi hakkındaki ünlü makalesinde aynı konuyu gözler önüne sermişti. Bu konuya geri dönüyorum: çünkü kişi kendisini ciddiye almaya, yani onun aracılığıyla bir eyleme girişmeye zorlamalı insanları, arkasında böyle bir eylem daveti bulunmayan her sözcüğün fuzuli yazılmış olduğunu kabul ederim ve Schopenhauer'in her zaman için geçerli cümlelerini bir kez daha, üstelik tam da bizim en yakın çağdaşlarımız bağlamında kanıtlamak gerekir, çünkü iyi niyetli biri, onun ağır suçlamalarından bu yana Almanya'da her şeyin iyiye doğru gittiğini söyleyebilirdi. Schopenhauer'in eseri henüz bu noktada bile değildir, tamamlanmış olmaktan çok çok uzaktır.

Daha yakından bakıldığında, devletin şimdi, dediğim gibi bazı insanları felsefenin yararına bahtiyar ettiği o "özgürlük" zaten özgürlük değil, sahibini besleyen bir makam-

27 Cinlerin, perilerin çocukları birbiriyle değiştirdiğine dair bir halk inancına göndermede bulunuyor. (ç.n.)

dır. Felsefenin desteklenmesi, günümüzde en azından bir dizi insana devlet aracılığıyla felsefeleri sayesinde yaşama olanağı tanınmasına, felsefeyi bir ekmek kapısı yapabilmelerine dayanıyor: Oysa Yunanistan'ın eski bilgeleri devletten maaş almaz, olsa olsa bir defalığına, Zenon gibi, altın bir taçla ve Kerameikos'ta bir mezar taşıyla onurlandırılırlardı. Hakikat sayesinde nasıl yaşanabileceğine ilişkin bir yol göstermekle, hakikate hizmet edilip edilmeyeceğine dair genel bir şey söyleyemem; çünkü burada her şey, bu yolda yürümesi beklenen tek tek insanların tarzına ve iyiliğine bağlıdır. Bir insanı, etrafındaki insanlara "beni düşünün, çünkü benim yapmam gereken daha iyi bir iş var: Sizi düşünmek!" demesinde, bir miktar gurur ve özsaygı görebilirim. Platon'da ve Schopenhauer'de böyle bir zihniyet yüceliği ve bunun dile gelişi, şaşırtıcı olmayacaktır; tam da bu yüzden felsefenin onurunu alçaltmadan üniversite filozofu bile olabilmişlerdir. Platon zaman zaman saray filozofluğu yapmıştı. Oysa Kant bile, biz bilginlerin olduğu gibi, saygılıydı, itaatkârdı ve devlete karşı tavrında büyüklükten uzaktı: Öyle ki, bir defasında üniversitedeki felsefe suçlanacak olsa, onun haklılığını savunamazdı. Üniversitede felsefeyi savunabilecek karakterler olsa bile — Schopenhauer'in ve Platon'unki gibi — tek bir şeyden korkarım: Onlar hiçbir zaman buna fırsat bulamayacaklardır; çünkü hiçbir devlet böyle insanları teşvik etmeye ve o mevkilere getirmeye cesaret edemez. Niye mi? Çünkü her devlet onlardan korkar ve her zaman yalnızca, korkmadığı filozofları teşvik eder. Devletin genel olarak felsefeden korktuğu da olur ve özellikle böyle durumlarda, kendisine felsefe ondan yanaymış görüntüsünü verecek filozofları yanına çekmeye çalışır. Çünkü adları önde gelen ama hiç de korku uyandırmayan bu insanları çekmiştir yanına. Ancak gerçekten kaşlarını çatan, hakikatin bıçağıyla her şeyi, devleti de masaya yatıran bir insan ortaya çıkacak olduğunda, devlet her şeyden önce kendi varoluşunu olum-

ladığından, böyle bir insanı kendinden dışlamak ve ona bir düşman muamelesi yapmak hakkına sahiptir. Demek ki birisi, devlet yoluyla filozof olmayı hazmederse, devlet nezdinde, hakikati saklandığı her yerde aramaktan vazgeçmiş biri olmayı da hazmetmek zorundadır. En azından desteklendiği ve memur edildiği sürece, hakikatten daha yüce bir şeyi, devleti kabul etmek zorundadır. Yalnızca devleti de değil, devletin kendi esenliği için istediği her şeyi: Örneğin belirli bir din, toplumsal düzen, ordu yapısı biçimini — bu gibi tüm şeylerin üstünde bir noli me tangere[28] yazılıdır. Şimdiye dek bir üniversite filozofu, yükümlülüklerinin ve sınırlanışlarının tüm kapsamı hakkında bilgi sahibi olmuş mudur? Bilmiyorum; birisi bunu yapmış ve yine de devlet memuru olarak kalmışsa, her hâlükârda kötü bir hakikat dostudur; bunu asla yapmadıysa — o zaman söylemem gerekir ki, zaten bir hakikat dostu değildir.

En genel tereddüt budur: Elbette şimdiki insanlar için, bu haliyle en zayıf ve en önemsiz olanıdır. İnsanların çoğu omuz silkerek şunu söylemekle yetineceklerdir: "Sanki büyük ve saf bir şey insanın bayağılığına taviz vermeden bu dünyada durabilmiş ve tutunabilmiş midir ki? Devletin filozoflara maaş vermek ve onları hizmetine almak yerine, onları kovuşturmasını mı istiyorsunuz?" Bu sonuncu soruyu hemen şimdi yanıtlamadan önce, felsefenin devlete verdiği bu tavizlerin, günümüzde fazla ileriye gittiğini de ekliyorum yalnızca. Birincisi, devlet felsefi hizmetçilerini kendisi seçer kurumlarına ve gereken sayıda tutar; böylece, iyi ve kötü filozoflar arasında bir ayrım yapabiliyormuş edasını takınır ve dahası, tüm kürsülerine onları yerleştirebilmek için her zaman yeterince i y i filozof olması gerektiğini var sayar. Devlet şimdi yalnızca filozofların iyi oluşları açısından değil, iyi olanların zorunlu sayısı açısından da otorite kesilmiştir.

28 Noli me tangere (Lat.): Bana dokunma. Hz. İsa'nın dirildikten sonra Maria Magdalena'ya söylediği söz (Yuhanna'ya Göre İncil, 20.17). Dokunmanın yasaklandığı durumlar için kullanılır. (ç.n.)

İkincisi, seçtiklerini belirli bir yerde, belirli insanlar arasında, belirli bir işi yapmak üzere yaşamaya zorlar; seçtiklerinin, istekli olan her akademik çırağı eğitmeleri gerekir, hem de her gün, saptanmış saatler içinde. Soru: Bir filozof her gün öğretecek bir şeyleri olması yükümlülüğünü, vicdan rahatlığıyla kabul edebilir mi? Bildiğinden daha fazlasını biliyormuş izlenimini vermesi gerekmez mi? Yalnızca en yakın dostlarıyla tehlikesizce konuşabileceği şeyler hakkında, tanımadığı bir dinleyici kitlesi önünde konuşmak zorunda kalmaz mı? Asıl önemlisi: Kendi dehası onu ne zaman çağırırsa ve nereye çağırırsa peşinden gitmek gibi harika bir özgürlükten mahrum bırakmaz mı kendisini? — Belirli saatlerde, topluluk önünde, daha önce belirlenmiş konularda düşünme yükümlülüğü vardır çünkü. Üstelik de gençlerin karşısında! Böyle bir düşünce daha en başından âdeta hadım edilmiş değil midir? Ya günün birinde şöyle bir hisse kapılırsa: "Bugün hiçbir şey düşünemem, aklıma iyi bir fikir gelmiyor" — yine de çıkıp, düşünüyormuş gibi görünmesi gerekmektedir!

Denilecektir ki, böyle biri bir düşünür değil, olsa olsa sonradan düşünen, üzerine düşünen biri olur; ama özellikle daha önceki tüm düşünürleri iyi bilen bir bilgin olur; bunlar hakkında öğrencilerinin bilmediği bir şeyleri her zaman anlatabilecektir. — İşte felsefenin devlete verdiği en tehlikeli tavizdir bu: Esas olarak geniş bilgililik biçiminde ortaya çıkma yükümlülüğünü kabul etmesi. Her şeyden önce felsefe tarihinin bilgisi olarak; oysa şeylere bir şair gibi saf ve sevgiyle bakan ve kendini onların yerine yeterince koymayan deha için, sayısız yabancı ve aykırı görüşün içinde yol almaya çalışmak, en iğrenç ve en uygunsuz işlerdendir. Geçmişin bilgince tarihi, asla hakiki bir filozofun işi olmamıştır, ne Hindistan'da ne de Yunanistan'da; bir felsefe profesörü, böyle bir işle uğraştığında, kendisi hakkında, asla "o bir filozoftur" değil, en iyi durumda: "O çalışkan bir filologdur, antikacıdır, dil uzmanıdır, tarihçidir" diye konuşulduğunu

duymakla yetinmek zorundadır. Bu da, değindiğimiz gibi, yalnızca en iyi durumda: çünkü üniversite filozoflarının yaptığı bilgince işlerin çoğu karşısında bir filolog, bunların kötü yapıldıkları, bilimsel kesinlikleri olmadığı ve genellikle nefret edilesi bir sıkıcılıkta oldukları duygusuna kapılır. Örneğin Yunan filozoflarının tarihini, Ritter'in, Brandi'nin ve Zeller'in, pek de bilimsel olmayan ama ne yazık ki çokça can sıkıcı olan çalışmalarının üzerine serdikleri uyku getirici buğudan kim kurtarır? En azından ben, Zeller'i okumaktansa Diogenes Laertius'u okuyorum, çünkü onda hiç olmazsa eski filozofların ruhu yaşıyor, berikinde ise herhangi bir ruh yaşamıyor. Nihayetinde tüm dünyada, gençlerimizi felsefe tarihi ne yönden ilgilendiriyor? Görüşlerin hercümerci sayesinde, görüş sahibi olmaya cesaretleri mi kırılsın? Bizim harika bir biçimde yükselttiğimiz tezahürata katılmak mı öğretilmeli onlara? Yoksa felsefeden nefret etmeyi ya da onu hor görmeyi mi öğrenmeliler? Öğrencilerin, felsefe sınavları yüzünden, insan tininin en büyük ve en zor fikirlerinin yanı sıra, en çılgın ve en sivri fikirlerini de zavallı beyinlerine tıkıştırmak için nasıl eziyet çektiklerini bildiğinde, bu sonuncu olasılığı düşünüyor insan. Bir felsefeye yönelik, mümkün olan ve bir şeyler de kanıtlayan biricik eleştiri, bu felsefeye göre yaşanıp yaşanamayacağını denemek, hiçbir zaman üniversitelerde öğretilmemiştir: Aksine her zaman sözcükler hakkındaki sözcüklerin eleştirisi öğretilmiştir. Şimdi, yaşamda fazla bir deneyimi olmadan, sözcüklerden ibaret elli sistemin ve bunların elli eleştirisinin yan yana ve iç içe muhafaza edildiği genç bir zihni düşünün — nasıl bir ıssızlık, nasıl bir yabanileşme, felsefe eğitimine yönelik nasıl bir alay! Aslında itiraf edildiği gibi felsefeye değil, bir felsefe sınavına yönelik eğitim verilmektedir: Bu sınavın başarısı, bilindiği ve alışıldığı gibi, sınananın, ah çok fazla sınananın! kısa ve şiddetli bir iç çekişle "Tanrıya şükür filozof değilim, Hıristiyanım ve devletimin yurttaşıyım!" itirafında bulunmasıdır.

Ya devletin hedeflediği de zaten bu iç çekmeyse ve "felsefe eğitimi" yalnızca felsefeden vazgeçirmeyse? Soralım bir kendimize. — Durum böyleyse, tek bir şeyden korkulur: Sonunda gençliğin, felsefenin aslında ne amaçla kötüye kullanıldığının farkına varmasından. En yüce amaç, felsefi dehanın ortaya çıkartılması, bahaneden başka bir şey değil miymiş? Hedef belki de özellikle dehanın ortaya çıkmasını engellemek miymiş? Anlam karşıt anlama mı dönüştürülmüş? Peki, o zaman, tüm bir devlet ve profesörler-kurnazlığı birliğinin vay haline! —

Şimdiden böyle bir şey duyulmuş mudur? Bilmiyorum; her hâlükârda üniversite felsefesi genel bir hor görüye ve kuşkuya maruz kaldı. Bu durum kısmen, şu sıralar kürsülerde özellikle zayıf bir kuşağın egemen olmasına dayanıyor; Schopenhauer, üniversite felsefesi hakkındaki makalesini şimdi yazacak olsaydı, topuza gerek duymayacak, bir kamışla kazanacaktı zaferini. Schopenhauer'in fazlasıyla dönmüş başlarına vurduğu, o sahte düşünürlerin mirasçıları ve ardıllarıdır bunlar: Şu Hint özdeyişini anımsatacak kadar bebek ve cüce izlenimi verirler: "Onların eylemlerinden sonra insanlar doğacak, budala, dilsiz, sağır, çarpık". O babalar, özdeyişin dediği gibi, "eylemlerinden" sonra, böyle çocukları hak ettiler. Bu yüzden akademisyen gençlerin, çok geçmeden, üniversitelerinde öğretilen felsefe olmadan başlarının çaresine bakacaklarına ve akademi dışındaki adamların bu felsefe olmadan şimdiden başlarının çaresine baktıklarına hiç kuşku yoktur. Kişi kendi üniversite dönemini anımsasın yalnızca; örneğin benim için akademik filozoflar tamamen önemsiz insanlardı ve ben onları başka bilimlerin sonuçlarını bir araya getirip bir şeyler yapan, boş zamanlarında gazete okuyup konserlere giden, ayrıca akademideki arkadaşlarının bile ustaca maskelenmiş bir küçümsemeyle davrandığı insanlar olarak görüyordum. Onların çok şey bilmediklerine ve bu bilgi eksikliğini gizlemek için, bulanık

bir anlatım kullanmaktan asla sıkılmadıklarına inanılırdı. Bu yüzden, bir insanın sağlam gözleriyle uzun süre dayanamayacağı bu alacakaranlık yerlerde durmayı tercih ederlerdi. Bir tanesi doğa bilimlerine şöyle karşı çıkmıştı: Hiçbirisi en basit oluşu tamamen açıklayamaz bana, bu yüzden ne işim olur onların alayıyla? Bir başkası da demişti ki tarih hakkında: "Fikirleri olana, yeni bir şey söylemiyor" — kısacası, bir şey öğrenmektense, hiç bilmemenin neden daha filozofça olduğuna ilişkin sürekli gerekçeler buluyorlardı. Öğrenmeye giriştiklerinde ise, bilimlerden kaçmak ve onların boşluklarından ve aydınlatılmamış köşelerinden birinde, karanlık bir bölge kurmak gizli itkileriydi. Bu yüzden ancak bir yaban hayvanının peşindeki avcılardan önde olması anlamında, bilimlerden önde gidiyorlardı. Son zamanlarda, aslında bilimlerin sınır bekçileri ve kollayıcıları oldukları iddiasıyla yetiniyorlar; bu konuda özellikle Kant'ın fuzuli bir kuşkuculuğa dönüştürmeye gayret ettikleri ve çok geçmeden hiç kimsenin artık kale almayacağı öğretisi yarıyor işlerine. Zaman zaman içlerinden biri küçük bir metafiziğe kanat çırpıyor, bunun da bildik sonuçları oluyor: Yani baş dönmesi, baş ağrıları ve burun kanaması. Sisin ve bulutların içine yaptıkları bu yolculuklar defalarca yarıda kesiliyor; her defasında hakiki bilimlerin haşin ve dikkafalı çıraklarından herhangi birisi, onları yakalayıp aşağıya indirdikten sonra, yüzleri mutat nazeninlik ve yalan söylediği için cezalandırılmışlık ifadesini takınıyor. Neşeli günlerini tamamen geride bıraktıkları için, içlerinden hiçbiri kendi felsefesi hesabına bir adım daha atarak yaşamıyor. Eskiden, içlerinden bazıları yeni dinler bulduklarına ya da eski dinlerin yerine kendi sistemlerini geçirebildiklerine inanırlardı; şimdi onlarda böyle bir kibir kalmadı, çoğu kez dindar, utangaç ve muğlak insanlar olarak yaşıyorlar; asla Lucretius gibi gözüpek ve insanlar üzerindeki baskıya karşı öfkeli değiller. Mantıksal düşüncenin de onlardan öğreneceği bir şey kalmadı artık,

olağan tartışma alıştırmalarını da kendi güçlerinin doğal değerine göre ayarladılar. Hiç kuşkusuz şimdi tek tek bilimler tarafındakiler daha mantıklı, daha temkinli, daha mütevazı, daha yaratıcılar, kısacası, orada sözümona filozoflardakinden daha filozofça yürüyor işler: Öyle ki, önyargısız İngiliz Bagehot'un, şimdiki sistem kurucular hakkında söylediklerini herkes onaylayacaktır: "Öncüllerinin hakikat ve yanılgının harika bir karışımını içerdiklerine ve bu yüzden sonuçlar hakkında düşünme çabasına değmeyeceğine neredeyse peşinen inanmayan var mıdır? Bu sistemlerin tamamlanıp hazır olarak sunulanı, belki gençliği cezbeder ve deneyimsizler üzerinde etkili olur, ama eğitimli insanlar buna aldanmazlar, imaları ve tahminleri uygun bir biçimde algılamaya her zaman hazırdırlar ve en küçük hakikati bile sevinçle karşılarlar — ne var ki, tümdengelimli felsefe hakkında kalın bir kitap, kuşku uyandırır. Kanıtlanmamış sayısız soyut ilke, kılı kırk yaran kimseler tarafından alelacele toparlanmıştır ve kitaplarla teoriler, tüm dünyayı açıklamak için özenle uzatılmışlardır. Ne var ki dünya bu soyutlamalarla ilgilenmez, üstelik bunların kendi içlerinde çelişkili olmaları da şaşırtıcı değildir." Filozoflar Almanya'da ezelden beri, sürekli kafalarını direklere çarpma tehlikesi içinde dolaşacak kadar derin düşünceye dalmışlardı; şimdi ise Swift'in Laputalılar hakkında anlattığı gibi refakatlerine, gerektiğinde onların gözlerine ya da başka bir yerlerine hafifçe vursunlar diye bir çalparacılar takımı verilmiştir. Bazen bu vuruşlar biraz şiddetli olabilir, o zaman, dünyadan el çekmişler kendilerini tamamen unuturlar ve buna karşılık verip, tamamen utanç verici bir duruma düşerler. Direği görmüyor musun, sersem kafa, der o zaman çalparacı — sonra filozof direği gerçekten görür ve yeniden uysallaşır. Bu çalparacılar doğa bilimleri ve tarihtir; bunlar zamanla, uzun süredir felsefeyle karıştırılan bu Alman rüya ve düşünce sektörünü öylesine ürkütmüşlerdir ki, söz konusu düşünce bezirganları, kendi başına yürüme denemesin-

den vazgeçmeye dünden razıdırlar; fakat yanlışlıkla çalparacıların kucağına düştüklerinde ya da kendilerini dizginlemek için onlara bir yürüme kayışı takmaya çalıştıklarında, berikiler hemen olabildiğince korkunç bir darbe şaklatırlar — sanki "Bir bu eksikti, biz doğa bilimlerini ya da tarihi kirletecek bir düşünce bezirganı! Defolsun gitsin!" demek istiyorlardır. Bunun üzerine yeniden geriye, kendi güvensizliklerine ve çaresizliklerine çekilirler: Ellerinde kesinlikle birazcık doğa bilimi, örneğin Herbartçılar[29] gibi empirik psikoloji, kesinlikle birazcık tarih olmasını isterler — sonra hiç olmazsa herkesin önünde, bilimle uğraşıyormuş gibi yapabilirler, oysa gizliden gizliye felsefeden de bilimden de nefret ederler. —

Kabul etmek gerekir ki, bu kötü filozoflar sürüsü gülünçtür — kim kabul etmez ki? — peki neden z a r a r l ı d ı r l a r ? Kısaca yanıtlarsak: Felsefeyi gülünç bir mesele haline getirdikleri için. Devletçe kabul edilmiş sahte düşünürlük var olduğu sürece, hakiki bir felsefenin muazzam etkisi ortadan kaldırılacak ya da en azından frenlenecektir; üstelik de gülünçlerin o büyük meselenin temsilcilerine yönelttikleri ama meselenin kendisini isabet alan lanet tarafından. Bu yüzden, felsefeyi her türlü resmi ve akademik kabul edilişten uzak tutmayı ve devlete ve akademiye, yerine getiremeyecekleri bir görev olan, sahici ve sahte felsefe arasında ayrım yapma görevinden el çektirmeyi, bir kültür talebi olarak görüyorum. Bırakın filozoflar hiç olmazsa yabanıl olarak yetişsinler, onlara burjuva mesleklerinde görev alma ve uyum sağlamaya dair hiçbir umut vermeyin, onları maaşlarla daha fazla pohpohlamayın, dahası: Kovuşturun onları, acımasız davranın onlara — göreceksiniz, harika şeyler olacak! Dört bir yana kaçışacaklar ve orada burada sığınacak bir dam

29 Johann Friedrich Herbart (1776-1841), Alman filozof, psikolog ve pedagog. Kant ve Leibniz'den etkilenerek, gerçekçiliği savunmuştur. Bilimsel pedagojinin kurucuları arasındadır. 18. yüzyılın sonundan sonra büyük önem kazanmıştır. Herbart'ın takipçileri Bilimsel Pedagoji Derneği'nde örgütlenmişlerdir. (ç.n.)

arayacak bu zavallı sahteler; burada bir papazlık, orada bir okul müdürlüğü kapısı açılır; birisi kapağı bir gazetenin yazı işlerine atar, bir başkası kız liseleri için ders kitapları yazar, içlerinde en akıllısı eline pulluğu alır ve en kibirlisi saraya gider. Bir anda her yer boşalır, yuvadakiler uçup gitmiştir: Kötü filozoflardan kurtulmak kolaydır, onları desteklememek yeterlidir. Her hâlükârda, devlet tarafından resmi olarak himaye edilmek isteyen herhangi bir felsefeden daha çok, bunu tavsiye etmek gerekir.

Devlet asla hakikate değil, her zaman yalnızca kendine yararlı olan hakikate önem verir; daha doğrusu, ister hakikat ister yarı-hakikat, isterse yanılgı olsun, kendisine yararlı olan her şeye önem verir. Bu yüzden, devlet ve felsefe arasındaki bir ittifakın, ancak felsefe devlete koşulsuz yararlı olma sözü verdiğinde, yani devletin yararını hakikatten daha yüksek gördüğünde bir anlamı olabilir. Elbette, hakikati de kendi hizmetine ve maaşına bağlamak, devlet için harika bir şey olurdu; ancak, devletin kendisi de çok iyi biliyor, asla hizmet etmemenin asla maaş almamanın, hakikatin özünde bulunduğunu. Böylece sahip olduğu şey yalnızca sahte 'hakikat'tir, maskeli bir kişidir: Bu kişi de sahici hakikatten çok beklediği şeyi, geçerli ve kutsal ilan edilişini ne yazık ki veremez devlete. Ortaçağ'da bir hükümdar, Papa'nın kendisine taç giydirmesini isteyip de, buna ulaşamadığında, kendisine bu hizmeti görecek birini karşı papa ilan ederdi. Bu iş bir dereceye kadar böyle yürüyebilirdi; ama modern devletin kendini meşrulaştırmasını istediği bir karşı felsefe ilan etmesiyle yürümüyor; çünkü eskisi gibi ve üstelik eskisinden daha da fazla felsefe duruyor karşısında. Felsefeyle hiç ilgilenmemenin, ondan hiçbir şey beklememenin ve olabildiğince uzunca bir süre ona karşı kayıtsız kalmanın devlet için daha yararlı olacağına tüm ciddiyetimle inanıyorum. Bu kayıtsızlık devam edemezse, felsefe devlet için tehlikeli ve saldırgan bir hal alırsa, devlet onu kovuşturabilir. Dev-

letin üniversiteden, sadık ve yararlı yurttaşlar eğitmesinden başka bir beklentisi olamayacağından; genç insanlardan bir felsefe sınavına girmelerini istemekle bu sadakati, bu yararı kuşkulu duruma düşürmekten endişelenmesi gerekir: Gerçi üşengeç ve yeteneksiz kafalar söz konusu olduğunda, onları birer sınav hayaleti yapmak, onları üniversitede okumaktan korkutmanın doğru yöntemi olabilir; fakat bu kazanım, tam da bu zoraki görevin, gözüpek ve huzursuz gençlerde yol açtığı zararları dengeleyemez; yasak kitaplarla tanışırlar, öğretmenleri eleştirmeye başlarlar ve sonunda üniversite felsefesinin ve söz konusu sınavların amacını da fark ederler — genç teologların bu yüzden kapılabilecekleri ve sonunda Tirol bölgesindeki dağ keçileri gibi nesillerinin tükenmeye yüz tutmasına yol açacak tereddüdün sözünü bile etmiyorum —. Güzel yeşil Hegeliye,[30] hâlâ tüm tarlalarda boy attığı sürece, devletin tüm bu güçlerine karşı hangi itirazda bulunabileceğini çok iyi biliyorum: Fakat bu ürün doludan zarar gördükten, ona yönelik beklentilerin hiçbirisi gerçekleşmedikten, tüm ambarlar boş kaldıktan sonra — en iyisi hiç itirazda bulunmayıp, felsefeden yüz çevirmektir. Şimdi iktidara sahip olunmuştur: O zamanlar, Hegel'in zamanında, iktidara sahip olmak isteniyordu — büyük bir farktır bu. Devletin, artık felsefe aracılığıyla kutsanmaya ihtiyacı yok, bu yüzden felsefe onun için gereksizleşti. Devlet artık felsefe profesörlerinin geçimini sağlamadığı takdirde, yakın gelecek için varsaydığım gibi, yalnızca görünüşte ve savsaklayarak sağladığı takdirde, bundan yarar görür — üniversitenin de bunda yararının olduğunu görmesi, daha önemli geliyor bana. En azından, gerçek bilimlerin yuvasının, yarım ve çeyrek bilimli bir topluluktan kurtarılmakla, desteklenmiş olduğunu göreceğini düşünüyorum. Ayrıca, bizzat akademisyenler tarafından değersiz bulunan disiplinlerden, ilkesel olarak ayrılmak

30 Hegeliye: (Hegelei) Schopenhauer'in Hegel felsefesini ve Hegelcileri aşağılamak için kullandığı bir ifade. (ç.n.)

istememek, üniversitelerin saygınlığı açısından çok tuhaftır. Çünkü akademisyen olmayanlar, üniversiteleri genel olarak aşağılamak için haklı nedenlere sahipler; üniversitelere korkak oldukları, küçüklerinin büyüklerden, büyüklerinin de kamuoyundan korktukları suçlamasını yöneltiyorlar; yüksek kültürün tüm alanlarında öncülük etmemekle, yavaş yavaş ve aksayarak geriden gelmekle suçluyorlar; saygın bilimlerin asıl temel doğrultusunun artık korunamadığı suçlamasını yöneltiyorlar. Örneğin, sıkı bir yazı ve konuşma eğitimi gerekli görülmeden, dil çalışmaları eskisinden daha büyük gayretle yürütülüyor. Hint antikçağı kapılarını açıyor; bu dalın uzmanlarının Hintlilerin ölümsüz eserleriyle, onların felsefeleriyle olan ilişkileri ise bir hayvanın bir lirle ilişkisinden pek de farklı değil: Oysa Schopenhauer, Hint felsefesiyle tanışmanın, yüzyılımızı diğerlerinden üstün kılan en büyük avantajlardan biri olduğunu belirtmişti. Klasik Antikçağ, herhangi bir Antikçağ haline geldi ve artık klasik ve örnek etkisi bırakmıyor; sahiden örnek insanlar olmayan çömezleri de kanıtlıyorlar bunu. Franz Passow'un, yine de bir kıtayı arbedeye ve alevlere sokabilecek sahici bir vatansever, sahici bir insancıl ruh gibi göründüğünü söylediği, Friedrich August Wolf'un[31] ruhu nereye kayboldu — nereye gitti bu ruh? Buna karşılık, üniversiteye gitgide daha çok, gazetecilerin ruhu üşüşüyor, üstelik çoğu kez felsefe adıyla; süslenip püslenmiş yapmacık bir konferans, dudaklarda Faust ve Bilge Nathan, iğrenç gazetelerimizin dili ve görüşleri, son zamanlarda bir de kutsal Alman müziğimiz hakkında bir gevezelik, Schiller ve Goethe kürsülerinin talep edilmesi bile —, üniversite ruhunun, yerini zamanın ruhuyla değiştirmeye başladığını gösteriyor. Bu yüzden, üniversitelerin dışında, bu kurumları destekledikleri kültür açısından de-

31 Friedrich August Wolf: (1759-1824) Alman klasik filoloğu ve Antikçağ uzmanı. W. von Humbolt, Goethe ve Schiller ile yakın işbirliği içinde Yeni Hümanizm doğrultusundaki bir üniversite disiplini olarak Antikçağ araştırmaları bilimini kurmuştur.(ç.n.)

netleyen ve yargılayan bir yüksek mahkemenin ortaya çıkmasına büyük değer veriyorum; felsefe üniversitelerden ayrıldığı ve böylelikle kendini her türlü yakışıksız düşünceden ve karartmadan arındırdığı sürece, böyle bir mahkemeden başka bir şey olamayacaktır: Devlet gücü olmadan, maaş ve mevki almadan, hem zamanın ruhundan hem de bu ruhtan duyulan korkudan bağımsız, görevini yapmayı bilecektir — kısacası, Schopenhauer'in, etrafındaki sözümona kültürün yargıcı olarak yaşaması gibi. Böylelikle filozof, üniversiteyle kaynaşmayıp, ona daha ziyade onurlu bir mesafeden baktığında, üniversiteye de yararlı olacaktır.

Son olarak da — her şeyden önce felsefenin yeryüzündeki varoluşu söz konusuysa, bir devletin varoluşunun, üniversitelerin desteğinin ne değeri var bizim için! — söylediğim şey hakkında hiçbir kuşku kalmasın diye — yeryüzünde bir filozofun ortaya çıkması, bir devletin ya da bir üniversitenin bekasından karşılaştırılamayacak ölçüde önemliyse. Toplumsal kanılarda uşaklığın ve özgürlüğe yönelik tehlikenin artması ölçüsünde, felsefenin itibarı yükselecektir; yıkılmakta olan Roma cumhuriyetinin yer sarsıntıları arasında ve imparatorluk döneminde, adının, tarihin adıyla birlikte ingrata principibus nomina[32] olduğu zamanlarda, felsefenin itibarı doruktaydı. Brutus, felsefenin itibarı açısından, Platon'dan daha çok şey kanıtlar; etiğin beylik sözlerin ötesine geçtiği zamanlardı o zamanlar. Felsefeye şimdi pek saygı gösterilmiyorsa, neden şimdi büyük bir komutanın ya da devlet adamının felsefeyle ilgilenmediği sorulmalı — bunun tek nedeni felsefeyi aradığı yerde, felsefe adı altında cılız bir hayaletle, bilgince kürsü-bilgeliğiyle ve kürsü-özeniyle karşılaşmış olmasıdır; kısacası, felsefenin, onun gözünde bu zamanlarda gülünç bir şey olmasıdır. Oysa felsefe müthiş bir şey olmalıydı onun gözünde; iktidarı aramayı iş edinmiş insanların, felsefede nasıl bir kahramanlık pınarının aktığını bilmeleri

32 Hükümdarların hoşlanmadığı / sevmediği adlar. (Lat.) (ç.n.)

gerekirdi. Bir Amerikalı, bu dünyaya gelen büyük bir düşünürün, muazzam kuvvetlerin yeni merkezi olarak ne anlam taşıdığını söyleyebilir onlara. "Ulu tanrı gezegenimize bir düşünür getirdiğinde" diyor Emerson,[33] "görün o zaman, her şey tehlike altındadır. Sanki büyük bir şehirde bir yangın çıkmış gibidir, hiç kimse neyin hâlâ güvende olduğunu ve yangının nerede biteceğini bilemez. Bilimde, ertesi gün bir altüst oluş yaşamayacak bir alan kalmaz, artık edebi bir itibar yoktur, ne de sözümona sonsuza dek sürecek ünler; bu saatte insanlar için pahalı ve değerli olan ne varsa, yalnızca onların tinsel ufkunda yükselmiş olan ve şeylerin şimdiki düzenine, bir ağacın elma vermesi gibi yol açan fikirlerin hesabına öyledirler. Yeni bir kültür düzeyi bir anda tüm insani uğraşlar sistemini köklü bir değişime tabi kılacaktır." İmdi, böylesi düşünürler tehlikeliyseler, akademik düşünürlerimizin tehlikeli olmadıkları elbette açıktır; çünkü onların düşünceleri, geleneksel olanda, bir ağacın elma vermesi kadar barış içinde yetişirler: Ürkütmezler, hiçbir şeyi temelden değiştirmezler; onların tüm çaba ve gayretleri hakkında, zamanında birini filozof diye övdüklerinde, Diogenes'in buna itiraz etmek için dile getirdiği sözler söylenebilir: "Bu kadar uzun süredir felsefeyle uğraştığına ve hiç kimseyi üzmediğine göre, başka ne büyük iş yapmış ki?" İşte, üniversite felsefesinin mezar taşında böyle yazmalı: "Kimseyi üzmedi." Ne ki, bu bir hakikat tanrıçasından çok, yaşlı bir kadının övgüsüdür ve o tanrıçayı yalnızca yaşlı bir kadın olarak tanıyanların kendilerinin de pek erkek olmamaları ve bu yüzden, layık olduğu gibi, iktidarın erkekleri tarafından artık kale alınmamaları hiç şaşırtıcı değildir.

Zamanımızda durum böyledir, felsefenin itibarını tozlar kaplamıştır. Kendisi de gülünç ya da önemsiz bir şeye dö-

33 Ralph Waldo Emerson, (1803-1882). Amerikalı şair, deneme yazarı ve düşünür. Felsefesiyle Nietzsche'yi de etkilemiştir. (ç.n.)

nüşmüş görünmektedir; öyle ki felsefenin gerçek dostlarının tümü, bu karıştırmaya karşı tanıklık etmekle ve en azından yalnızca, felsefenin sahte hizmetçilerinin ve itibarsızlarının gülünç ya da önemsiz olduklarını göstermekle yükümlüdürler. En iyisi, hakikat sevgisinin müthiş ve muazzam bir şey olduğunu bizzat eylem yoluyla kanıtlamalarıdır.

İşte bunları ve benzeri şeyleri kanıtladı Schopenhauer — ve günden güne daha da fazla kanıtlayacak.

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900): Geleneksel din, ahlak ve felsefe anlayışlarını kendine özgü yoğun ve çarpıcı bir dille eleştiren en etkili çağdaş felsefecilerdendir. Bonn Üniversitesi'nde teoloji okumaya başlayan Nietzsche daha sonra filolojiye yöneldi. Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü, henüz öğrenci iken Basel Üniversitesi filoloji profesörlüğüne aday gösterildi. 1869'da sınav ve tez koşulu aranmadan, yalnızca yazılarına dayanarak doktor unvanı verilen Nietzsche profesörlüğü sırasında klasik filoloji çalışmalarından uzaklaştı ve felsefeyle uğraşmaya başladı. Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Bakışlar, İnsanca Pek İnsanca (Karışık Kanılar ve Özdeyişler, Gezgin ve Gölgesi), Tan Kızıllığı, Şen Bilim, Böyle Söyledi Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Ecce Homo, Wagner Olayı, Dionysos Dithyrambosları, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Nietzsche Wagner'e Karşı *başlıca büyük eserleri arasında yer almaktadır.*

F. NIETZSCHE - BÜTÜN ESERLERİ: 11

Mustafa Tüzel (1959): Bir süre İsviçre'de yaşadı, fabrikalarda çalıştı ve çıraklık eğitimi gördü. İTÜ Elektrik Fakültesi'nde okudu. İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo TV bölümünden mezun oldu. 1994 yılında Avrupa Çevirmenler Kollegyumu'nun (Straelen – Almanya) konuğu oldu. 20 yıldır sürdürdüğü çeviri uğraşında Thomas Bernhard, Friedrich Dürrenmatt, Martin Walser, Zafer Şenocak, Monika Maron gibi edebiyatçıların, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Peter Sloterdijk, Christoph Türcke gibi düşünürlerin eserlerini Türkçeye kazandırdı.

9 786053 325888

11 TL